

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (İSLAM HUKUKU)
ANABİLİM DALI

İSLAM HUKUKUNDA
YETİMİN MALININ KORUNMASI VE KULLANILMASI

Yüksek Lisans Tezi

Leyla BATCHAEVA

ANKARA – 2013

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (İSLAM HUKUKU)
ANABİLİM DALI

İSLAM HUKUKUNDA
YETİMİN MALININ KORUNMASI VE KULLANILMASI

Yüksek Lisans Tezi

Leyla BATCHAEVA

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Şamil DAĞCI

ANKARA – 2013

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (İSLAM HUKUKU)
ANABİLİM DALI

İSLAM HUKUKUNDA
YETİMİN MALININ KORUNMASI VE KULLANILMASI

Yüksek Lisans Tezi

Leyla BATCHAEVA

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Şamil DAĞCI

Tez Jürisi Üyeleri

Adı Soyadı

İmza

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınav Tarihi:.....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../20...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Leyla Batchaeva

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
KISALTMALAR	III

GİRİŞ

I. KONUNUN ÖNEMİ	1
II. ÇALIŞMANIN AMACI	2
III. KAYNAK ANALİZİ	2
IV. ÇALIŞMADA İZLENEN YÖNTEM	4

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKU BAKIMINDAN YETİM, MAL VE VELÂYET KAVRAMLARI

I. YETİM KAVRAMI	5
A. Yetimin Sözlük Anlamı	5
B. Yetimin Terim Anlamı	5
II. MAL KAVRAMI	5
A. Malın Sözlük Anlamı	5
B. Malın Terim Anlamı	5
C. Mal Çeşitleri	7
1. Meşruiyyet Bakımından Malın Sınıflandırılması	7
a. Mütekavvim Mal	7
b. Gayr-i Mütekavvim Mal	7
2. Standart Bakımından Malın Sınıflandırılması	8
a. Misli Mal	8
b. Kıyemî Mal	9
3. Menkul ve Gayr-i Menkul Bakımından Malın Sınıflandırılması	9
a. Menkul	9
b. Gayr-i Menkul	9
4. Malın Kendisinden veya Menfaatinden Yararlanma Bakımından Sınıflandırılması	9
D. Mal Üzerinde Yapılan Tasarruflar (Akitler)	10
1. Akdin Sözlük ve Terim Anlamı	10
2. Akdin Unsurları	11
a. İcap ve Kabul	11
b. Akdin Tarafları	11
c. Akdin Konusu (Mahal)	12
1) Akid Konusu Malda Aranılan Şartlar	12
a) Malın Mevcut Olması	12
b) Malın Meşrû Olması	14

c) Malın Mümkün Olması	14
d) Malın Akdi Yapanlarca Bilinmesi	15
3. Akitlere Ait Şartlar	16
a. Sahih Şart	16
b. Fasit Şart	17
c. Batıl Şart	18
4. Akit Çeşitleri	18
a. Akdin Sıhhat Bakımından Sınıflandırılması	18
1) Sahih Akit	18
2) Sahih Olmayan Akitler	19
a) Batıl Akit	20
b) Fasit Akit	20
c) Mekruh Akit	21
b. Akdin Bedele Bağlı Olup Olmama Bakımından Sınıflandırılması	22
1) Bedelli (İvazlı) Akit	22
2) Bedelsiz (Teberru) Akit	22
c. Akdin Tazmin Sorumluluğu Bakımından Sınıflandırılması	23
1) Ödeme Sorumluluğu Gerektiren Akitler	23
2) Emânet Akitleri	23
3) İki Yönlü Akitler	23
III. VELÂYET KAVRAMI	
23	
A. Velâyetin Sözlük Ve Terim Anlam	23
B. Velinin Sözlük Ve Terim Anlamı	24
C. Velâyet Türleri	24
1. Şahıs Üzerine Velayet	24
a. Şahıs Üzerine Velayet Tertibi	25
b. Şahıs Üzerinde Veli/Vasi Olan Kişilerde Aranan Şartlar	25
c. Şahıs Üzerindeki Velayetin Sona Ermesi	26
2. Mal Üzerine Velâyet	26
a. Mal Üzerine Velayet Tertibi	26
b. Mal Üzerinde Veli/Vasi Olan Kişilerde Aranan Şartlar	29
c. Mal Üzerinde Velayetin Sona Ermesi	31
1) Yetimin Ergenlik Çağına(Bulûğa) Erişmiş Olması	33
2) Yetimin Rüşt Yaşına Ulaşması	35

İKİNCİ BÖLÜM

YETİMİN HUKUKİ TASARRUFLARININ SINIRLANDIRILMASI VE HAKLARININ KORUNMASI

I. KUR'ÂN VE SÜNNET'TE YETİMLER İLE İLGİLİ EMİR VE TAVSİYELER	37
A. Kur'ân'da	37
1. Yetime İyi Muâmele Etmek	37
2. Yetime İyi Davranmaya Teşvik Etmek	38
3. Yetimleri Islah Etmek	39
4. Yetimin İstikbalini Düşünmek	39

5. Yetimin Malını Korumak	40
6. Yetime Ganîmetten Gelen Payı Vermek	42
7. Yetime Fethedilen Yerlerden Gelen Vergi Gelirinden Payı Vermek	42
8. Yetime Miras Taksimlerinde Payı Vermek	42
9. Yetime Nafakasını Vermek	43
B. Sünnet'te	43
1. Yetime İyi Muamele Etmek	43
2. Yetimleri Islah Etmek	44
3. Yetimlerle İlgilenmek	45
4. Yetim Malından Tasarruf Etmek	46
5. Yetim Malından Yemek	47
6. Yetimin Malından Zekat Vermek	48
7. Yetime Sadaka Vermek	49
II. VELİNİN VE VASİNİN YETİM İLE İLGİLİ HUKUKİ TASARRUFLARI	50
A. Şahısları, Kişilikleri İle İlgili Tasarruflar	50
1. Yetimin Korunması, Himayesi (Hidâne), Eğitimi ve Terbiyesi	50
a. Hidanenin Sözlük ve Terim Anlamı	50
b. Hidane Görevini Üstleneceklerin Öncelik Dereceleri	50
2. Nafakası	54
a. Nafakanın Sözlük ve Terim Anlamı	54
b. Yetimin Nafakasıyla Yükümlü Olanların Öncelik Dereceleri	54
3. Yetimin Evlendirilmesi	57
a. Evlendirmede Mücbir ve Mücbir Olmayan Velayet	57
b. Mezheblere Göre Nikâhta Velilerin Sıralandırılmaları	57
B. Mal Varlıkları İle İlgili Tasarruflar	60
1. Yetime Menfaat Sağlayan Tasarruflar	60
a. Yetim Malının Satışı	61
b. Yetimin Gayri Menkulünün (Akar) Satışı	65
c. Malının Veresiye Olarak Satışı	66
d. Malının Teklif ile Satışı	67
e. Yetim Malının Kiraya Verilmesi	67
f. Mudârebe Ortaklığı Kurulması	68
g. Musâkât ve Müzâra'a Ortaklığı Kurulması	69
h. Borç Sebebiyle Sulh Yapılması	69
i. Şuf'a Hakkı	70
j. Yetimin Malının Satışı İçin Vekalet Verilmesi	70
k. Yetimin Malının Vedâ Verilmesi	70
l. Yetimin Malı Velinin Malı ile Birleştirilmesi	71
m. Yetimin İhtiyaçlarının Karşlanması	71
2. Yetime Menfaat Sağlamayan Tasarruflar	72
a. Yetimin Malından Bağış Yapılması	72
b. Yetimin Malından Karz Verilmesi	73
c. Yetimin Malından Rehin Verilmesi	74
d. Yetimin Malının İ'âre Verilmesi	75
e. Yetimin Malından Yenilmesi	75
f. Yetimin Malının Kullanılması	77
g. Yetimin Malından Dini Yükümlülüklerin Yerine Getirilmesi	78

h. Yetimin Malından Tazminat Ödenmesi	78
C. Veli/Vasinin Yetimi Yetkili Kıldığı Tasarruflar	80
1. İzin Sözlük ve Terim Anlamı	82
2. İzin Gerçekleşmesi	83
3. İzin Sıhhat Şartları	83
4. Velinin Yetime İzin Vermesi Hususu	83
SONUÇ	92
KAYNAKLAR	96

ÖNSÖZ

İslam hukuku, koyduğu bütün hükümlerde, fert olsun toplum olsun, insanların mutluluklarını amaç edinir. Onun genel kuralları ve sağlam temelleri, insanlar arasında yardımlaşmanın zorunluluğunu hükme bağlamıştır. Güçlünün, imkan nisbetinde zayıfa yardım etmesini, büyüğün de kendi idaresi altındaki küçüğe destek olmasını ve bütün samimiyetiyle onu korumasını zorunlu kılmıştır ki, din ve dünya bakımından yararına olacak fırsatları zayi olmasın. Cenâb-ı Allah kendisine tabî bir şefkatle şefkat gösterecek baba, kardeş veya akraba gibi bir koruyucudan yoksun kalan ve böylece belâyâ maruz kalan çocuklara, başka kimselerden bazı koruyucular vermiştir. İşte Yüce Allah, hâkimi bu gibi çocukların kayyumluğunu yapacak ve terbiyelerini üstlenecek, yararını gözetecek, servetini arttırmak için gerekli çabayı gösterecek birini seçmekle yükümlü kılmıştır. Bu kayyum, çocuğun insanlar arasında kendisine en yakın olan akrabaları gibi çocuğa yardımcı olacaktır. Yüce Allah velilere ve vasilere, yetimlerle düşkünleri vasiyet etmiştir. Onları ihmal etmekten ve mallarına göz dikmekten sakındırmıştır. Yüce Allah:

“Öldükten sonra geride âciz ve küçük çocuklar bıraktıkları takdirde gadre ve zulme uğrayacaklar diye endişe edenler, himayeleri altındaki yetimler hakkında da aynı korkuyu taşısınlar. Böylece Allah'tan sakınıp kendi evlatları yerinde olan yetimler hakkında da gerçek ve doğru söz söylesinler. Yetimlerin mallarını zulmen yiyenler, karınlarına ancak bir ateş yerler ve yakında alevli ateşe gireceklerdir.”(Nisa 4/10) ayeti ile yetimlerin şahsı ve mallarının korunmasını önemle vurgulamış, Hz. Peygamber (s.a.s.) de fiilen bunu tatbik etmiştir.

Biz de bu çalışmamızda İslam'ın, yetimlerin haklarını ve mallarını koruması konusunda ortaya koyduğu prensipleri ele alarak günümüz insanının bu hususa dikkatini çekmeyi amaçladık.

Tez çalışması boyunca beni teşvik eden, destek ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Şamil DAĞCI'ya ve tez hazırlanması aşamalarında kıymetli fikir ve düşüncelerinden fazlasıyla istifade ettiğim değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Ercan Eser'e,

ayrıca bu süreçte maddi ve manevi katkılarıyla beni motive eden değerli eşim Muhammed BATÇAEV'e şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Leyla BATCHAEVA

Ankara, 2013

KISALTMALAR

- 1,2. : Bir ve ikinci sayfa
- 1/1 : Fatiha ,tertibe göre sure/tertibe göre ayet
- 1-10 : Birinci sayfa ve onuncu sayfa arası
- 2/10 : 2 cilt , 10 sayfa
- a.g.e. : Adı geçen eser
- B. : Baskı
- b. : Bin, İbn
- by. : Baskı yer yok
- c.c. : Celle Celâluhu
- h. : Hicrî
- Hz. : Hazret
- ö. : Ölümü
- r.a. : Radıyallahu anhu
- s.a.s. : Sallallahu Aleyhi ve Sellem
- thk. : Tahkik
- trc. : Tercüme
- ty. : Tarih yok
- mad. : Madde

GİRİŞ

KONU İLE İLGİLİ TEKNİK BİLGİLER

I. KONUNUN ÖNEMİ

İslam dini hükümlerini insanların maddi ve manevi ihtiyaçlarını bir bütün olarak dikkate alıp buna göre koymuştur. Kur'an-ı Kerîm'in muhtevası ve Hz. Peygamber'in sünnet-i seniyyesine bakıldığında bu husus çok açık bir şekilde görülmektedir. İnsanların dünya ve ahiret mutluluğunu amaçlayan dinimiz, bu mutluluğun temini için toplum gerçekliğinde varolan hususlar hakkında bir takım kurallar koymuştur. Toplumun birer parçası olmaları itibariyle insanlar arasındaki ilişkileri de tanzim eden İslam, anne-baba, aile bireyleri, kadınlar, çocuklar, akrabalar, esirler, komşular gibi toplumun parçası olan gruplar hakkında hükümler ortaya koymuş, bu bağlamda insanlık tarihi boyunca daima varolan yetimler gerçeğini de göz önünde bulundurmıştır. Nitekim İslam, Kur'an'da ve Hz. Peygamber'in sünnetinde hem şahıslarının himayesi hem mallarının himayesi konusunu dikkate alan bütüncül bir yaklaşımla yetimler hakkında pek çok hüküm ortaya koymuştur.

Yetim gerçeği, günümüz dünyasında da varlığını sürdürmektedir. Modern dünyada yetimlerle ilgili farklı çözüm arayışlarının geliştirildiği, gerek devlet kurumları gerek sivil toplum kuruluşları marifetiyle yetimlerle ilgili ortaya konulan uygulamaların, Türkiye örneğinde olduğu gibi yetiştirme yurtları, çocuk yuvaları ve sevgi evleri gibi kurumsal yapılarla yürütülmeye çalışıldığı görülmektedir. Günümüzde Müslümanların da **modern dünyada** ortaya konulan bu uygulamalara göre hareket etme eğiliminde olmaları, İslam'ın yetimler hakkında getirmiş olduğu bütüncül yaklaşımları hakkıyla dikkate alamadıklarını göstermektedir. Söz gelimi, İslam yetimlerin öncelikle kendi akrabaları tarafından himaye edilmesini önemserken, günümüz uygulamalarına bakıldığında bu hususun ihmal edilmiş olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, İslam'ın yetimlerin malları hakkında ortaya koyduğu koruyucu hükümlerinin de çok farkında olunmadığı anlaşılmaktadır.

Bu itibarla, yetimlerin şahıslarının himayesi ve mallarının korunması hususunda günümüz insanının gereken hassasiyeti göstermeleri çok önemli bir konudur. Bu konuda İslam hukukçularının Kur'an ve hadisler ışığında elde etmiş oldukları prensiplerin günümüz insanı tarafından da en azından gerektiği kadarıyla bilinmesi önemli bir husustur.

II. ÇALIŞMANIN AMACI

Koyduğu bütün hükümlerde, gerek birey/fert olsun ve gerek toplum olsun, insanların mutluluklarını amaç edinen İslam hukuku, insanlar arasında yardımlaşmanın zorunlu olduğunu hükme bağlamıştır. Bu bağlamda söz gelimi zenginlik nisbetinde ihtiyaç sahibine yardım etmesini, veli/vasinin kendi idaresi altındaki küçüklerle destek olmasını, onların şahıs ve mal varlıklarını korumasını hükme bağlamıştır. Bu çerçevede, yetimlerin hem şahıs varlıklarının hem de mal varlıklarının Müslümanlar tarafından korunması gereken temel bir yükümlülük olduğu görülmektedir. Yetimlerin şahsiyetlerinin korunması yanında mallarının da korunması, hatta sadece korunmakla yetinilmeyip kendilerinin yararının gözetilip bununla birlikte servetlerinin de artırılması için gerekli çabanın gösterilmesinin hükme bağlanmış olması İslam'ın yetimler konusunda göstermiş olduğu hassasiyetin önemini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Biz de bu çalışmamızda İslam'ın, yetimlerin haklarının ve mallarının korunması konusunda ortaya koyduğu prensipleri ele alarak günümüz insanının bu hususa dikkatini çekmeyi amaçladık.

III. KAYNAK ANALİZİ

Çalışmamızın kaynaklarını öncelikle klasik fıkıh eserleri oluşturmaktadır. Konunun önemine binaen hemen hemen her fıkıh mezhebinin klasik kaynaklarında farklı bölümlerde (kitab/bab) yer almasına istinaden, tezimizi hazırlarken dört mezhebin klasik fıkıh eserlerini esas aldık. Konunun temel tartışma noktalarını, konu hakkında mezheplerin temel görüşlerini mümkün merteye her mezhebin kendi klasik kaynaklarından hareketle ortaya koymaya gayret ettik. Bu bağlamda Hanefî fıkıh kitaplarından; Kâsânî'nin *Bedâi'u's-Sanâ'i*'si¹, Serahsî'nin *El-Mebsût*'u², İbn Âbidîn'in *Reddü'l-Muhtâr*'i³, Mavsîlî'nin *El-İhtiyâr*'i⁴; Zeylâ'î'nin *Tebyînü'l-Hakâ'ik*'i⁵,

¹ Kâsânî, Ebû Bekir Alâüddîn b.Mes'ûd (ö.587/1191), *Bedâi'u's-Sanâ'i fi Tertîbi's-Şerâ'i*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2.B., 1986.

² Serahsî, Şemsülemme Muhammed b.Ahmed b.Sehl (ö.483/1090), *El-Mebsût*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1993.

³ İbn Âbidîn, Muhammed Alâüddîn(ö.1252/1836), *Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr Şerhu Tenvîri'l-Ebsâr*, Daru'l-Fikri, Beyrut, 1992.

⁴ Mavsîlî, Ebû'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmud (ö.683/1284), *El-İhtiyâr li't-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Kahire, 1937.

⁵ Zeylâ'î, Fahrüddîn Osman b.Ali (ö.743/1342), *Tebyînü'l-Hakâ'ik Şerhu Kenzid'-Dekâ'ik*, Kahire, 1.B., 1313 h.

Meydânî'nin *el-Lübâb*'i⁶; Mâlikî fıkıh kitaplarından İbn Rüşd'ün *Bidâyetü'l-Müctehid*'i⁷, Karâfî'nin *ez-Zahîre*'si⁸, İbn Cüzeyy'in *el-Kavânîn*'i⁹, Dusûkî'nin *Hâşiyeye*'si¹⁰; Şâfiî fıkıh kitaplarından Şirâzî'nin *el-Mühezzeb*'i¹¹, Nevevî'nin *Revdatü't-Tâlibîn*'i¹², Zekeriyya el-Ensârî'nin *Esnâ'l-Metâlib*'i¹³; Şirbînî'nin *Muğni'l-Muhtâc*'i¹⁴, Remlî'nin *Nihâyetü'l-Muhtâc*'i¹⁵; Hanbelî fıkıh kitaplarından İbn Kudâme'nin *el-Muğni*'si¹⁶, İbn Kudâme el-Makdisî'nin *eş-Şerhü'l-Kebîr*'i¹⁷ ve Behûtî'nin *Keşşâfü'l-Kınâ*'i¹⁸ gibi eserlere başvurulmuştur.

Çalışmamızda ayrıca modern kaynaklarda konunun nasıl işlendiği de dikkate alınarak, söz gelimi Zuhaylî'nin *el-Fıkhu'l-İslâmî*'si¹⁹, Cezîrî'nin *Kitâbü'l-Fıkh 'ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a*'sı²⁰, Belhî'nin *el-Fetâva'sı*²¹ gibi eserlerden yararlanılmıştır.

Tezimizin kavramsal çerçevesini çizerken İbn Manzur'un *Lisânü'l-Arab*'i²², Hamevî'nin *el-Misbâhü'l-Munîr*'i²³, Muhammed Râzî'nin *Muhtârü's-Sihâh*'i²⁴, Hüseyinî'nin *Tâcu'l-Arûs*'u²⁵ gibi sözlükler de kullanılmıştır.

⁶ Meydânî, Abdülganî el-Ganîmî (ö.1298/1881), *el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb*, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, ty.

⁷ İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Hafid el-Kurtubi (ö.595/1198), *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, Dâru'l-Hadis, Kahire, 2004.

⁸ Karâfî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. İdris es-Sanhâcî (ö.684/1285), *ez-Zahîre*, Daru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1994.

⁹ İbn Cüzeyy, Ebû'l-Kâsım Muhhammed b. Ahmed (ö.741/1310), *el-Kavânînu'l-Fıkhiyye*, by, ty.

¹⁰ Dusûkî, Muhammed b. Ahmed (ö.1230 h.), *Hâşiyetü'd-Dusûkî 'ala's-Şaerhi'l-Kebîr*, Dâru'l-Fikri, ty.

¹¹ Şirâzî, Ebû İshâk İbrahim b. Ali el-Firûzâbâdî (ö.476/1083), *el-Mühezzeb fi Fıkhi'l-İmâmî's-Şâfi'î*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ty.

¹² Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Muhyiddîn b.Şeref (ö.676/1277), *Revdatü't-Tâlibîn*, el-Mektebü'l-İslâmî, Dımaşk, 2.B., 1991.

¹³ Ensârî, Zekeriyya b. Muhammed b. Zekeriyya (ö.926 h.), *Esnâ'l-Metâlib fi Şerhi Revdati't-Tâlib*, Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ty.

¹⁴ Şirbînî, Muhammed b.Ahmed el-Hatîb (ö.977/1570), *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'âni'l-Minhâc*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1.B., 1994.

¹⁵ Remlî, Şemsüddin Muhammed b.Ahmed (ö.1004/1596), *Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*, Dâru'l-Fikri, Beyrut, 1984.

¹⁶ İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b.Ahmed (ö.620/1223), *el-Muğni*, Mektebetü'l-Kahire, 1968.

¹⁷ İbn Kudâme, Abdurrahman b. Muhammed el-Makdisî (ö.682 h.), *eş-Şerhü'l-Kebîr 'alâ Metni'l-Mukni*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ty.

¹⁸ Behûtî, Mansûr b. Yûnus b.İdrîs (ö.1051/1641), *Keşşâfü'l-Kınâ 'an Metni'l-İknâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ty.

¹⁹ Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletüh*, Dâru'l-Fikri, Dımaşk, 1985.

²⁰ Cezîrî, Abdurrahman b. Muhammed (ö.1360/1941), *Kitâbü'l-Fıkh 'ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.

²¹ Belhî, Nizamüddin ve Âlimler, *el-Fetâva'l-Hindiyeye*, Dâru Sâdir, Beyrut, 1310 h.

²² İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b.Mükerrrem (ö.711/1369), *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sâdir, Beyrut, 1.B., 1414 h.

²³ Hamevî, Ahmed b. Muhammed b. Ali Ebû'l-Abbâs (ö.770 h.), *el-Misbâhü'l-Munîr fi Garibi's-Şerhi'l-Kadîr*, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, ty.

²⁴ Râzî, Muhammed, *Muhtârü's-Sihâh*, Beyrut, 1995.

²⁵ Hüseyinî, İbn 'Abdirrazzak, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Dâru'l-Hidaye, ty.

IV. ÇALIŞMADA İZLENEN YÖNTEM

Bilindiği gibi yetimin şahıs ve mal varlıklarının korunması Kur'ân ve Sünnet'te önemle vurgulanmakta, İslam hukuku kaynaklarında da konunun yetimlerin hem şahsiyetlerinin hem mallarının korunması bir bütüncül anlayışla geniş bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Bir yüksek lisans tezinde konunun bütün boyutlarıyla işlenmesinin mümkün olmayacağı açıktır. Dolayısıyla bu çalışmayı daha da sınırlandırarak sadece yetimin mallarını koruma konusunu irdelemeye çalıştık.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İslam Hukuku bakımından yetim, mal ve hukuki himaye kavramları ele alınmıştır. Bu bağlamda öncelikle yetim, mal ve hukuki himaye kelimelerinin sözlük ve terim anlamları üzerinde durulmuş; mal çeşitleri ve mal üzerinde yapılan tasarruflar (akitler) hakkında konunun anlaşılmasına yönelik bilgiler verilmiş, ayrıca hukuki himaye hususu da hem şahsın himayesi hem yetim malının himayesi konuları dikkate alınarak işlenmiştir.

İkinci bölümde yetimin hukuki tasarruflarının sınırlandırılması ve korunması hususu işlenmiştir. Konu iki kısımda ele alınmıştır. İlk kısımda Kur'an ve Sünnet'te yetimler ile ilgili emir ve tavsiyelere yer verilmiştir. İkinci kısımda ise velinin ve vasinin yetim ile ilgili hukuki tasarrufları işlenmiştir. Bu konu da yetimlerin şahısları ve kişilikleri ile ilgili tasarruflar ve mal varlıkları ile ilgili tasarruflar detaylandırılarak ortaya konulmuştur. Mal varlıkları ile ilgili olan tasarruflar ise, yetim malının satışı, kiraya verilmesi, ortaklık kurulması gibi yetime menfaat sağlayan tasarruflar; yetim malından bağış yapılması, karz verilmesi gibi yetime menfaat sağlamayan tasarruflar ve veli/vasinin yetimi yetkili kıldığı tasarruflar hususları çerçevesinde ele alınmıştır.

Tezimizde ele aldığımız konuların sonuçları ve genel değerlendirmesi ise Sonuç bölümünde işlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKU BAKIMINDAN YETİM, MAL VE VELÂYET KAVRAMLARI

IV. YETİM KAVRAMI

A. Yetimin Sözlük Anlamı

Türkçe kullanılan yetim sözcüğü Arapça “el-yutm”, sözcüğü ile ifade edilip, tek kalmak (*infirad*), yalnız kalmak ve tek başına kalmak anlamlarına gelir.

“*el-yütm*” sözcüğü insan türü için kullanıldığı zaman babası olmayan küçük çocukları (yetim) anlamını ifade eder. Bu sözcüğün çoğul şekli “*yetâmâ*” ve “*eytâm*” kalıplarıyla kullanılır. Dişil formunda (*يَتِيمَةٌ*) yetimdir. Bunun çoğul formu da *يَتَامَى* yetâmâ şeklindedir. İnsan dışındaki canlılarda, annesiz olanlara denir. Anne ve babası birlikte ölen kimselere (*latîm*) sözcüğü kullanıldığı gibi sadece annesi ölen kimselere de (‘*aciyy*) sözcüğü kullanılır.²⁶

B. Yetimin Terim Anlamı

Yetimin terim anlamı ise, genel olarak bulûğ çağına ermeden babalarını kaybetmiş, kendileri için çalışıp kazanamı bulunmayan küçük çocuklar şeklinde ifade edilmiştir.²⁷

V. MAL KAVRAMI

A. Malın Sözlük Anlamı

Mal, arapça bir kelime olup; servet, bir kimsenin sahip olduğu şey, menkul ve gayr-i menkul varlık demektir. Bu kelime önceleri altın ve gümüş cinsinden servetleri ifade ederken, kapsamı genişlemiş, menkul ve gayr-i menkul servetlerden maddî değeri olan herşeyi şümûlüne almıştır. Çoğulu “*emvâl*”dir.²⁸

B. Malın Terim Anlamı

Terim olarak mal; elde edilip ihtiyaç zamanı için biriktirilmesi ve normal olarak yararlanılması mümkün ve caiz olan herşeyi ifade eder.²⁹ Buna göre bu şeyin mal kabul edilebilmesi için iki özelliğe sahip olması gerekir.

²⁶ Hamevî, a.g.e., II, 679; Râzî, Muhammed, *Muhtârü's-Sihâh*, Beyrut, 1995, I, 745.

²⁷ İbn Manzûr, a.g.e., XII, 645; Hüseyinî, a.g.e., XXXIV, 134.

²⁸ Hüseyinî, a.g.e., XXX, 427; İbn Manzûr, a.g.e., XI, 635.

²⁹ İbn Âbidîn, a.g.e., IV, 501.

1. Elde edilip biriktirilmeye elverişli olması. Bu yüzden ilim, sağlık, şeref ve zeka gibi manevi şeylerle, mutlak olarak hava, güneş ve ayın ışığı ya da güneşin sıcaklığı gibi varlıklar mal niteliği taşımaz. Ancak temelde mübah olan bu gibi değerler yeni teknolojik imkanlarla depolanırsa mal sınıfına girebilir.

2. Kendisinden yararlanılması meşru (mümkün/ caiz) olması gerekir. Bu yüzden murdar ölmüş hayvanın eti, zehirli veya bozuk gıda maddeleri gibi maddi değeri olmayan şeylerle, bir buğday tanesi, bir damla su, işe yaramayacak durumdaki yırtık bir kağıt parçası gibi şeyler mal sayılmaz. Bir şeyin mal oluşu, herkesin veya bir kısım insanların ona ilgi duyup mal edinmesiyle sabit olur.³⁰

Mecelle, malı şöyle tarif etmiştir: “Mal, tab’-ı insânî mail olup da vakt-i hâcet için iddihar olunabilen şeydir ki menkule ve gayr-i menkule şamil olur.”³¹ Bu maddeyi şöyle ifade edebiliriz: “İnsan tabiatının meylettiği ve ihtiyaç için biriktirilebilen - menkul ve gayr-i menkul- bütün şeyler mal kapsamına dahil olur.”. Hanefîler³² dışındaki çoğunluk müctehitlere göre, maddî bir değeri olan, zarar verildiğinde (telef) veya kendisinden yararlanılması engellendiğinde tazmini gereken herşey maldır.³³

Hanefîlere göre, yalnız maddî değeri olan şeyler mal kabul edilirken, çoğunluk müctehitlere göre “yararlanma/intifa hakkı” da mal kapsamına girer. Bu görüş ayrılığı gasp, kira ve miras gibi muamelelerde farklı sonuçların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Nitekim Hanefîlere göre gasp edilen bir arazi sahibi tarafından geri alındığında, gasp edenin ekip-biçmek suretiyle yararlandığı süre için bir bedel ödemesi (tazmin) gerekmezken, çoğu hukukçulara göre bu yararlanmadan dolayı mal sahibinin tazmin hakkı doğar. Ancak Hanefîler de gasp edilen gayr-i menkul; vakıf malı veya yetim malı yahut sırf kiraya vermek amacıyla elde bulunan bir yer olursa, bu durumda gasp süresine ait ecr-i misil istenebileceğini söylemişlerdir.³⁴

---

³⁰ Zuhaylî, a.g.e., IV, 408.

³¹ Ali Haydar Efendi (ö. 1936), *Dürrü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, Dâru'l-Cil, 1.b., 1991, mad.126.

³² Hanefî Fıkhı, İmam Ebu Hanife (v. 150 h.) tarafından oluşturulmuştur. Asıl ismi Nu'man b. Sâbit olup, daha çok Ebu Hanife künyesi ile tanınmıştır. Kendisi Kufe'de doğup büyüdü, ömrünün büyük kısmını orada geçirdi. Hanefî fıkhının metodu: Kitap, Sünnet, Sahabilerin Sözleri, Kıyas, İstihsan, İcma' ve Örf'e dayanır. Hanefî mezhebi, Abbasi devletinin hâkim olduğu bütün ülkelerde, sonradan daha geniş alanlara yayılmıştır. Dünyadaki müslümanların büyük çoğunluğu Hanefî mezhebine bağlıdır.

³³ Suyûtî, Celalüddin b.Abdirrahman b.Ebi Bekr (ö.911/1505), *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi Kavâidi ve Furû'i Fıkhî's-Şâfi'îyye*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990, 327; Zuhaylî, a.g.e., V, 38;

³⁴ İbn Âbidîn, a.g.e., IV, 501.

Yine Hanefîlere göre kira akdinde “oturma” süknâ veya “kullanma” intiffâ’ hakkı mal sayılmadığı için miras yoluyla geçmez. Çoğunluğa göre ise yararlanma hakkı mal sayıldığı için taraflardan birisinin ölümüyle kira sözleşmesi sona ermez ve sürenin sonuna kadar devam eder.³⁵

C. Mal Çeşitleri

İslâm fakihleri malları özelliklerine göre; mütekavvim - gayr-i mütekavvim, menkul- gayr-i menkul, mislî-kıyemî, tüketime elverişli olan veya yalnız kullanılmaya elverişli bulunan mallar gibi kısımlara ayırırlar.

1. Meşruiyet Bakımından Malın Sınıflandırılması

a. Mütekavvim Mal

Mütekavvim kelimesi sözlükte; değeri olan, kıymeti bulunan, ekonomik bir değer ifade eden şey demektir. Fiilen elde edilmiş olan ve İslâm’ın yenilmesini, içilmesini veya kullanılmasını meşrû kıldığı her şey “mütekavvim mal” adını alır. Gayr-i menkuller, menkuller, yiyecekler, avcının avladığı hayvan, oduncunun mübah ormandan kestiği odun, ihya edilen ölü arazi bu çeşide girer.³⁶ Mütekavvim mal üzerindeki satış, kira, hibe, âriyet verme, rehin, vasiyet, ortaklık ve benzeri günlük muameleler geçerli (sahih)dir. Yine mütekavvim mal telef edilirse, mislî ise mislini, kıyemî ise kıymetini tazmin etmek gerekir.³⁷

b. Gayr-i Mütekavvim Mal

Gayr-i mütekavvim mal ise; fiilen elde edilmemiş olan veya İslam’a göre, zaruret hali dışında yararlanılması mübah olmayan şeylerdir. Sudaki balık, havadaki kuş, henüz çıkarılmamış durumdaki maden rezervleri ve ormandaki av hayvanları gibi elde edilmemiş şeyler örfen gayr-i mütekavvim maldır. Ayrıca şarap, domuz eti, murdar ölmüş hayvanın eti gibi yenilmesi veya içilmesi yasak olan (haram) şeyler de müslüman için mülkiyet ifade etmediğinden dolayı mal sayılmamaktadır. Ancak bu tür şeyler gayr-i müslimler için mülk edinilebilen meşru mal (*mütekavvim*) sayılır.³⁸

³⁵ Serahsî , a.g.e., XVI, 2; Kâsânî, a.g.e., IV,201,222; İbn Âbidîn, a.g.e., V,57; İbn Rüşd, a.g.e. ,IV,15.

³⁶ İbn Âbidîn, a.g.e., IV, 501; Zuhaylî, a.g.e., IV, 40, 45.

³⁷ Serahsi, a.g.e. , XI, 102; İbn Âbidîn, a.g.e., IV, 502.

³⁸ İbn Âbidîn, a.g.e., IV, 501; Zuhaylî, a.g.e., IV, 40, 45.

Gayr-i mütekavvim mallar üzerinde yapılacak satış, kira, hibe, âriyet verme, rehin, vasiyet gibi akit ve muameleler ise bâtildir. Gayr-i mütekavvim mal müslümana ait olursa tazmin yükümlülüğü bulunmaz. Ehl-i kitaba ait şarap, domuz eti ve benzeri eşyanın telef edilmesi ise tazmin yükümlülüğü doğurur.³⁹

2. Standart Bakımından Malın Sınıflandırılması

a. Misli Mal

Misli mal çarşı ve pazarda misli ve benzeri bulunan standart şeylerdir. Misli'nin çoğulu "misliyyât"tır. Standart mallar dörde ayrılır:

- 1) Mekîlât; buğday, arpa gibi hacim ölçüsüyle alınıp satılan şeyler bu gruba girer.
- 2) Mevzûnât; pamuk, demir, çimento gibi ağırlık ölçüsüyle alınıp satılanlar.
- 3) Mezrûât veya zer'iyât; kumaş, kereste gibi uzunluk ölçüsüyle satılan bazı standart mallar.
- 4) el-Adediyyâtü'l-mütekârîbe; yumurta, aynı kalite kumaştan dikilmiş, aynı boydaki elbise ve gömlek gibi sayı ile alınıp satılan standart şeyler bu niteliktedir.

Misli mallar cins ve özellikleri belirtilerek zimmette borç olarak kalabilir. Karzı hasen yoluyla verilebilir. Satış akdinde satış bedeli olabilir. Bunlardan aynı cins peşin ve eşit miktarda mübadele edilebilir. Aksi halde fazlalık veya nesîe ribası meydana gelir. Bir ton buğdayı, bir buçuk ton buğdayla veya bu kadar buğdayı vadeli olarak mübadele etmek gibi. Ancak cinsler ayrı olunca peşin mübadele şartıyla, miktarlar farklı olabilir. Bir ton buğdayı iki ton arpa ile peşin mübadele etmek gibi.⁴⁰

³⁹ Serahsi, a.g.e., XI, 102; İbn Âbidîn, a.g.e., IV, 502.

⁴⁰ Serahsi, a.g.e., XI, 50; Kâsânî, a.g.e., V, 208, 209; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslamiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1999, IV, 120.

b. Kıyemî Mal

Kıyemî mal çarşı ve pazarda benzeri bulunmayan veya bulunsa da standart olmayan şeyler bu niteliktedir. Hayvanlar, gayr-i menkuller, ağaçlar, halılar, kullanılmış otomobil ve benzeri şeyler bu niteliktedir.⁴¹

3. Menkul ve Gayr-i Menkul Bakımından Malın Sınıflandırılması

a. Menkul

Menkul; nakledilen, taşınan demektir. Bir yerden başka bir yere nakli mümkün olan şeylerdir. Nakit para, taşınabilir ticaret eşyası ve hayvanlar bu niteliktedir.⁴²

b. Gayr-i Menkul

Gayr-i menkul; nakledilemeyen, taşınmayan demektir. Bir yerden başka yere nakli mümkün olmayan ev, arazi gibi yerde sabit duran şeylerdir.⁴³ Bina, ağaç ve topraktaki ekin araziye bağlı olarak akar sayılır. Üzerinde bu gibi bina, ağaç ve ekin bulunan bir arazi satıldığı zaman, bunlara da arazi hükümleri uygulanır. Bunların arazi-den ayrı satılmaları halinde ise menkul hükümleri söz konusu olur.⁴⁴

1. Malın Kendisinden veya Menfaatinden Yararlanma Bakımından Sınıflandırılması

Mallar yararlanmada ayn'ını tüketmenin gerekip gerekmemesi bakımından ikiye ayrılır:

a. Bazı mallardan ayn'ı devam ederken yararlanılır. Ev, dükkân, arazi, nakil aracı, at gibi. Bu gibi mallar kira veya âriyet akdine de konu olur. Çünkü bunları kiralayan veya âriyet olarak alan kimse bir süre yararlanır ve daha sonra sahibine geri verir.

b. Yararlanmanın ancak kendisini tüketmek veya elden çıkarmakla mümkün olduğu şeyler ise kira akdine konu olmaz. Altın, gümüş, para, yiyecek ve içecek maddeleri gibi. Çünkü bunlardan yararlanmak ya tüketmek veya elden çıkarmak suretiyle mümkün olur. Bunlardan bir bölümü âriyet olarak da verilebilir. Ziyet altın veya gümüş gibi. Çünkü kira akdinin konusu, kiralanan şeyin kendisi değil, o şeyden yararlanmadır. Bu prensibi şu şekilde ifade edilebilir: "Kendisinden ayn'ı devam etmekle

⁴¹ Serahsi, a.g.e., XI, 50, 52; Kâsânî, a.g.e., V, 208, 209; Zuhaylî, a.g.e., IV, 49, 55.

⁴² Mecelle, mad.128; İbn Âbidîn, a.g.e., IV, 502, 548.

⁴³ Mecelle, mad.129.

⁴⁴ İbn Âbidîn, a.g.e., IV, 50; Zuhaylî, a.g.e., IV, 45-50.

birlikte yaralanmak mümkün ve caiz olan herşeyin, kira akdine konu olması da mümkündür.” Bu nitelikleri taşımayan fakat mislî (standart) olan şeyler ise karz (ödünç) akdine konu olur ve ödünç alan mislini borçlanmış bulunur.⁴⁵

D. Mal Üzerinde Yapılan Tasarruflar (Akitler)

Aşağıda, muamelenin daha açık ve belirgin ifadesi olan “akit (sözleşme)” kavramını ve esaslarını açıklamaya çalışacağız:

1. Akdin Sözlük ve Terim Anlamı

Akit sözcüğü, arapça “*akd*” fiilinden bir mastar olup, sözlükte; bağlamak, düğüm yapmak, bir şeyin iki ucunu birbirine bağlamak demektir. Bu bağ maddi veya manevi nitelikli olabilir. “İpi bağladı, satışı bağladı, sözü bağladı, bir şey üzerinde niyet ve kararını bağladı” sözlerinde bu anlam görülür.⁴⁶

Akdin İslam fihhında genel ve özel iki anlamı vardır. Genel anlamda akit; kişinin yapmaya yöneldiği her çeşit tasarruf ve borçlanmayı kapsamına alır. Bu anlamda akit; vakıf, ibrâ, boşama ve yemin gibi tek yanlı irade beyanı ile meydana gelebileceği gibi; satış, kira, vekâlet ve rehin akdinde olduğu gibi iki tarafın iradesiyle de meydana gelebilir. Burada akit; borçlanma, borç yükü altına girme anlamına gelen “iltizam” ile eş anlamlıdır.⁴⁷

Özel anlamda ise akit; icap ve kabulün konu üzerinde meşrû şekilde birbirine bağlanmasından ibarettir. Mecelle’deki tarif de bunun benzeridir: “Akit, tarafeynin bir hususu iltizam ve taahhüd etmeleridir ki icap ve kabulün irtibatından ibarettir.”⁴⁸

Buna göre akit, akdi yapanların iradelerinin, akit konusu üzerinde hüküm doğuracak şekilde birleşmesi ile meydana gelir. Meselâ; bir kimse diğerine; “Şu malımı sana şu fiyata sattım” dese, bu bir “icap” olur. Alıcının da “aldım” veya “kabul ettim” sözü “kabul” sayılır. Burada, akdi yapanlar ehliyetli ise, akdin sonucu meydana gelir. Bu da malın mülkiyetinin alıcıya geçmesi, satıcının da alıcı zimmetindeki satış bedeline hak kazanmasıdır.

⁴⁵ Serahsi, a.g.e., XI, 50, 52, XIV, 90; Kâsânî, a.g.e., V, 134, 208, 209; Zuhaylî, a.g.e., IV, 49, 55.

⁴⁶ Hüseyinî, a.g.e., VIII, 394; İbn Manzûr, a.g.e., III, 296.

⁴⁷ Cessas, Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî (ö.370/980), *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Dâru'l-İhyâi't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, 1405 h., II, 294;

⁴⁸ Mecelle, mad.103; İbn Âbidîn, a.g.e., IV, 503.

2. Akdin Unsurları

Bir akdin meydana gelebilmesi için icap, kabul, akdin konusu ve akdin tarafları gibi ana unsurların bulunması gerekir.

a. İcap ve Kabul

İcap ve kabul akdin rükünlerini oluşturur. Bir şeyin aslını oluşturan ve onun en kuvvetli yanını teşkil eden parçalardan herbirine “rükün” denir. Rükünlerden birisi bulunmayınca o şey bütünlüğünü kaybeder ve yok hükmünde olur. İbadetler konusunda rükû, secdeler ve kıraet namaza ait rükünlerdendir. Muamelelerde icap, kabul ve akdin konusu (mahal) rükündür.

Hanefîlere göre: akit yapacak olan taraflardan birisinin rızaya delâlet eden söz, fiil ve davranışı icap; karşı tarafın irade beyanı ise kabul sayılır. Meselâ; satış akdinde satıcı veya alıcıdan ilk teklifte bulunanın iradesi “icap”, diğerininki “kabul”dür. Mecelle'nin tarifi şöyledir: “İcap inşâyı tasarruf için ibtida söylenilen sözdür ki, tasarruf onunla isbat olunur”.⁴⁹ “Kabul, inşâ-yı tasarruf için sâniyen (ikinci olarak) söylenilen sözdür ki onunla akit tamam olur.”⁵⁰

Hanefîler dışındaki İslâm hukukçularına göre ise, icap; sonradan söylene bile temlikte bulunacak olan kimsenin sözüdür. Kabul ise, önce söylenmiş olsa bile, mülk kendisine devredilecek olan kimsenin sözüdür. Mesela; bir satış akdinde, satıcının irade beyanı, prensip olarak “icap”, alıcınıninki ise “kabul”dür.⁵¹

b. Akdin Tarafları

Bir akitte iki tarafın bulunması asıldır. Bunlar akdi yapan taraflardır. Bir taraf icapta bulunur, karşı taraf da kabul edici durumundadır. İslâm hukuku akdin özelliğine göre, taraflarda bir takım ehliyet şartları aramıştır. Alış veriş veya evlilik akdi yapacak olan kimsenin akıllı ve ergin olması, malının kendisine teslim için kişinin rüşt yaşına ulaşması gerekir.⁵²

Bir akitte en az iki kişinin bulunması asıl ise de akdi yapanın veli veya vekil olması veya tasarrufun tek yanlı irade ile meydana gelecek nitelikte bulunması halleri ko-

⁴⁹ Mecelle, mad.101.

⁵⁰ Mecelle, mad.102.

⁵¹ Kâsâni, a.g.e., V,133; İbn Âbidin, a.g.e., IV, 5; Zuhaylî, a.g.e., IV, 93.

⁵² Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslam Fıkhı*, İstanbul, 1983, 127; Zuhaylî, a.g.e., IV, 116.

nunun istisnalarıdır. Bunlar akitten çok, kişiyi borç yükü altına sokan ve başlangıçta karşı tarafın kabul şartına bağlı bulunmayan tasarruflardır. Akit terimi; satış, kira, rehin gibi iki kişinin iradesiyle meydana gelen muameleleri kapsadığı gibi, tek yanlı iradeyle sonuç doğuran vakıf, vasiyet, yemin, kefalet gibi tasarrufları da kapsar. Tasarruf ise daha geniş anlamlı bir sözcük olup; bir kimseden kendi iradesiyle meydana gelen ve dinin kendisi için bir hüküm koyduğu her söz veya fiildir. Tasarruf sözcüğü; satış, hibe, vakıf ve bir hakkı ikrar anlamı taşıyan sözleri; mübah olan şeyleri elde etmeyi; istihlâk ve intifa gibi fiilleri kapsar. Bu, ister satış ve avlanma gibi şahsın yararına olan bir söz veya fiil olsun, isterse vakıf, vasiyet, hırsızlık veya katl gibi zararına olsun sonuç değişmez. Bu duruma göre her akit bir tasarruftur fakat her tasarruf bir akit değildir.⁵³

c. Akdin Konusu (Mahal)

Akdin sonuç ve hükmünün kendisi üzerinde gerçekleştiği unsura “akdin konusu” denir. Satış akdinin konusu satılan şey, yani maldır. Kira akdinde, kiralanan şeyden yararlanma; nikâh akdinde karı koca arasında bir hayat ortaklığının kurulması; selem akdinde sonradan verilecek mal; karz (ödünç) akdinde borç verilen para; vedâ akdinde malın korunması... akdin konusunu teşkil eder.

1) Akid Konusu Malda Aranan Şartlar

İslâm hukukunda bazı şeylerin bir akde konu olması caiz değildir. Meselâ şarap satışı caiz değildir. Aynı şekilde süt hısımlı olan bir kadınla evlilik akdi yapmak da müslümanlar arasında geçerli değildir. Bu yüzden akdin konusunda bir takım şartların bulunması gerekir.

a) Malın Mevcut Olması

Mevcut olmayan bir mal üzerinde herhangi bir akit yapmak geçerli değildir. Mesela; tarım ürününü yetişmeden satmak, hayvanın karnındaki yavruyu doğmadan satmak, yine hayvanın memesindeki sütü satmak caiz değildir. Çünkü tarım ürünü hasat edilemeyebilir, hayvanın yavrusu ölü doğabilir, henüz sağılmayan sütün miktarı bilinmez. Bütün bunlarda bilinmezlik yüzünden aldanma riski vardır.

⁵³ Zuhaylî, a.g.e., IV, 83, 84, 86-87; Meydânî, a.g.e., IV, 170; Zeylâ'î, a.g.e., IV, 182-184; İbn Âbidîn, a.g.e., III, 261, V, 460; Kâsânî, a.g.e., IV, 2; Şîrâzî, a.g.e., I, 340; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, V, 535; Döndüren, a.g.e., 468, 469.

Konusu mevcut olmayan akdin bedelli akitlerden olması veya teberru akitlerinden bulunması sonucu değiştirmez. Olmayan şeyi satma yasağı hadisle sabittir. Hz. Peygamber (s.a) devenin sulbündeki şeyin satışını yasakladığı gibi⁵⁴, devenin henüz doğmamış yavrusunu satmayı da yasaklamıştır.⁵⁵ Bu konudaki genel prensibi şu hadis ifade eder: Hâkim b. Hızâm (r.a) Rasûlullah (s.a)'a şunu sorar: “Bir kimse bana gelip, yanımda olmayan bir malı istiyor. Ona malı satıp, sonra çarşıya giderek bu malı satın alıyor ve o kimseye teslim ediyorum. Böyle bir alış-verişin hükmü nedir?” Hz. Peygamber cevap olarak şöyle buyurur: “Yanımda olmayan şeyi satma.”⁵⁶

Olmayan şeyi (ma'dûm) satma yasağı genel prensibinden selem, kira, müsâkât ve istisna' akitleri istisna edilmiştir. Çünkü kıyasa aykırı olmakla birlikte bu akitler ya özel hadis ya da örf deliline dayanarak “istihsan” yoluyla caiz görölmüştür.

Mâlikîlere⁵⁷ göre olmayan şeyi satma yasağı yalnız bedelli akitlerde söz konusu olur. Hibe, vakıf ve rehin gibi teberru nitelikli akitlerde, akit sırasında akdin konusu malın mevcut olması şart olmayıp, ileride meydana gelme ihtimalinin bulunması yeterlidir.⁵⁸

Hanbelîlere⁵⁹ göre ise, hadislerde yasaklanan; olmayan şey değil, garardır. Garar ise; helâk olması da olmaması da muhtemel olan yahut mevcut olsun veya olmasın

---

⁵⁴ Mâlik b. Enes (ö.179/795), *el-Muvatta'*, İmarat, Ebu Zabi, 2004, Büyü' 63.

⁵⁵ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b.İsmail (ö.256/869), *el-Câmi'ü'l-Müsned es-Sahîh*, Daru Tuki'n-Neca, 1.B., 1422 h., Büyü' 61; Müslim, Ebû'l-Hüseyin el-Kuşeyrî (ö.261/874), *el-Câmi'ü's-Sahîh*, Dâru'l-Büyü' 5, 6; Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as Sicistânî (ö.275/888), *es-Sünen*, el-Mektebetü'l-'Asriyye, Beyrut, ty., Büyü' 24; Tirmîzî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (ö.279 h.), *Sünenü't-Tirmîzî*, Şariketü'l-Mektebe ve Matbaa Mustafa'l-Bâbî, Mısır, 2.B., 1975, Büyü' 16.

⁵⁶ Ebû Dâvûd, Büyü, 68; Tirmîzî, Büyü' 19; Nesâî, Büyü' 60; İbn Mâce, Ebû Abdillâ Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (ö.273 h.), *es-Sünen*, Daru'l-İhyai'l-Kutubi'l-'Arabiyye, ty., Ticârât 20.

⁵⁷ Malikî fikhî, İmam Mâlik (v. 179 h.) tarafından oluşturulmuştur. İslam silsilesi Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Amir el-Asbahi'dir. Babası Yemenlidir. Dedesi Mâlik, Yemen valisinin zulmünden uzaklaşarak Medine'ye yerleşmiştir. İmam Mâlik, Medine'de ders halkası oluşturmuş, etrafını da fikh ve hadis öğrencileri sarmıştır. Malikî fikhinin esas aldığı kaynakları şöyle sıralayabiliriz: Kitâb, Sünnet, Medine'lilerin Ameli, Sahabî'nin Fetvası, Kıyas, İstihsan, Masâlih-i Mürsele ve Sedd-i Zerâyi'dir. Malikî Mezhebi, Endülüs ve Mağrib'te yayılmıştır. Günümüzde genel olarak Afrika müslümanlarınca takip edilen bir mezhebdir. Hicaz, Bağdat, Basra, Horasan, Nisabur ve Kazvin gibi memleketlerde yayılmış olmakla birlikte, buralarda fazla tutunamamıştır.

⁵⁸ İbn Rüşd, a.g.e., II, 324.

⁵⁹ Hanbelî Fikhî, İmam Ahmed (v. 241 h./712 m.) tarafından oluşturulmuştur. Bağdat'ta doğmuş, orada yaşamış, dersini burada vermiş. Şöhretinin yayıldığı yer de burasıdır. Ana ve baba olarak Arap soyundandır. İsim silsilesi, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal'dir. Kendisi hadis tahsili için birçok yere siyahat etmiştir. Hanbelî fikhinin esas aldığı kaynakları şöyle sıralayabiliriz: Kitâb, Sünnet, Sahabe Görüşleri, İcma', Kıyas, Masâlih, İstihsan, Sedd-i Zerâyi' ve İstishab'dır. Hanbelî mezhebi, diğerleri gibi çok yayılmamış, daha çok Suudi Arabistan bölgesinde ve çevresinde müntesipleri olmuştur.

akdi yapanın teslim edemeyeceği şeydir. Buna göre, akit sırasında mevcut olmamakla birlikte, ileride meydana gelmesine muhakkak gözü ile bakılan şeylerin satışı caiz görülmüştür. Sanatkâra peşin para ile mal siparişi vermek bu niteliktedir.⁶⁰

b) Malın Meşrû Olması

Akdin konusunun şer'an hüküm doğuracak niteliklere sahip olması gerekir. Bu da, akit konusunun sahipli ve mütekavvim bir mal olmasıyla gerçekleşir. Aksi halde yapılan akit hükümsüz olur. Meselâ; murdar ölmüş hayvan eti, şarap veya kan gibi mal olmayan şeyi satmak, bağışlamak, vakfetmek veya vasiyet etmek hukûkî bir sonuç doğurmaz. Çünkü mal sayılmayan şeyin başkasına temlikî geçerli değildir.⁶¹

c) Malın Mümkün Olması

Bir akit yapan kimsenin, bu akdin konusu olan şeyi teslim edecek güce sahip olması gerekir. Aksi halde akit konusu şey mevcut olsa veya akit yapanın mülkünde bulunsa bile akit geçerli olmaz. Meselâ; çalınmış bir otomobilin satılması, kiraya verilmesi, rehin yapılması, hibe edilmesi veya vakfedilmesi geçerli değildir. Yine gökyüzündeki kuşun, denizdeki balığın, kaçan avın, gaspedenin elindeki eşyanın, düşman işgali altındaki evin ne satışı, ne bağışlanması ve ne de kiraya verilmesi caiz olmaz. Çünkü akdi yapanın bunları teslime gücü yetmez. Allah Teâlâ; “Ey iman edenler yaptığınız akitleri yerine getiriniz.”⁶² buyurmuş, ancak başka âyette; “Allah hiç bir kimseye gücünün yeteyeğinden fazlasını yüklemez.”⁶³ buyurularak buna sınırlama getirilmiştir.⁶⁴

Diğer yandan İmam Mâlik “akdin konusunu ifâya güç yetirmeyi” yalnız bedelli akitlerde gerekli görmüş, bedelsiz akitlerde ise bu şartı aramamıştır. Bu görüşe göre, bir kimse çalınan otomobilini veya tahsil edemediği alacaklarını başkasına hibe etse, âriyet veya karz olarak verse, yahut vasiyet yoluyla devretse böyle bir akit geçerli olur. Burada, lehine bağış yapılan kişi veya kuruluş bedel ödemediği için, akdin konu-

⁶⁰ Kâsânî, a.g.e, V, 140-142; İbn Âbidîn, a.g.e, IV, 3; Şîrbînî, a.g.e., II, 11.

⁶¹ İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b.Ebi Bekr (ö.751/1350), *İ'lâmü'l-Muvakkî'in 'an Rabbi'l-Âlemîn*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991, II, 8 ; Zuhaylî, a.g.e, IV, 174, 181; Kâsânî, a.g.e, V, 142-143; İbn Rüşd, a.g.e, II, 125-126; Şîrâzî, a.g.e, I, 261-262; Şîrbînî, a.g.e., II, 11; İbn Kudâme, a.g.e, IV, 251.

⁶² Maide, 5/1.

⁶³ Bakara, 2/286.

⁶⁴ Kâsânî, a.g.e, V, 147, VI, 119; İbn Rüşd, a.g.e., II, 156; İbn Kudâme, a.g.e, IV, 200-201; Şîrâzî, a.g.e., I, 262.

su olan şey ifa edilemese de taraflar arasında anlaşmazlığa yol açmaz. Çünkü lehine bağış yapılan kimse riski önceden kabul etmiş olur.⁶⁵

d) Malın Akdi Yapanlarca Bilinmesi

Akit konusu olan şeyin taraflarca anlaşmazlığa yol açmayacak derecede bilinmesi gerekir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s) “garar” olan yani hile, aldanma veya bilinmezlik yönü bulunan şeyin satışını yasaklamıştır. Garar; içinde risk unsuru taşıyan satışı ifade eder. Bu, bilinmezlik veya belirsizlikten daha genel bir anlam taşır. Meselâ, nitelikleri tam olarak bilinen kayıp bir hayvanı veya çalınmış bir otomobili satın almada konunun kendisinde bilinmezlik yoktur, fakat teslim bakımından risk vardır. Kısaca garar, bilinmezliği de kapsar, fakat bilinmezlik olmadan da risk hali bulunabilir.

Akit konusunun bilinmesi ya işaretle veya malı görmekle olur. Görme ya akit sırasında veya akitten, değişikliğe uğramayacak kadar kısa bir süre önce olmalıdır. Standart (misli) mallarda numuneyi görmek bütünü görmek gibidir. Burada numuneyi de görmeden malın niteliklerini anlaşmazlığı kaldıracak ölçüde belirlemekle de akit yapılabilir. Malın cinsini, kalitesini, çeşidini ve miktarını tam olarak belirlemek gibi.

Bilinmezlik anlaşmazlığa yol açacak ölçüde büyük olursa, yapılan akit Hanefilere göre fasit, diğer mezheplere göre ise bâtil olur. Meselâ; veresiye satışta, bedelin ödeme tarihinin belirlenmemesi anlaşmazlığa yol açacak önemli bir eksikliklerdir. Ancak insanların müsamaha ile karşıladıkları az bilinmezlikler akitlere zarar vermez.

Hanefilere göre, akit konusunun bilinmesi şartı malî olsun veya evlilik akdinde olduğu gibi malî nitelikli olmasın yalnız bedelli akitlerde söz konusu olur. Hibe, vasiyet ve kefillik gibi “tebberû akitleri”nde akit konusunun tam olarak bilinmesi şart değildir. Çünkü burada bilinmezlik anlaşmazlığa yol açmaz. Meselâ; bir kimse malının yüzde yirmisini birisine vasiyet etse, vasiyet sırasında bu malın ne kadar olacağı, hatta ölümü sırasında mal bulunup bulunmayacağı bilinmez. Yine, bir kimse “Ben filanın bütün borçlarına kefilim” dese bu akit de geçerlidir.⁶⁶

⁶⁵ İbn Rüşd, a.g.e.,II,156; Zuhaylî, a.g.e. , IV, 178, 179.

⁶⁶ Serahsî, a.g.e., XIII, 26, 49; Kâsânî, a.g.e, V, 158; İbn Âbidin, a.g.e, IV, 30, 125.

Şâfiî⁶⁷ ve Hanbelîlere göre, bedelli veya bedelsiz bütün akitlerde, akit konusunun akdi yapanlarca bilinmesi şarttır.⁶⁸

3. Akitlere Ait Şartlar

Şartlar kaynak bakımından ikiye ayrılır. İslâm'ın belirlediği şartlar ki, bunlara şer'î şart denir. Bunlar gerek ibadetler ve gerekse muameleler için ayet veya hadislerle belirlenmiş olan şartlardır. İkincisi ise, insanların kendi hukukî tasarrufları ile ilgili olarak ileri sürdükleri kayıtlar olup, bunlara da ca'lî şart adı verilir. İnsanların serbestçe belirledikleri bu şartlara özel şartlar diyebiliriz. Böylece İslâm'ın düzenleme yapıp getirdiği şartlar da genel şartlar niteliğini taşır. İslâm'a aykırı olmadığı sürece tarafların belirlediği özel şartlara da uymak gerekir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: "Müslümanlar kendi aralarında belirledikleri şartlara uyarlar. Ancak haramı helâl, helâlî haram kılan şart **müstesnadır.**"⁶⁹

İnsanların koyduğu şartlar kendi arasında sahih, fâsit ve bâtil olmak üzere üçe ayrılır.

a. Sahih Şart

Geçerli olan ve taraflarca uyulması zorunlu bulunan şartlardır. Bunlar akdin gerektirdiği hükümlere uygun olan veya akdin ifasını güvence altına alan yahut bizzat İslâm'ın koyduğu ya da örfün kabul ettiği şartlardır.

Akdin gerektirdiği hükümlere uygun olan şartlara şunları örnek verebiliriz: Satıcının satış bedelinin teslimini veya satış bedelinin tamamı ödeninceye kadar satılan malı hapsedmeyi şart koşması, alıcının da satılanın teslimini veya onu mülk edinmeyi şart koşması gibi... Bunlar taraflarca öne sürülmesine bile İslâm'a göre gerçekleşmesi gereken şartlardır. Mesela; satış akdinde paranın teslimi veya paranın tamamı ödeninceye kadar malın elde tutulabilmesi bedelli akitlerin gerektirdiği hükümlerdendir.

---

⁶⁷ Şafii Fıkhı, İmam Şafii (v.204 h.) tarafından oluşturulmuştur. Asıl ismi Muhammed b. İdris eş-Şafii el-Kuraşî'dir. O, hicrî 150 yılında Gazze şehrinde doğmuştur. Kureyş soyundandır. Gazze'de ilim tahsiline başlamış. Mekke'de devam etmiştir. Sonra Medine'de ilim tahsili için İmam Malik'in yanına gitmiştir. Sonra Yemen'de, Kahire'de ilim faaliyetlerini sürdürmüştür. Şafii fikhinin kaynakları şöyle sıralanır: Kitab, Sünnet, İcma', Sahabilerin Sözleri ve Kıyas'tır. Bu mezhep, önce Bağdat'ta, sonra Mısır'da yazılan mezhep olarak yayılmıştır. Özellikle de Mısır'da ve Irak'ta yayılmıştır. Irak yolu ile Horasan ve Maverâü'n-Nehr'de yayılma imkanı bulmuştur. Anadolu'nun doğu kesimlerinde, Kafkasya, Azerbaycan, Hindistan, Filipin, Seylân ve Malaya müslümanları arasında Şafii mezhebine mensup olanlar hayli çoktur. Endonezya adalarında ise hâkim olan mezhep, sadece Şafii mezhebidir.

⁶⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IV, 209, 234; Şirâzî, a.g.e, I, 263, 266.

⁶⁹ Zuhayli, a.g.e, IV, 203-205.

Bu bağlamda veresiye satışta, satıcının alıcıdan kefil veya rehin istemesi ise “akdin ifasını güvence altına almaya yönelik” şartlardandır. Çünkü alış-verişte kefil veya rehin istenmesi vadeli satışta satış bedelinin, selem (para peşin mal veresiye) akdinde malın, ödünç para vermede bu paranın alınması için güvence teşkil eder.⁷⁰

b. Fasit Şart

Akdin gerektirmediği veya akdin gerektirdiği hükümleri destekleyici nitelikte olmayan yahut dinin meşrû görmediği ya da örfün kabul etmediği şartlar fasit şart niteliğindedir. Ayrıca bu şartlarda akdin taraflarından birisine, diğerinden daha fazla yarar sağlama özelliği de **bulunmalıdır**.

Kâsânî (ö.587/1191) fâsit şartları açıklarken şöyle der: “Fâsit şartlardan bir bölümü akdin gereği olmadığı halde ya satana, ya satın alana veya satılan şeye bir yarar sağlayan, fakat bununla birlikte akdin gereğini teyit edici nitelikte bulunmayan ve insanlar arasında örf ve âdet halini almış da olmayan şartlardır. Bir kimsenin evini, içinde bir ay ücretsiz oturmak şartıyla satması; bir yıl kendisi ekip biçmek şartıyla tarlayı satması; bir ay binmek şartıyla hayvanı satması; bir hafta giymek şartıyla elbiseyi satması, yahut satın alanın bedeli ödemesi dışında bir de ödünç para vermesi veya bir hediye vermesi yahut kızını vermesi veyahut da kendisine bir şeyi satması gibi şartlarla, bir malı satması, yahut da satıcının dikip teslim etmesi şartıyla kumaşı; öğütüp teslim etmesi şartıyla buğdayı; ağaçtan toplaması veya yerden sökmesi şartıyla meyve ve sebze; istediği yere taşınması şartıyla bir malı satın alması bu niteliktedir. İşte bütün bu akitler fâsittir. Çünkü bunlarla, bir satış akdinde satış bedelinden ayrı olarak bir yarar sağlanmaktadır. Bu ek yararın satış akdinde bir karşılığı bulunmadığı için, bunda faiz niteliği vardır. Çünkü faiz haksız ve karşılıksız fazlalığa denir. Faizli satış akdi ise fâsittir. Başka bir açıdan bakıldığında, bunda faiz şüphesi vardır. Böyle bir şüphe ise, faizin bizzat kendisi gibi akdin fasit oluşuna neden olur.”⁷¹

Muamelelerde öne sürülen fasit şartlar, yalnız malî bedelli akitlerde sonuç doğurur ve akdi bozar. Malî nitelikli olmayan, nikâh akdi ile bedelsiz akitlerden olan hibe ve ödünç verme gibi teberrular veya kefâlet, havâle, rehin gibi teminat akitleri yahut da vekâlet gibi mübah akitler fasit şarttan etkilenmez. Burada fasit şart geçersiz olur, akit geçerli olarak devam eder. Bu duruma göre, fasit şart taşıyan satış, kira, taksim, ziraat,

⁷⁰ Serahsî, a.g.e., XIII, 13-14; Kâsânî, a.g.e, IV, 168-169; Zuhayli, a.g.e, IV, 203, 204.

⁷¹ Kâsânî, a.g.e., V, 168-169; Zuhaylî, a.g.e, IV, 204, 205.

bağ-bahçe ortaklığı gibi mâlî bedelli akitler fasit olur. Delil şu hadistir: “Hz. Peygamber (s.a) şartla birlikte satışı yasakladı.”⁷² Çünkü fasit şart bedelli akitlerin dayandığı “bedellerin denklığı (teâdü)l” prensibi ile çelişir. Akdi yapanlardan birisi yararına konulan şart, haksız kazanca yol açar, bu da faiz niteliği taşır.⁷³

c. Batıl Şart

Sahih şartların dışında kalan ve ne akit yapanlara ne de başkasına bir yararı olmayan, aksine taraflardan birisine bir zarar getiren şarttır. Bunlar anlamsız ve mülkiyet hakkını kullanmayı kısıtlayıcı şartlardır. Alıcının satın aldığı malı başkasına satmaması, bağışlamaması veya kiraya vermemesi şartıyla alması bu niteliktedir.

Bu gibi şartlarla yapılan akitler geçerli olur, fakat şart lağv (yok) kabul edilir. Akdin bedelli veya nikah, kefâlet ve hibe gibi bedelsiz akitlerden olması sonucu değiştirmez.⁷⁴

4. Akit Çeşitleri

Akitler çeşitli bakımlardan bölümlere ayrılmıştır:

a. Akdin Sıhhat Bakımından Sınıflandırılması

1) Sahih Akit

Sahih akit, rükün ve şartlarında bir eksiklik bulunmayan akittir. İcap-kabul, akdi yapanlar, akdin konusu gibi ana unsurları tam olan akitler bu gruba girer. Akıllı ve ergin kimsenin meşrû bir malını peşin veya veresiye bir bedelle satması gibi. Hanefîler bunu, “Aslı ve vasfî bakımından meşrû olan akittir.” diye tanımlamışlardır. Sahih akit derhal sonuçlarını meydana getirir. Meselâ; ehliyetli bir kimse mütekavvim bir malını satınca, eğer satışta muhayyerlik yoksa, icap ve kabulün arkasından alıcının satılan malda, satıcının da satış bedeli üzerinde mülkiyet hakkı doğar. “Satış akdinin nâfiz olması için satıcı, satılan mala mâlik veya mal sahibinin vekili yahud vasisi olmak, yahud da başkasının hakkı olmamak şarttır.”⁷⁵

Hanefî ve Mâlikîlere göre sahih olan akitler yürürlük kazanan (nâfiz) veya izne bağlı (mevkûf) bulunan akitler olmak üzere ikiye ayrılır. Birinci: derhal uygulanabilen

⁷² Ebû Dâvûd, Büyû,69.

⁷³ Zuhaylî, a.g.e, IV, 204, 205.

⁷⁴ Kâsânî, a.g.e, IV, 168-169; Zuhayli, a.g.e, IV, 203-205.

⁷⁵ Mecelle, mad.365.

(nafiz) akittir. Ehliyetli kimsenin rükün ve şartlarına uyararak yaptığı akitler derhal uygulanabilir. Meselâ; reşit kimsenin kendi malı üzerinde yaptığı akit; yine veli veya vasinin küçük çocuk veya kısıtlı adına yaptığı akit ile vekilin müvekkili adına yaptığı akit derhal sonuç doğurur. Bu tür akitler kimsenin iznine bağlı olmaksızın akitten sonra sonuç doğurur.⁷⁶

İkinci ise başkasının iznine bağlı olan (mevkûf) akittir. Bu tür akitler konu veya tasarruf ehliyeti ya da yetkisi üzerindeki bir eksiklik sebebiyle ortaya çıkar. Akit yapma yetkisi ya mâlik veya mâlikin temsilcisi olması, ayrıca akdin konusu üzerinde de kiracı, rehin alan gibi başka birisinin hakkının bulunmaması ile gerçekleşir. Bu yüzden mal sahibi veya onun temsilcisi olmayan bir kimsenin (fuzûlî) yaptığı akit ile kiradaki veya rehindeki bir mal üzerine yapılan akit mevkûf olur ve hak sahibi izin vermedikçe de yürürlük (nefâz) kazanmaz. Mecelle’de mevkûf akit şöyle tarif edilmiştir: “Mevkûf satış akdi, başkasının hakkı taalluk eden satıştır. Fuzûlî’nin satışı gibi.”⁷⁷

Akitle birlikte yürürlük kazanan muameleler bağlayıcı (lâzım) olup olmaması bakımından da ikiye ayrılır. Birincisi bağlayıcı (lâzım) akittir. Taraflardan birisinin, diğerinin rızası olmadan feshetme hakkının bulunmadığı akittir. Meselâ; satış ve kira akdi gibi. Bunlar tek yanlı irade ile feshedilemez.

İkincisi ise bağlayıcı olmayan akittir. Müctehidlerin bazısı buna caiz akit de demişlerdir. Bu, akdi yapanlardan birisinin, diğerinin rızasına bağlı olmaksızın tek yanlı iradeyle feshedebildiği akittir. Vekâlet, âriyet ve vedfa verme ile muhayyerlik bulunan akitler bu niteliktedir.⁷⁸

2) Sahih Olmayan Akitler

Sahih olmayan akit, esas unsurlarından veya şartlarından birisi bulunmayan akitlerdir. İçki, domuz, kan, murdar ölmüş hayvan eti, ehliyetli olmayan kişinin satışı gibi.

Fâsit ve bâtil akit ayırımı konusunda Hanefilerle diğer mezhepler arasındaki görüş ayrılığı, İslâm’daki bir yasağın akit üzerinde hangi ölçüde bir sonuç doğuracağını farklı anlamaya dayanır. Akitlerle ilgili İslâm’ın koyduğu bir yasağa uyulmadığı tak-

---

⁷⁶ Zuhaylî, a.g.e, IV, 241.

⁷⁷ Mecelle, mad.368.

⁷⁸ Zuhaylî, a.g.e, IV, 241.

dirde hem günaha girilir, hem de akit ortadan kalkar. Diğer bir görüşe göre yalnız günah olur, fakat akit geçerliliğini korur.⁷⁹

Hanefîlere göre sahih olmayan akitler fasit ve batıl olmak üzere ikiye ayrılır. Ancak bu ayırım mülkiyetin nakli sonucunu doğuran veya akdi yapanları karşılıklı borç yükü altına sokan akitlere mahsustur. Satış, kira, hibe, karz, havâle, şirket, müzaraa, müsâkât ve taksim akdi gibi muameleler bu niteliktedir. Vekâlet, vesâyet gibi malî olmayan; âriyet ve vedâ vermek gibi tarafları karşılıklı borç yükü altına sokmayan malî akitlerde; ibadetlerde ve boşama, vakıf, kefâlet gibi tek yanlı iradeyle meydana gelen tasarruflarda ise fâsitle bâtil arasında bir fark yoktur.⁸⁰

Hanefiler dışındaki çoğunluğa göre ise, hem ibadetler ve hem de akitler konusunda fasitle bâtil aynı anlama gelir.⁸¹

a) Batıl Akit

Hanefîlere göre, eğer akdin rükünlerinde, yani icap, kabul veya akdin konusunda bir yasak veya eksiklik olursa akit batıl olur. Meselâ; akdin konusu, şarap veya domuz eti gibi, mübah değilse veya mal ya da satış bedeli ortada yoksa, ya da teslimi imkânsızsa akit bâtil olur. Bazen İslâm'ın akitlerle ilgili yasağı, işleyene günah kazandırır, fakat akit geçerliliğini korur.⁸²

Şâfîî, Mâlikî ve Hanbelfilere göre, akitle ilgili bir yasak, o akdin bir sonuç meydana getirmesine engel olur. Çünkü yasağa rağmen böyle bir akdi yapmak Allah'a isyandır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de; "Allah alış-verişi helâl, faizi ise haram kıldı."⁸³ "İman etmedikçe müşrik kadınlarla evlenmeyin"⁸⁴ buyurulmuştur. Bâtil akit hiçbir sonuç meydana getirmez.⁸⁵

b) Fasit Akit

Eğer hükmü tamamlayan veya hükümle ilgili olan bir şart eksikse akit fâsit olur, batıl olmaz. Bir satış akdinde ödenecek olan para miktarının veya ödeme vadesinin bi-

⁷⁹ Zuhaylî, a.g.e, 236-240.

⁸⁰ İbn Âbidin, a.g.e, IV, 104.

⁸¹ İbn Rüşd, a.g.e, II, 166.

⁸² Serahsî, a.g.e, XIII, 23; Kâsânî, a.g.e, V, 299, 300, 304; İbn Âbidin, a.g.e, IV, 104, 136, 137; Zuhaylî, a.g.e, IV, 280.

⁸³ Bakara 2/275.

⁸⁴ Bakara 2/221.

⁸⁵ İbn Rüşd, a.g.e, II, 166.

linmemesi gibi hükmün uygulanması sırasında anlaşmazlığa yol açacak eksiklikler sebebiyle akit fasit olur. Buna göre fasit akit; akdin vafında, yani hüküm ve sonucunu tamamlayan şartlarında eksiklik bulunan akittir.⁸⁶

Şer'î hükümleri gözetmek için fasit akdin ya akdi yapanlardan birisince, ya da hâkim tarafından feshedilmesi hakkı doğar. Fasit akitte zaman aşımı, tarafların fesih hakkı devam ettiği sürece uzar. Fesih engeli meydana gelince akit kesinleşir.⁸⁷

c) Mekruh Akit

Bazı akitler rükün, şart veya vasıflarında hiçbir eksiklik bulunmadığı halde, akdin kendisi dışında kalan bir sebepten ötürü yasaklanmış olabilir. Hanefiler bu gibi akitleri mekruh sayarken, çoğunluk mezhep müctehitleri haram kabul ederler.

Akdin dışında kalan bir sebeple yasaklanan başlıca muameleler şunlardır:

a. Neceş satışı: bu, bir kimsenin gerçek alıcı olmadığı halde sırf müşteri kızıştırıp fiyatı yükseltmek amacıyla alış-verişe karışmasıdır. Hz. Peygamber (s.a); “Sırf müşteri kızıştırmak için satışı girmeyiniz”⁸⁸ buyurmuştur. Hanefilere göre, müşteri kızıştırma, eğer malın fiyatı gerçek değerini aşarsa mekruh olur.

b. Malın pazara ulaşmadan satışı: şehirdeki bazı kimselerin köyden veya dışarıdan mal getirenleri yolda karşılayıp malları elinden almasıdır. Burada, üreticinin şehirdeki günlük rayiç fiyatları öğrenmesi engellenmekte, şehirli tüccarın onun elinden ucuza aldığı malı piyasaya kontrollü ve pahalı olarak sürmesi veya karaborsaya düşürmesi söz konusu olmaktadır. Hadiste şöyle buyrulur: “Hz. Peygamber binitlileri yolda karşılamayı, yani pazara gelmeden yüklerini satın almayı yasaklamıştır.”⁸⁹ Hanefilere göre, bu şekilde üretici veya malı dışarıdan getiren kimse ile tüketici arasına girmek eğer topluma zarar veriyorsa tahrîmen mekruhtur. Eğer sun'î fiyat artışına yol açmıyorsa bunda bir sakınca bulunmaz.

c. Şehirlinin köylü adına satış yapması: Şehirlinin köylüye ait ürünleri depolayıp, komisyoncu sıfatıyla piyasaya sürmesi yasaklanmıştır. Tavus'un, İbn Abbas (r. an-hümâ)'dan naklettiği bir hadiste şöyle buyrulur: “Hz. Peygamber, şehirlinin köylü

⁸⁶ İbn Âbidin, a.g.e., IV, 104; Zuhaylî, a.g.e, IV, 236; Mecelle, mad. 109, 110.

⁸⁷ Serahsî, a.g.e, XIII, 23; Kâsânî, a.g.e, V, 299, 300, 304; İbn Âbidin, a.g.e, IV, 104, 136, 137; Zuhaylî, a.g.e, IV, 280.

⁸⁸ Buhârî, Büyü, 58, 64, 70, Şurut, 8; Müslim, Nikah 8.

⁸⁹ Buhârî, Büyü, 72, İcâre, 11, 19; Nesâî, Büyü, 18, 63; Müslim, Büyü, 21; Ebû Dâvud, Büyü, 45.

adına satış yapmasını yasaklamıştır. Tavus, İbn Abbas'tan böyle bir satışın şeklini sormuş, İbn Abbas; şehirli köylüye komisyonculuk (simsarlık) yapıp, onun malını satamaz, diye cevap vermiştir.”⁹⁰ Hanefîlere göre böyle bir komisyonculuk belde halkına zarar veriyorsa mekruh olur, aksi halde bunda bir sakınca bulunmaz. Mâlikîlere göre, neceş satışı gibi, bu şekil komisyonculuk da akdin feshini gerektirir.

d. Cuma namazı vaktinde satış yapmak: cuma namazı ile yükümlü olanların cuma saatinde işlerini bırakıp namaza koşmaları gerekir. Sadece cemaate gelmemek için özürlü olan erkeklerle, gayr-i müslimler, kadın ve çocuklar bunun dışındadır. İşte cuma namazı sırasında namaza gitmeyip de bir takım günlük muameleler, akitler yapılırsa bu akitler geçerli olmakla birlikte mekruhtur. Şâfiîlere göre ise böyle bir akit haram olur. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de; “Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığınız zaman hemen Allah'ın zikri olan namaza koşun, alış verişi bırakın”⁹¹ buyurulmuştur. Hanbelîlere göre bu sırada yapılan akitler geçerli olmaz, Mâlikîlerde meşhur olan görüşe göre ise akit feshedilir. Cuma namazı vakti Hanefîlere göre ilk ezandan, çoğunluğa göre ise hatibin minbere çıkışından itibaren namazın sonuna kadar olan süredir.⁹²

b. Akdin Bedele Bağlı Olup Olmama Bakımından Sınıflandırılması

1) Bedelli (İvazlı) Akit

Bir malın mülkiyeti karşı tarafa bir bedel karşılığında geçiyorsa böyle bir akde “bedelli akit” denir. Mülkiyeti geçirilen şey, bir mal olsun veya bir yararlanma hakkı bulunsun sonuç değişmez. Meselâ; satış, kira, sarf, sulh, taksim, istisnâ' (sipariş verme), müzâraa ve müsâkât (bağ-bahçe ortaklığı) gibi içinde bir karşılık (ivaz) bulunan ve iki taraf arasında mübadeleye dayanan akitler bu kapsama girer.⁹³

2) Bedelsiz (Teberru) Akit

Bir şeyin mülkiyeti karşılıksız olarak intikal ederse buna bedelsiz veya teberru akdi denir. Hibe, sadaka, vakıf, ödünç verme gibi muameleler bu niteliktedir. Bunlara “temlikât” denir. Temlikât; mülkiyetin nakli sonucunu doğuran akit demektir.

⁹⁰ Buhârî, Büyü, 72, İcâre, 11, 19.

⁹¹ Cuma, 62/9.

⁹² İbn Âbidin, a.g.e, IV, 139; Zeylâî, a.g.e., IV, 67; İbn Rüşd, a.g.e, II, 164 -165; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IV, 212-213; Zuhaylî, a.g.e, IV, 239 .

⁹³ Kâsânî, a.g.e, V, 174; İbn Âbidin, a.g.e, IV, 49-50; Şîrâzî, a.g.e, I, 259; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 589; İbn Rüşd, a.g.e, II, 208.

Bir akit; ödünç verme, kefilî kabul etme, bedel şartlı hibe gibi başlangıçta teberru akdi olup, sonra da karşı tarafın bedel vermesiyle akit bağlayıcı hale gelebilir. Böylece bu gibi akitler de başlangıç bakımından teberru, sonucu bakımından ise bedelli bir akit olur.⁹⁴

c. Akdin Tazmin Sorumluluğu Bakımından Sınıflandırılması

Akitler akdi yapanların ödeme sorumluluğu altına girip girmemesine göre şu kısımlara ayrılmıştı:

1) Ödeme Sorumluluğu Gerektiren Akitler

Ödeme sorumluluğu gerektiren akitler: satış, mal karşılığında sulh, karz gibi akitlerde akit konusu malı teslim alan taraf tazmin sorumluluğunu da yüklenmiş olur. Mal zayi olursa teslim alanın hesabına zayi olmuş bulunur.

2) Emânet Akitleri

Emânet akitleri: âriyet, vedâ, şirket, vekâlet gibi akitlerde karşı tarafa teslim edilen mala emânet hükümleri uygulanır. Yukarıdaki akitlerden birisine dayanarak malı elinde bulunduran kimse “emîn” sayılır. Malın zayi olması halinde zayi olmada, kasıt, kusur veya ihmali bulunmadıkça tazmin sorumluluğu bulunmaz.

3) İki Yönlü Akitler

İki yönlü akitler: kira akdi bu niteliktedir. Kiralanan şey, kiracının kusuru olmaksızın zayi olsa tazmin sorumluluğu bulunmaz. Ancak kira konusu olan yararlanmada kiracının aleyhine zayi olmuş sayılır.⁹⁵

III- VELÂYET KAVRAMI

A. Velâyetin Sözlük Ve Terim Anlam

Velâyet, sözlükte “idare etmek, düzenlemek, yaklaşmak, işini üzerine almak, yardım etmek, sevmek, salahiyet” gibi anlamlara gelir.⁹⁶

⁹⁴ Kâsânî, a.g.e, V, 174; İbn Âbidin, a.g.e, IV, 49-50; Şîrâzî, a.g.e, I, 259; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 589; İbn Rüşd, a.g.e, II, 208.

⁹⁵ Kâsânî, a.g.e, V, 174; İbn Âbidin, a.g.e, IV, 49, 50; Şîrâzî, a.g.e, I, 259; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 589; İbn Rüşd, a.g.e, II, 208.

⁹⁶ Huseynî, a.g.e., XXXX, 242; Hamevî, a.g.e., II, 672; İbn Manzûr, XV, 407.

Dinî ıstılahta ise sahibine akid yapma, tasarruflarda bulunma ve bunları tenfiz etme yani bunlar üzerine şerî sonuçlar çıkarma imkânı veren kuvvettir. Kâsır üzerine veli olmak demek, reşit bir kimsenin kâsır olan başka bir kimsenin şahsî ve malî işlerini takip etmesi, yürütmesi demektir.

Kâsır ise edâ ehliyetini tam olarak bulundurmeyen kimseye denir. Bunun sebebi mümeyyiz olmayan kişinin durumunda olduğu üzere ehliyeti kaybetmek olsun, yahut mümeyyiz olup da bazı yönlerden noksan ehliyete sahip olmak olsun fark etmez.⁹⁷

Hanefiler velâyeti başkaları adına onların rızaları aranmaksızın hukukî işlemde bulunma yetkisidir diye tarif etmişlerdir.⁹⁸

B. Velinin Sözlük Ve Terim Anlamı

Sözlükte “vly” kökünden türeyen veli (çoğul formulü; *evliya*) “dost, seven, yardım eden, koruyup gözeten, bakan, birinin işini üzerine alan idare eden” gibi anlamlara gelir.⁹⁹

Velinin terim anlamı: başkasının malında, asıl mal sahibinin geçerli kabul etmesine gerek olmaksızın tasarrufta bulunmak imkânını veren şer’î yetki ve otoritenin sahibi olan kimse demektir.¹⁰⁰

C. Velâyet Türleri

Bilindiği gibi İslam hukuku bakımından velâyet; şahıs üzerine velâyet ve mal üzerine olmak üzere iki ana başlık altında ele alınmıştır, şimdi bunları kısaca detaylandıralım.

1. Şahıs Üzerine Velâyet

Şahıs üzerine velayet, kişinin eğitim ve öğretimini, tedavisini yaptırmak, meslek sahibi yapmak ve evlendirmek gibi kâsır olan kişinin işlerini üzerine almaktır.¹⁰¹

---

⁹⁷ Zuhaylî, a.g.e., IV, 495.

⁹⁸ Ali Haydar Efendi, a.g.e., I, 58.

⁹⁹ Huseynî, a.g.e., XXXX, 242; Hamevî, a.g.e., II, 672.

¹⁰⁰ Zuhaylî, a.g.e., VI, 292.

¹⁰¹ Zuhaylî, a.g.e., IV, 495.

a. Şahıs Üzerine Velâyet Tertibi

Hanefî mezhebinde şahıs üzerine velayet, asabe¹⁰² olan akrabaların en yakınlarından başlar ve aşağıdaki tertip üzere devam eder:

- 1- Oğullar ve onların oğulları.
- 2- Babalar, sonra dedeler.
- 3- Kardeşler, sonra kardeş oğulları.
- 4- Amcalar, sonra amca oğulları.¹⁰³

Hanefîlere göre kâsır hakkındaki şahsi velayet mirasçı olmadaki sıralamaya göre asabe için sabit olur: oğul, baba, erkek kardeş ve amca şeklindedir. Ana baba bir kardeş, yalnız baba bir kardeşten önce gelir. Asabe derecesinden kimse bulunmazsa şahsa velayet anneye, sonra da diğer zevi'l-erhama geçer.¹⁰⁴

Malikî mezhebinde velayet şu sıralamaya göre sabit olur: erkek çocuk ve onun oğlu, sonra baba, sonra onun vasi tayin ettiği, sonra öz erkek kardeş ve onun oğlu, sonra baba bir kardeş ve oğlu, sonra dede (babanın babası), sonra amca ve onun oğludur. Ana baba bir kardeş olan öyle olmayandan öncedir.¹⁰⁵

b. Şahıs Üzerinde Veli/Vasi Olan Kişilerde Aranılan Şartlar

Fıkıh geleneği şahıs üzerinde velâyet konusunda hem doğrudan veli olacak kişiler hem de baba ya da dede tarafından veya hâkim ve kâdı tarafından seçilmiş vasi olacak kişiler hakkında da bir takım şartlar ortaya koymuştur. Nitekim şahıs üzerinde veli olan kişide aranılan şartlarla ilgili mezheplerin ortak görüşü şöyledir:

1. Veli tam ehliyetli olmalıdır. Buna göre veli, bulûğ çağına ermiş, akıllı ve hür olmalıdır.
2. Veli çocuğun terbiyesine kadir olmalı.
3. Veli ahlâkı hususunda güvenilir olmalı.

---

¹⁰² Asabe: Kişinin baba tarafından erkek akrabalarıdır, kardeş amca ve amca oğlu gibi.

¹⁰³ Zuhaylî, a.g.e., IV, 497.

¹⁰⁴ İbn Âbidîn, III, 562-564; Zeylâ'î, a.g.e., III, 46-49; Belhî, a.g.e., I, 541-542; Bilmen, V, 270-275.

¹⁰⁵ İbn Cüzeyy, a.g.e., I, 133; Dusûkî, a.g.e., II, 222-225.

4. Velinin kâsırla din birliği içinde olması gerekir.¹⁰⁶ Buna göre eğer kısıtlı Müslüman ise velinin de Müslüman olması şarttır. Allahu Teâlâ'nın şu ayette buyurduğu gibi: “وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا” “Allah, mü'minlerin aleyhine kafirlere hiçbir yol vermeyecektir.”¹⁰⁷

c. Şahıs Üzerindeki Velayetin Sona Ermesi

Hanefî mezhebinde şahıs üzerindeki velayet, erkek için onbeş yaşına girmesi ya da tabii buluş alâmetlerinden birinin belirmesi ile biter. Aksi durumda ise velinin velâyetinde kalır.

Kızın evlenmesi ile üzerindeki velâyet sona erer. Evlenince onu tutma hakkı kocasına geçer. Eğer evlenmez ise, kendine güven duyuluncaya ve yaşlı hale gelinceye kadar başkalarının velayetinde kalır. O yaşa geldiğinde kendi başına oturması ya da annesi ile kalması caiz olur.¹⁰⁸

Malikî mezhebinde ise şahıs üzerindeki velayet sebebin kalkması ile biter. Sebep ise; küçüklük ve onun manasında delilik, bunaklık ve hastalık gibi. Kız veya kadın üzerindeki velâyet- kocasının onunla zifafa girmesinden önce üzerinden kalkmaz.¹⁰⁹

2. Mal Üzerine Velâyet

Mal üzerine velayet ise malî bakımdan kâsır olan kişinin malının korunması, işlenmesi, ticaret akitlerinin ve tasarruflarının yapılması gibi işlerinin yürütülmesidir.¹¹⁰ Burada bu çeşit velayetten bahsedip konuyu mal üzerine velâyetin tertibi, mal üzrine veli/vasi olan kişilerde aranan şartlar ve mal üzerine velâyetin sona ermesi hususlarını işleyerek ele alacağız.

a. Mal Üzerine Velayet Tertibi

Fıkıh geleneği mal üzerinde velayet konusunda konunun değişik boyutlarını dikkate almış ve öncelikle tertibi hususunda bir takım prensipler ortaya koymuştur. Bu bağlamda, kâsırın malı varsa, dört mezhebin ittifakı ile koruma ve geliştirme için malına velayet babanıdır. Mezhepler, babanın ölümünden sonra kâsır'ın malına velaye-

¹⁰⁶ Kâsânî, a.g.e., V, 154.

¹⁰⁷ Nisâ 4/141; İbn Cüzeyy, a.g.e., I, 133; Dusûkî, a.g.e., II, 222-225.

¹⁰⁸ Kâsânî, a.g.e., II, 249; Mavsîlî, a.g.e., III, 96; Zeylâ'î, a.g.e., II, 122; Meydânî, a.g.e., III, 8.

¹⁰⁹ İbn Cüzeyy, a.g.e., I, 211.

¹¹⁰ Zuhaylî, a.g.e., IV, 495.

tin kime ait olacağıında ihtilâf etmişlerdir.

Hanefilerin görüşüne göre, malî konularda küçük çocuğun velisi, babasıdır. Babasının ölümünden sonra velisi, babasının tayin ettiği vasidir. Onun da ölümünden sonra velisi, babasının vasisinin tayin ettiği vasidir. Bu üçünün ölümünden sonra çocuğun velisi, her ne kadar yukarıya doğru çıksa da baba tarafından dedesidir. Sonra, dedenin görevlendirdiği vasidir. Ondan sonra, dedenin vasisinin görevlendirdiği vasidir. Ondan sonra hâkim, yargı yetkisine sahip olan kimsedir. Ondan sonra kâdı veya onun görevlendirdiği vasidir. Bunlardan, yani kâdı ve kâdının görevlendirdiği vasiden hangisi tasarrufta bulunursa, tasarrufu sahih olur. Özetle, babanın vasisi varken dedenin velâyet yetkisi yoktur. Dedenin veya onun görevlendirdiği vasinin var olması durumunda hâkim veya kâdının velâyet yetkileri yoktur. Bunlardan sonra velâyet sırası yoktur.

Yine Hanefilere göre, malî konularda ananın velâyet yetkisi yoktur. Ana, küçük çocuğu için bir kimseyi vasi tayin eder de sonra ölürse, bu velinin, çocuğun babası veya babasının tayin ettiği vasisi veya dedesi veya dedesinin tayin ettiği vasi varken, hiçbir halde anasının terekesinde tasarrufta bulunma hakkı yoktur. Anılan bu velilerden biri bulunmadığı takdirde ananın tayin ettiği vasi, ananın terekesini muhafaza etme ve taşınır malları satma hakkına sahip olur. Çünkü bu taşınır malları satması, bir nevi bu malları herhangi bir değer kaybına uğramaktan korumak suretiyle onları muhafaza etmesi demektir. Vasinin çocuğun malında taşınır mallardan başka mallar üzerinde tasarruflar yapması sahih olmaz. Anasından veya başkasından taraf ona vâris olması aynı hükme tabidir.

Diğer asabelerin de küçük çocuk üzerinde malî konularda velâyet yetkileri yoktur. Erkek kardeşin, amcanın ve diğerlerinin anılan sıraya göre sayılan velilerden birinin bulunması durumunda küçük çocuğun malında tasarrufta bulunma yetkileri yoktur.¹¹¹

Malikîler'e göre kısıtlılık altına alma hakkına sahip olan veli, babadır. Ondan sonra velâyet, babanın vasi tayin ettiği kimseye geçer. Ondan sonra babanın vasisinin tayin ettiği kimseye geçer. Bu sıra böyle devam eder. Bunlar yoksa, velâyet hâkime, o da yoksa müslüman cemaate geçer.¹¹²

Yetime bakmakta olan dede, amca, ana ve benzerlerinin, vesayet olmaksızın yetimin malında tasarrufta bulunma yetkileri yoktur. Yetimin babası bunlardan birini vasi

¹¹¹ Cezîrî, a.g.e., II, 317; Kâsânî, a.g.e., V, 155.

¹¹² Dusûkî, a.g.e., III, 300.

tayin etmediği veya kâdı bunlardan birini vasi olarak görevlendirmedeği takdirde, bunlar, yetimlerin malları üzerinde velâyet hakkına sahip olmazlar. Yetime bakmakta olan bu koruyucular, her ne kadar vasi tayin edilmeseler bile, örf'e göre vasi mertebesinde sayılıyorsa, böyle bir durumda ise örf'e uyulur. Bu takdirde bunların, yetimin malında vasi gibi tasarrufta bulunmaları sahih olur. Nitekim, bazı kimseler İmam Mâlik'in, yetime bakmakta olan kimsenin örf'e göre vasi sayılmasa bile, vasi gibi olacağını söylediğini nakletmişlerdir. Bir kişi, geride küçük çocuklarını bırakarak vefat ettiğinde, bu çocukların dedeleri veya amcaları kendilerine bakar ve veli gibi tasarrufta bulunabilir.¹¹³

Şâfiîler'e göre de çocuğun velisi, babasıdır. Sonra ne kadar yukarıya doğru çıksa da babanın babasıdır. Babayla dede bir arada bulduklarında, tabî ki baba, dededen önce gelir. Ama, eğer baba, çocuk üzerinde velâyet ehliyetine sahip değilse o zaman dede çocuğun velisi olur. Baba ve dedenin velâyetleri için, adaletlerinin zahir olması yeterlidir. Baba ölür veya veliliğe ehil olmazsa, velâyet dedeye geçer. Dededen sonra, baba veya dededen en son hangisi ölmüşse, onun görevlendirdiği vasiye geçer. Dede, veli olan babadan sonra ölürse, velâyet dedenin vasisine geçer. Dededen sonra baba ölürse, velâyet babanın görevlendirdiği vasiye geçer. Dedenin sağlığında babanın vasi tayin etmesi sahihtir. Dede sağ iken, baba bir kimseyi vasi tayin eder; sonra dede, arkasından da baba vefat ederse, velâyet, dedenin sağlığında babanın görevlendirdiği vasiye intikal eder. Çünkü vasi tayin etmenin, dedenin vefatından sonra olması zorunlu değildir. Dedenin veya babanın tayin ettiği vasiden sonra velâyet kâdıya geçer.¹¹⁴ O da veliliği ya bizzat üstlenir veya kendi yerine emin bir kimseyi görevlendirir. Çocuk, eğer kâdı bulunan bir beldede ikâmet ettiği halde, malı, yine kâdı bulunan bir başka beldedeyse, malın kayyumu, malın bulunduğu beldedeki kâdıdır. Malı muhafaza etmek, satmak, icara vermek, bu kâdının görevidir. Ama malı işletmek, küçük çocuğun ikâmet ettiği belde kâdısının görevidir.

Şâfiîler'de de ana için velâyet yoktur. Meğer ki baba veya dede ya da kâdı onu kayyum tayin etsinler. Saliha bir kadın ise yabancılara tercih edilmesi, en uygun olanıdır. Diğer akraba ve asabeler de ana gibidirler. Ama her ne kadar velâyet yetkisine sahip olmasa da asabe, eğitim ve öğretimi için çocuğun malından harcama yapabilir. Çünkü âdete göre bu gibi şeyler müsamahayla karşılanır.¹¹⁵

---

¹¹³ Cezîrî, a.g.e., II, 318.

¹¹⁴ Şirazi, a.g.e., I, 300.

¹¹⁵ Cezîrî, a.g.e., IV.

Bu konuda Hanbelîler'in görüşü ise şu şekildedir: Velâyet, babadan sonra babanın görevlendirdiği vasiye geçer. Baba bulunmadığı ve bir kimseyi de vasi tayin etmediği ya da bulunduğu halde velâyet ehliyetini yitirmesi halinde, çocuk üzerinde velâyet hakkına sahip olan hâkimdir. Dede, babanın babası olup velâyet yetkisine sahip değildir. Aynı şekilde ana da çocuğu üzerinde velâyet yetkisine sahip değildir. Diğer asabeler de bunlar gibidir.¹¹⁶

b. Mal Üzerinde Veli/Vasi Olan Kişilerde Aranılan Şartlar

Fıkıh geleneği mal üzerinde velayet konusunda hem doğrudan vasi olacak kişiler hem de baba ya da dede tarafından veya hâkim ve kâdı tarafından seçilmiş vasi olacak kişiler hakkında da bir takım şartlar ortaya koymuştur. Nitekim mal üzerinde vasi olan kişide aranılan şartlarla ilgili olarak mezheplerin üzerinde ortak görüş beyan ettikleri şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır.

1. Veli tam ehliyetli olmalıdır. Buna göre vasi, bulûğ çağına ermiş, akıllı ve hür olmalıdır. Çünkü ehliyeti olmayan ya da eksik olan kendi malına velayete layık değildir. Kendi malına velayete layık olmayan kişi elbette başkasının malında velayete de ehil olamaz. Allahü Teâlâ Kur'an'da: “ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يُقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ” “Allah, hiçbir şeye gücü yetmeyen ve başkasının malı olan bir köle ile, ...” buyurmuştur.¹¹⁷

2. Veli, hacr altında bulunan israfçı, savurgan ve sefih olmamalıdır. Çünkü bahsedilen özellikleri dolayısıyla kendi işini göremeyen bir kişi başkasının işlerini de üstlenmez.

3. Velinin kâsırla din birliği içinde olması gerekir.¹¹⁸ Buna göre eğer kısıtlı Müslüman ise velinin de Müslüman olması şarttır. Allahu Teâlâ'nın şu ayette buyurduğu gibi: “وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا” “Allah, mü'minlerin aleyhine kafirlere hiçbir yol vermeyecektir.”¹¹⁹ Bir Müslüman üzerinde kafirin velayetinin geçerli olması yetimde aşağılık kompleksi hissini uyandırır. Bu da caiz değildir.¹²⁰

Baba ya da dede tarafından seçilmiş veya hâkimin/kâdının vasisi olan kişide aranılan şartlar ise şu şekildedir. Burada öncelikle iki türlü vasinin olduğuna işaret edilme-

¹¹⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, IV, 353; Cezîrî, a.g.e., II, 319.

¹¹⁷ Nahl 16/75.

¹¹⁸ Kâsâni, a.g.e., V, 154.

¹¹⁹ Nisâ 4/141.

¹²⁰ Kâsâni, a.g.e., X, 72.

lidir.

a) Seçilmiş vasi: Baba veya dedenin çocuklar ya da torunların mallarına bakmak için tayin ettiği kimse.

b) Hâkimin vasisi: Terike ve çocuklara bakmak için hâkimin tayin ettiği kimsedir.

Bu tür vasilik için dört şartın arandığı görülmektedir:

a) Bulûğ: Bilindiği üzere, bulûğ diğer tasarruflar için de şarttır. Buna göre, bulûğa ermemiş çocuğun velayeti sabit olmaz. Çünkü çocuk maslahat veya menfaati bilemez.

b) Akıl: kişinin akıllı olması diğer tasarruflarda da aranan bir şarttır. Buna göre deli ve benzerlerinin velayeti sabit olmaz. Çünkü kendisi hakkında güzel olan tasarrufu bilemeyecek bir kişi başkasının işini de üstlenemez.

Burada fukahanın vasinin velayetinin geçerli olması konusunda hürriyeti şart koşmalarının -kölelik kaldırıldığından dolayı- bugün için bir manasının olmadığına işaret edilmelidir.

c) Kendisine veli tayin edilenin Müslüman olması halinde velinin de Müslüman olması gerekmektedir. Zira kafirin Müslüman üzerinde velayeti yoktur. Çünkü vasiyet de velayet gibidir. Gayr-i müslimin ise müslümana velayeti olamaz.

d) Adalet: Fasıkın velayeti yoktur. Çünkü başkasının menfaatleri için çalışma, istikamet, temizlik ve takva sahibi olmayı gerektirir. Kasıra veli tayin edilmesi noktasında dikkate alınan adalet şartı, veli tayin edilen kişinin zina, kazf, içki içmek ve hırsızlık gibi büyük günahlardan kaçınması ve kadınları gözetlemeyi alışkanlık yapmak gibi küçük günahlarda ısrar etmemesi anlamıyla içeriklendirilmiştir. Bu şartlardan biri kaybolduğu zaman Hanefilerde mutemed olan görüşe göre vasiyet sahih değildir, kâdı onu azledip başkasını tayin eder.

Alimlerin çoğunun görüşüne göre kadını vasi tayin etmek sahihtir. Çünkü Hz. Ömer (r.a) kızı Ümmül-müminin Hafsa'yı vasi tayin etmiştir. Buna göre, kadının aynı erkek gibi şahadeti ve malî tasarrufları da sahihtir ve kadının vasi tayin edilmesi de

caizdir.¹²¹

c. Mal Üzerinde Velayetin Sona Ermesi

Fıkıh geleneğinde vasi/velinin mal üzerinde velayetinin sona ermesi hususu da değişik boyutlarıyla ele alınmıştır.

Hanefî gelenek kendi içinde yetimin malının kendisine verilmesi hususunda ergenlik ve rüşd kıstaslarını esas almalarına göre farklı görüşler ortaya koymuştur. Ebu Hanîfe'ye göre yetim, yetişkin (rüşd) olmaksızın ergenlik çağına gelirse ancak 25 yaşını dolduruncaya kadar ona malı teslim edilmez, 25 yaşını doldurduktan sonra eğer kişi deli değil ise malı kendisine teslim edilir. İmameyn'e göre ise, yaşı ne olursa olsun yetişkinlik vasfı (rüşd) anlaşılincaya kadar malı ona teslim edilmez. Reşit olmayan kişinin malı üzerinde kendisinin tasarrufla bulunması da caiz değildir. Çünkü Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: “فَإِنْ أَنْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ” “Eğer reşid olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin.” Nitekim ayet-i kerimede malın teslimi kişinin rüşd/yetişkin olması ile ilişkilendirilmiştir. Ebu Hanîfe ise bu konudaki görüşünü “وَأَتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ” “Yetimlere mallarını verin.” ayetine dayandırmakta ve burada ayetten anlaşılan hususun yetimin ergenlik çağına ulaşması olduğunu düşünmektedir. Ancak, Ebu Hanîfe ergenlik döneminde kişide çocukluk etkilerinin bulunması varsayılarak tutarsızlığının fark edilemeyeceğinden ve İbn Ömer'den gelen konu hakkındaki bir rivayetten hareketle yetimin malının kendisine teslim yaşını en geç 25 yaş olarak takdir etmiştir. Çünkü İbn Ömer'den gelen rivayete göre o şöyle demiştir: “Şahıs 25 yaşına gelince zekası/aklı tamamlanır.” Nitekim Ehlü't Tabâi'un bu konuda şu görüşü dile getirmektedir: “Kişi 25 yaşına geldiği zaman artık o yetişkindir /rüşdünü tamamlamıştır. Çünkü o bu yaşta dede olabilir, zira çocuğun ergenlik yaşı/belagat yaşının en alt sınırı 12 yaştır.”¹²²

Malikîlere göre ise yetimin erkek veya kız olmasına göre farklı görüşler ortaya konulmuştur. Şayet yetim erkek ise veli ve vasisi onu reşid olarak görmedikçe hacr altından çıkmaz. Eğer vasisi, baba tarafından seçilmiş bir kimse ise o takdirde hâkimin iznine gerek olmaksızın vasi yetimin rüşdüne hükmedebilir. Şayet vasi hâkim tarafından tayin edilmiş ise vasinin hâkimin izni olmaksızın, yetimin reşidliğine hükmetme yetkisi yoktur. Yetimin reşidliğinin ortaya konulması, vasinin adil kimseler

¹²¹ Zuhaylî, a.g.e., X, 75.

¹²² Serahsî, a.g.e., II, 97; Kâsânî, a.g.e., VII, 170; İbn Nüceym, a.g.e., VIII, 91.

önünde: "Benim filan kişi üzerinden hacri kaldırdığıma ve tasarrufta bulunmakta onu serbest bıraktığıma şahit olunuz. Çünkü ben onun reşid olduğunu tespit ettim, güzel tasarruflarda bulunduğunu gördüm." demesi ile gerçekleşir. Hâkim reşid olduğunu tespit ettiği takdirde hacr altında bulunan kimse hakkında mutlak olarak rüştüne hükmetmek yetkisine sahiptir.

Bu noktada mühmel ile ilgili hükümlere de yer verildiği görülmektedir. Babası, velisi ve vasisi de olmaksızın ergenlik yaşına gelen yetim bir kimseye mühmel denilir. Bu durumda olan kişi, sefihliği ortaya çıkmadıkça reşid kabul edilir ve onun tasarrufları geçerli olur.

Yetim kız çocuklarına gelince, bu konuda velisi, vasisi bulunan kızlar ile velisi vasisi bulunmayan kızlar ve evlendirilmeyen kızlar (ta'nîs) hakkında bazen farklılık gösteren görüşlerin bulunduğu görülmektedir. Babası tarafından seçilmiş veya hâkim tarafından tayin edilmiş vasisi bulunan küçük kızın üzerinden hacrin kalkması ancak şu beş husus ile mümkündür: Ergenlik çağına girmiş olmak, güzel ve yerinde tasarrufta bulunmak, buna dair delilin tanıklığı, kocasının kendisiyle zıfafi ve vasi kimsenin reşid olduğunu açıklamak suretiyle üzerinden hacrin kaldırılması.¹²³

Babasız, velisiz ve vasisiz ergenlik yaşına gelen kız yetim mühmele konusunda şöyle tarif yapılmıştır: "Ergenlik çağına gelince bir işi kendi başına kontrol edebilen"dir. Diğer bir tarif ise şu şekildedir: "Mühmele kendisiyle evlenilebilendir". Mühmelenin fiilleri hukuken geçerlidir. Diğer bir görüşe göre ise -eğer fazla bekâr kalan geçkin bir kız değilse-harcamaları geçersizdir, ki meşhur olan görüş de budur."¹²⁴

Mâlikî alimler arasında ta'nîsten (evlendirilmeyen ergen kızlar) hacrin kaldırılması konusunda ise farklı görüşler mevcuttur: Abdül Mâlik'e göre 30 yaş, İbn Nâfi'ye göre en az 30 yaş, İbnü'l Kâsım'a göre 50-60 yaş arası, Mâlik'ten gelen bir görüşe göre 40 yaş, diğer bir görüşe göre ise hayızdan kesilinceye kadar ya da zıfaftan sonradır.¹²⁵

---

¹²³ İbn Cüzeyy, a.g.e., I, 211.

¹²⁴ İbn Cüzeyy, a.g.e., I, 211.

¹²⁵ Karâfî, Ebü'l-'Abbas Ahmed b. İdris es-Sanhâcî (ö.684/1285), *ez-Zahîre*, Daru'l-Garbi'l-İslâmi, Beyrut, 1994, VIII, 235.

Şâfiî ile Hanbelî alimler ise bu konuda yaklaşık olarak aynı görüştedirler: Ergenlik çağına gelince veya kendisinde rüşt/yetişkinlik fark edilinceye kadar kısıtlılık hali çocuktan kaldırılmaz. Bu görüşlerini “ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ ” “Evlenme çağına (bulûğa) erdiklerinde, eğer reşid olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin.”¹²⁶ Ayet-i kerimesine dayandırmaktadırlar.

Buna göre yetişkin olarak ergenlik dönemine gelince çocuğun kısıtlılık hali ortadan kalkar. Çünkü Kur’an’da “ وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ ” “Yetimleri deneyin” denmektedir. “İbtıla” itibar ve imtihan demektir. “Rüşt” ise, “ğayy”in zıddıdır. Kısıtlı ergenlik dönemine girdiğini iddia etse, fakat velisi bu iddiayı yalanlarsa ondan hacr kalkmaz. Bu hususta hâkim veliye yemin de ettirmez.¹²⁷

Bu noktada yukarıda mezheplerin yetimden hacrin kaldırılması hususunda kıstas olarak kabul ettikleri bulûğ/ergenlik ve rüşt/yetişkinlik kavramlarının biraz daha açıklanmasında fayda görülmektedir.

1) Yetimin Ergenlik Çağına(Bulûğa) Erişmiş Olması

Bilindiği üzere çocuğun bulûğa erdiğinin tespit edilmesi konusunda farklı yaklaşımlar söz konusu olabilmektedir. Nitekim, küçüğün bulûğa ermesi, bazen yaş ile bilinir. Bazen de her ne kadar kesinleşen bulûğ yaşına kavuşmasa bile, onun bulûğa erdiğine delâlet eden bir takım alâmetlerle bilinir. Bu alâmetler konusunda mezheplerin farklı görüşlere sahip oldukları görülmektedir. Aşağıda mezheplerin bu konudaki görüşleri tafsilatlı olarak açıklanmaktadır.

Hanefilerin görüşleri şu şekildedir:

1) Erkeğin bulûğa ermesinin alâmetleri:

- a) İhtilam olması ,
- b) Menisinin akmaya başlaması,
- c) Kadını gebe bırakması ile bilinir.

Hanefiler erkeğin bulûğa ermesi konusunda getirmiş oldukları bu ölçüleri Hz. Peygamber (s.a.s)’in bir hadisine dayandırmaktadır. Nitekim Hanefilerin görüşlerine

¹²⁶ Nisâ 4/6; Şirazi, a.g.e., II, 130; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IV, 345.

¹²⁷ Şerbini, a.g.e., III, 132.

delil olan bu rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Üç kişiden kalem kaldırılmıştır..." Bunlar arasında da: "İhtilâm oluncaya kadar küçük" de sayılmaktadır.

2) Kadının bulûğa ermesinin alâmetleri:

- a) Hayız,
- b) İhtilam
- c) Hamileliktir.

Erkek ve kadında bu gibi alâmetler görülmediğinde, bulûğa ermeleri yaş ile bilinir. Ebu Hanîfe der ki: "Erkek on sekiz yaşını, kadın ise on yedi yaşını tamamladığında bulûğa ermiş olur. En erken ise erkek on iki yaşını, kadın dokuz yaşını tamamladığında bulûğa ermiş olur."¹²⁸

Ebû Yûsuf ve Muhammed'in görüşüne göre ise çocuk erkek veya kız olsun, on beş yaşını tamamladığında bulûğa ermiş olur.¹²⁹

Mâlikîler bulûğun şu alâmetlerle bilineceğini söylemiştir:

1) Her ne şekilde olursa olsun, uykudayken veya uyanırken menisinin akması.

2) Hayız görmek ve gebe kalmak. Bu alâmetler kadına özgüdürler.

3) Kasıkta sert kılların çıkması. Kasıktaki sert kılların çıkması, kişinin namaz, oruç ve benzeri ilahî haklarla, muhakkak olan görüşe göre kul hakları açısından mükellef olduğunun alâmeti olurlar. İnce kıllara gelince, bunlar bulûğ alâmeti değildir. Aynı şekilde sakal ve bıyık da bulûğ alâmeti değildir. İnsan bu gibi şeylerin çıkmasından uzun bir zaman önce de bulûğa ermiş olabilir.

4) Koltuk altının kokması.

5) Burun ucunun yarılması.

6) Sesin kabalaşması.

Bu alâmetlerden biri görülmediğinde, küçüğün bulûğu yaş ile olur ki, o da onsekiz

¹²⁸ Mavsîlî, a.g.e., II, 96; Bilmen, a.g.e., II, 5-10.

¹²⁹ Kâsânî, a.g.e., VII, 172;

yaşını tamamlamakla gerçekleşir.¹³⁰

Şâfîiler ve Hanbelîler bu konuda şu görüşlere yer vermektedir:

1) Erkek ve kadının bulûğa ermesinin ortak alâmetleri: Bulûğ, beş şey ile gerçekleşir, üçünde erkek ve kadın ortaktır, bunlar:

a) Meninin akması. Bunun bulûğun alâmeti olduğunun delili ise Yüce Allah'ın şu âyetidir: "Sizden çocuklar baliğ olduklarında daha öncekiler izin istedikleri gibi onlar da girmek için izin istesinler."¹³¹

b) Kasıktaki sert kılların çıkması: Rivayet edildiğine göre Atiyye el-Kurazî şöyle demiştir: "Kurayza günü (esirler olarak) Peygamber (s.a.s)'e sunulduk. Kim ihtilam olduysa veya avret yeri bitmiş ise öldürüldü. Ergen olmayan varsa öldürülmedi."¹³²

c) Yaştır. Buna göre erkek ve kadının bulûğu, kesin ölçü olarak on beş yaşını tamamlamakla bilinir. Şâfîiler'in bulûğ için on beş yaşını sınır kabul etmelerine dair delilleri ise İbn Ömer'den gelen şu rivayettir: "Uhud günü on dört yaşında olduğum sırada Peygamber (s.a.s.)'e (savaşa girmem için) arzedildim, bana izin vermedi ve benim baliğ olduğumu kabul etmedi. Hendek günü ise on beş yaşında ona takdim edildim, baliğ olduğumu ve savaşa katılmamı kabul etti."¹³³

2) Kadına ait alâmetler:

a) Aybaşı. Kadının aybaşı ile bâliğ olduğuna dair delilleri ise şu rivayettir: Hz. Peygamber (s.a.s.) Esmâ binti Ebû Bekir Sıddık'a: "Bir kadın hayız olma yaşına (ergenlik dönemine başlayınca) ulaştığında onun bu ve burası hariç, ona bakmak doğru değildir." dedi ve elleri ve yüzüne işaret etti."¹³⁴

b) Hamilelik.¹³⁵

2) Yetimin Rüşt Yaşına Ulaşması

Yetimin rüşt çağına ermesi hususunda mezheplerin görüşlerini ortaya koymadan önce rüşt kelimesinin sözlük ve terim anlamına göz atmakta fayda vardır. Rüşt (الرُّشْدُ)

¹³⁰ Dusûkî, a.g.e., III, 293; Cezîrî, a.g.e., II, 313.

¹³¹ Nur 24/59.

¹³² Tirmîzî, Siyer, 1584; Ebû Dâvûd, Hudud, 4404.

¹³³ Buhârî, Şehadet, 2664.

¹³⁴ Ebû Dâvûd, Libas, 4104.

¹³⁵ Şirazi, a.g.e., II, 130; İbn Kudame, *el-Muğnî*, IV, 346; Cezîrî, a.g.e., II, 315.

kelimesi “الغِي” kelimesinin zıddıdır. Kelime aynı zamanda bir işin veya yolun sapması anlamındaki الضلال kelimesinin de zıt anlamlısıdır. Bu durumda rüş, kelime olarak kişinin aklı selim ile davranma yeteneği, akıl, feraset, şuur, bilinç, olgunluk vb. anlamlara gelmektedir.¹³⁶

Rüş’ün terim anlamı için fakihler tarafından yapılmış olan tariflerine bakmak yerinde olacaktır:

Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre rüş, fasık dahi olsa kişide malın tasarrufunda, çoğaltılmasında, korunmasında ve ıslah edilmesinde gerekli bilginin bulunması ve güzel kullanılması ile bu kişinin maslahat olmayan yerde malını harcamaması, savurganlık ve israf ile zayi etmemesi demektir. Zira Yüce Allah şöyle buyurmaktadır “*Şayet onlarda bir reşidlik görürseniz, mallarını onlara teslim ediniz.*”¹³⁷ Buna göre malını ıslah eden kişi reşid olmuş demektir. Onun hacr altına alınması ancak malını korumak maksadı iledir.¹³⁸

Şâfîlilere göre rüş, dinin ve malın salah bulması, kurtulması demektir. Dinin ıslahı, kişinin kendisinden adalet sıfatını düşürecek masiyetleri işlememesi ile olur. Malın ıslahı ise kişinin malını koruması ve saçıp savurmaması ile mümkündür.¹³⁹ Buna göre kişi büyük bir günah yahut küçük bir günahı ısrarla işlemek suretiyle adaleti iptal eden bir haram işlememeli, masiyetleri itaatlerinden fazla olmamalı; muamelelerde ve benzeri hususlarda gabn-ı fahiş ile malını zayi etmemeli veya meselâ denize atmak suretiyle telef etmemeli yahut da haram yolda harcamak suretiyle malını saçıp savurmamalıdır. Küçük çocuk eğer din veya malının salahını koruyamadığı halde reşid olmayarak ergenlik çağına girerse, üzerindeki hacr devam eder.¹⁴⁰

---

¹³⁶ İbn Manzûr, a.g.e., III, 175; Huseynî, a.g.e., VIII, 95. Ayrıca bkz.: Serdar Mutçalı, *El-Mu‘cemu’l-‘Arabiyyül’l-Hadis/ Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay., İst., 1995, 324.

¹³⁷ Nisâ 4/6.

¹³⁸ Zuhaylî, a.g.e., VI, 291.

¹³⁹ Şirazi, *el-Muhezzeb*, II, 131.

¹⁴⁰ Zuhaylî, a.g.e., VI, 291.

İKİNCİ BÖLÜM

YETİMİN HUKUKİ TASARRUFLARININ SINIRLANDIRILMASI VE HAKLARININ KORUNMASI

I- KUR'ÂN VE SÛNNET'TE YETİMLER İLE İLGİLİ EMİR VE TAVSİYELER

A. Kur'ân'da

1. Yetime İyi Muâmele Etmek

Kur'ân-ı Kerîm, Mekke'de nâzil olmaya başladığı ilk yıllardan itibaren yetim meselesini ele almıştır. İlk vahiylerde -Hz. Peygamber (s.a.s)'e kendisinin de yetim olduğu hatırlatılarak- yetimlere iyi muamele yapılması emredilir.¹⁴¹

فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ

"Rabbin, bir yetim olduğunu bilip de seni barındırmadı mı?... O halde yetime gelince, ona sakın kahretme"¹⁴²

Yine Mekkî olan el-Fecr sûresinde:

كَلَّا بَلْ لَا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ

"Siz yetime iyilik etmezsiniz"¹⁴³ ifadeleriyle bu davranış kötülenirken, Mâun sûresinde yetime yapılan kötü muamele bir nevi "dini inkâr" olarak tavsif edilir¹⁴⁴:

فَذَلِكِ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ

"Ey Muhammed! Dini yalan sayanı gördün mü? Yetimi itip kakan, yoksulu doyurmaya yanaşmayan kimse işte odur"¹⁴⁵

Yetime iyilik konusunda ısrar eden mekkî âyetlerden bir diğerinde yetime yardım "zor geçidi aşmak" gibi fevkalâde hayırlı bir amel olarak tavsif edilir¹⁴⁶.

أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ

"Biz insanoğlu için iki göz, bir dil ve iki dudak vermedik mi? Biz ona eğri ve doğru iki yolu da göstermedik mi? Ama o, zor geçidi aşmaya girişmedi. O zor geçidin ne olduğunu sen bilir misin? O geçit bir köle ve esir âzad etmek, yahut açlık gününde yakını olan bir yetimi, yahut toprağa serilmiş bir yoksulu doyurmaktır."¹⁴⁷

¹⁴¹ Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî (ö.370/980), *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Daru'l-İhyai't-Turasi'l-'Arabi, Beyrut, 1405 h., V, 372; Kurtubî, Ebû 'Abdillah Muhammed b.Ahmed (ö.671/1273), *Câmi'ü'l-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, Kahire, 2.B., 1964, XX, 100; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b.Cerîr (ö. 310/923), *Câmi'ü'l-Beyân Fi Te'vîli'l-Kur'ân*, Müessesetü'r-Risâle, 1.b., 2000, XXIV, 488.

¹⁴² Duhâ 93/6-9.

¹⁴³ Fecr 89/17.

¹⁴⁴ Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b.Cerir (ö. 310/923), *Câmi'ü'l-Beyân Fi Te'vîli'l-Kur'ân*, Müessesetü'r-Risale, 1.b., 2000, XXIV, 629.

¹⁴⁵ Mâ'ûn 107/1-3.

¹⁴⁶ İbn Kesîr, İsmail b.Ömer (ö.774/1373), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, Daru't-Teyyibe li'n-Neşri ve't-Tevezî', 1999, VIII, 408; Taberî, a.g.e., XXIV, 443.

¹⁴⁷ Beled 90/8-16.

2. Yetime İyi Davranmaya Teşvik Etmek

Yetime yapılacak -infak, himâye, tatlı söz gibi- her çeşit iyi davranış şu âyetlerde dince en mûteber addedilen ameller meyânında zikredilir¹⁴⁸:

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

*“Yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz iyilik değildir. Ama iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, Kitaba ve peygamberlere iman eden; mala olan sevgisine rağmen, onu yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, isteyip-dilenene ve kölelere (özgürlükleri için) veren; namazı dosdoğru kılan, zekatı veren ve ahidleştiklerinde ahidlerine vefa gösterenler ile zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda sabredenler(in tutum ve davranışlarıdır). İşte bunlar, doğru olanlardır ve müttaki olanlar da bunlardır.”*¹⁴⁹

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا

*“Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne-babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolda kalmışa ve sağ ellerinizin malik olduklarına güzellekle davranın. Çünkü, Allah, her büyüklük taslayıp böbürleneni sevmez.”*¹⁵⁰

Aynı şekilde İsrail oğullarından uymaları için misak konusu yapılan önemli emirler meyânında yetime yardımın da yer aldığı bildirilmektedir¹⁵¹:

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنْتُمْ مُعْرِضُونَ

“Hani İsrail oğullarından, "Allah'tan başkasına kulluk etmeyin, anneye-babaya, yakınlara, yetimlere ve yoksullara iyilikle davranın, insanlara güzel söz söyleyin, na-

¹⁴⁸ İbn Abdisselam, İzzüddin Abdülazîz (ö.660/1262), *Tefsîrü'l- Kur'ân*, Daru İbn Hazm, Beyrut, 1.b., 1996, I, 183; İbn Kesîr, a.g.e., I, 487.

¹⁴⁹ Bakara 2/177.

¹⁵⁰ Nisâ 4/36.; İbn Kesîr, a.g.e., II, 298.

¹⁵¹ Taberî, a.g.e., II, 292, XXIV, 413, XXIV, 97.

mazı dosdoğru kılın ve zekatı verin" diye misak almıştık. Sonra siz, pek azınız hariç, döndünüz ve (hâlâ) yüz çeviriyorsunuz.”¹⁵²

كَلَّا بَلْ لَا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ

“Hayır; aksine, siz yetime ikram etmiyorsunuz.”¹⁵³

وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا

“Kendileri, ona duydukları sevgiye rağmen yemeği, yoksula, yetime ve esire yedirirler.”¹⁵⁴

3. Yetimleri Islah Etmek

Yetimin terbiye, bakım, himâye gibi her çeşit meselesine temas eden âyetlerden biri Bakara sûresinin 220. âyetidir¹⁵⁵:

فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَعْنَتَكُمْ إِنْ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“ Hem dünya (konusun)da, hem ahiret (konusunda). Ve sana yetimleri sorarlar. De ki: "Onları islah etmek (yararlı kılmak) hayırlıdır. Eğer onları aranızda katarsanız, artık onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah bozgun (fesad) çıkarana islah ediciden bilir (ayırır). Eğer Allah dileyseydi size güçlük çıkarırdı. Şüphesiz Allah güçlü ve üstün olandır, hüküm ve hikmet sahibidir."

4. Yetimin İstikbalini Düşünmek

Yetimin istikbalinin düşünülmesi mes'elesi Kur'an'da açık şekilde yer alır. Bu husus yetimin malının korunmasıyla alâkalı olarak öngörülen tedbîr ve emirlerde zımnen yer ettiği gibi, bunlar dışındaki bir kısım âyetlerde de açıkça ele alınmaktadır.¹⁵⁶

¹⁵² Bakara 2/83.

¹⁵³ Fecri 89/17.

¹⁵⁴ İnsan 76/8.

¹⁵⁵ Taberî, a.g.e., IV, 349; İbn Kesîr, a.g.e., I, 578.

¹⁵⁶ Taberî, a.g.e., VII, 574, V, 34; Fahrüddîn er-Râzî, Muhammed b. Ömer (ö.606/1209), *Mefâtîhu'l-Gayb (et-Tefsîru'l-Kebîr)*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabi, Beyrut, 2.b., 1420 h., IX, 497.

وَابْتَلُوا الْيَتَامَى حَتَّى إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا

“ Yetimleri, nikaha erişecekleri çağa kadar deneyin; şayet kendilerinde bir (rüşd) olgunlaşma gördünüz mü, hemen onlara mallarını verin. Büyüyecekler diye israf ile çarçabuk yemeyin. Zengin olan iffetli olmaya çalışsın, yoksul olan da artık maruf (ihtiyaca ve örf'e uygun) bir şekilde yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman, onlara karşı şahid bulundurun. Hesap görücü olarak Allah yeter.”¹⁵⁷

Nisâ sûresi'nde Kur'ân-ı Kerîm, bilhassa velinin yetimle şahsen evlenmesi durumunda, yetimin bir haksızlığa uğratılmamasına dikkat çeker ve şöyle der¹⁵⁸:

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانكحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَنَى وَثَلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلَّا تَعُولُوا

"Eğer velisi olduğunuz mal sâhibi yetim kızlarla evlenmekle onlara haksızlık yapmaktan korkarsanız onlarla değil, hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz"¹⁵⁹

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوُلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَى بِالْقِسْطِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا

“Kadınlar konusunda senden fetva isterler. De ki: "Onlara ilişkin fetvayı size Allah veriyor. (Bu fetva,) Kendilerine yazılan (hakları veya mirası) vermediğiniz ve kendilerini nikahlamayı istediğiniz yetim kadınlar ve zayıf çocuklar (hakkında) ile yetimlere karşı adaleti ayakta tutmanız konusunda size Kitap'ta okunmakta olanlardır. Hayır adına her ne yaparsanız, şüphesiz Allah onu bilir.”¹⁶⁰

5. Yetimin Malını Korumak

Kur'ân-ı Kerîm yetimle alâkalı diğer birçok uyarılardan başka, onların mallarının korunması hususunu da mükerrer âyetlerde müstakilen ele almış, korunması,

¹⁵⁷ Nisâ 4/6.

¹⁵⁸ Cessâs, a.g.e., II, 341, III, 269; Taberî, a.g.e., VII, 531, IX, 255.

¹⁵⁹ Nisâ 4/3.

¹⁶⁰ Nisâ 4/127.

artırılması ve belli bir disipline göre harcanması için direktifler vermiş, bunlara uymayanlar için ağır tehditlerde bulunmuştur¹⁶¹:

وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا
أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ
وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا

“Yetimleri, nikaha erişecekleri çağa kadar deneyin; şayet kendilerinde bir (rüşt) olgunlaşma gördünüz mü, hemen onlara mallarını verin. Büyüyecekler diye israf ile çarçabuk yemeyin. Zengin olan iffetli olmaya çalışsın, yoksul olan da artık maruf (ihtiyaca ve örfeye uygun) bir şekilde yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman, onlara karşı şahid bulundurun. Hesap görücü olarak Allah yeter.”¹⁶²

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا

“Erginlik çağına erişinceye kadar, -o da en güzel bir tarz olması- dışında yetimin malına yaklaşmayın. Ahde vefa gösterin. Çünkü ahid bir sorumluluktur.”¹⁶³

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا تَكْفُفْ نَفْسًا إِلَّا
وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكُمْ وَصَاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

“Yetimin malına, o erginlik çağına erişinceye kadar -o en güzel (şeklin) dışında- yaklaşmayın. Ölçüyü ve tartıyı doğru olarak yapın. Hiçbir nefse, gücünün kaldırabileceği dışında bir şey yüklemeyiz. Söylediğiniz zaman -yakınınız dahi olsa- adil olun. Allah'ın ahidine vefa gösterin. İşte bunlarla size tavsiye (emr) etti; umulur ki öğüt alıp düşünürsünüz.”¹⁶⁴

وَأْتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا

“Yetimlere mallarını verin ve murdar olanla temiz olanı değiştirmeyin. Onların mallarını mallarınıza katarak yemeyin. Çünkü bu, büyük bir suçtur.”¹⁶⁵

Şu âyet, yetimlerin mallarını haksız olarak yiyenleri şiddetle tehdit eder¹⁶⁶:

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلُونَ سَعِيرًا

¹⁶¹ Taberî, a.g.e., VII, 574, XVII, 444, XII, 221, VII, 524; Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., IX, 497; Cessâs, a.g.e., V, 25, II, 338.

¹⁶² Nisâ 4/6.

¹⁶³ İsrâ 17/34.

¹⁶⁴ En'âm 6/152.

¹⁶⁵ Nisâ 4/2.

¹⁶⁶ Cessâs, a.g.e., II, 372; İbn Abdisselam, a.g.e., I, 306; İbn Kesîr, a.g.e., I, 361.

“Gerçekten, yetimlerin mallarını zulmederek yiyenler, karınlarına ancak ateş doldurmuş olurlar. Onlar, çılgın bir ateşe gireceklerdir.”¹⁶⁷

6. Yetime Ganîmetten Gelen Payı Vermek

Aşağıdaki âyet, savaşta elde edilen ganimetten, mücâhidlerin hissesinden arta kalan kısmın (humus denen beşte bir) nerelere harcanacağını belirler¹⁶⁸:

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ
آمِنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّقَىٰ أَجْمَعِينَ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Eğer Allah'a ve hak ile batılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün (Bedir savaşında) kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resulüne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir. Allah her şeye hakkıyla kadirdir.”¹⁶⁹

7. Yetime Fethedilen Yerlerden Gelen Vergi Gelirinden Payı Vermek

Aşağıdaki âyette fethedilen yerlerden elde edilen verginin -ki devletin mühim gelir kaynaklarından biridir- sarf mahalleleri gösterilir¹⁷⁰:

مَا أَقَاءَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا
يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

“Allah'ın o (fethedilen) şehir halkından Rasûlü'ne verdiği fey, Allah'a, Rasûl'e, (ve Rasûl'e) yakın akrabalığı olanlara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Öyle ki (bu mallar ve servet) sizden zengin olanlar arasında dönüp-dolaşan bir devlet olmasın. Rasûl size ne verirse artık onu alın, sizi neden sakındırırsa artık ondan sakının ve Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, cezası (ikâbı) pek şiddetli olandır.”¹⁷¹

8. Yetime Miras Taksimlerinde Payı Vermek

Aşağıdaki âyet yetime miras taksimlerinde pay vermek hususunu ifade etmektedir¹⁷²:

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا

¹⁶⁷ Nisâ 4/10.

¹⁶⁸ İbn Kesîr, a.g.e., II, 105; İbn Abdisselam, a.g.e., IV, 229.

¹⁶⁹ Enfâl 8/41.

¹⁷⁰ Cessâs, a.g.e., V, 318; İbn Kesîr, a.g.e., II, 368.

¹⁷¹ Haşr 59/7.

¹⁷² Taberî, a.g.e., VII, 7; Cessâs, a.g.e., II, 368; Kurtubî, a.g.e., V, 48.

“(Mirası) Bölüşme sırasında yakınlar, yetimler ve yoksullar da hazır olursa, onları ondan rızıklandırın ve onlara güzel (maruf) söz söyleyin.”¹⁷³

9. Yetime Nafakasını Vermek

Hız. Peygamber (s.a.s)'e Ashâb'tan bazıları "Hangi şeyi nafaka olarak verelim?" diye sorarlar. Bu soru üzerine gelen bir vahiy nafaka olarak verilebilecek şeyleri değil, kimlere nafaka verileceğini tâdâd eder¹⁷⁴:

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

“Sana neyi infak edeceklerini sorarlar. De ki: "Hayır olarak infak edeceğiniz şey, anne-babaya, yakınlara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışadır. Hayır olarak her ne yaparsanız, Allah onu şüphesiz bilir.”¹⁷⁵

B. Sünnet'te

Bu başlık altında yetimler ile ilgili Hız. Peygamber'in konunun farklı boyutlarını dile getiren hadislerine yer verilmiştir.

1. Yetime İyi Muamele Etmek

حدثنا علي بن محمد . حدثنا يحيى بن آدم . حدثنا ابن المبارك عن سعيد بن أبي أيوب عن يحيى بن سليمان عن زيد بنش أبي عتاب عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم
: قال (خير بيت في المسلمين بيت فيه يتيم يحسن إليه . وشر بيت في المسلمين بيت فيه يتيم يساء إليه)

"... Ebû Hüreyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre Hız. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur:

«Müslüman toplumundaki evlerin en hayırlısı, kendisine iyilik edilen bir yetimin bulunduğu evdir ve müslüman toplumundaki evlerin en şerlisi kendisine kötülük edilen bir yetimin bulunduğu evdir.”¹⁷⁶

¹⁷³ Nisâ 4/8.

¹⁷⁴ Kurtubî, a.g.e., III, 37; İbn Kesîr, a.g.e., I, 189; Cessâs, I, 399.

¹⁷⁵ Bakara 2/215.

¹⁷⁶ İbn Mâce, Edeb, 3679.

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا يحيى بن سعيد القطان عن ابن عجلان عن سعيد بن أبي سعيد عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم (اللهم إني أخرج حق الضعيفين اليتيم والمرأة)

"... Ebû Hüreyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.s) şöyle buyurmuştur:

«Allahım! (Sen şahid ol) Ben şu iki zayıfın hakkının zayı edilmesinden (insanları) şiddetle cidden sakındırırım: Yetim ve kadın.»¹⁷⁷

2. Yetimleri Islah Etmek

وَقَالَ لَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ قَالَ مَا رَدَّ ابْنُ عُمَرَ عَلَى أَحَدٍ وَصِيَّةً وَكَانَ ابْنُ سِيرِينَ أَحَبَّ الْأَشْيَاءِ إِلَيْهِ فِي مَالِ الْيَتِيمِ أَنْ يَجْتَمَعَ إِلَيْهِ نُصَحَاؤُهُ وَأَوْلِيَاؤُهُ فَيَنْظُرُوا الَّذِي هُوَ خَيْرٌ لَهُ وَكَانَ طَاوُسٌ إِذَا سُئِلَ عَنْ شَيْءٍ مِنْ أَمْرِ الْيَتَامَى قَرَأَ { وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ } وَقَالَ عَطَاءٌ فِي يَتَامَى الصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ يُنْفِقُ الْوَلِيُّ عَلَى كُلِّ إِنْسَانٍ بِقَدْرِهِ مِنْ حِصَّتِهِ

“Ve bize Süleyman b. Harb söyledi: Bize Hammâd Eyyûb'dan; o da Nâfi'den tahdîs etti. O: İbn Ömer, hiçbir kimseye karşı vasiyyeti geri çevirmedi, demiştir. İbn Sîrîn'e göre yetim malı hususunda işlerin en sevimli olanı, yetimin nasîhatçıları ve velilerinin onun yanına toplanmaları ve yetime hayırlı olan şeye bakıp düşünmeleri idi.

Tâvûs ise, kendisine yetimlerin işinden herhangi bir şey sorulduğu zaman "Allah salâha çalışanla fesâd yapanı bilir" (Bakara 2/220) âyetini okurdu.

Atâ ibn Ebî Rebâh da yetimler hakkında: ‘Küçük büyük her veli (bir kayıтта: her vâlî) onlara harcama yapar. Her insan üzerine kendi hâline yakışan miktarla, kendi hissesinden harcama yapmak vazifedir’ demiştir.¹⁷⁸

أخبرنا أحمد بن عثمان بن حكيم قال حدثنا محمد بن الصلت قال حدثنا أبو كدينة عن عطاء وهو بن السائب عن سعيد بن جبیر عن ابن عباس قال : لما نزلت هذه الآية { ولا تقربوا مال اليتيم إلا بالتي هي أحسن } و { إن الذين يأكلون أموال اليتامى ظلما } قال اجتنب الناس مال اليتيم وطعامه فشق ذلك على المسلمين فشكوا ذلك إلى النبي صلى الله عليه و سلم فأنزل الله { ويسألونك عن اليتامى قل إصلاح لهم خير } إلى قوله { لأعنتكم

¹⁷⁷ İbn Mâce, Edeb, 3678.

¹⁷⁸ Buhârî, Vesâyâ, 2767.

“İbn Abbas (r.a.)’tan gelen rivâyete göre o şöyle demiştir: Enâm sûresi 152. ayeti olan: “Ergenlik çağına erişinceye kadar yetimin malına onun iyiliği için olmadıkça dokunmayın” ayeti ile Nisâ sûresi 10. ayeti olan “Doğrusu yetimlerin mallarını ve imkanlarını haksızca yiyip bitirecekler karınlarını sadece ateşle doldurmuş olurlar” ayeti nazil olunca insanlar yetim malıyla ilgilenmekten uzak durmaya başladılar ve bu durum Müslümanlara ağır geldi ve Peygamber (s.a.s)’e bu durumdan şikayette bulundular. Bunun üzerine Allah, Bakara sûresi 220. ayetini indirdi: “...Yetimlere nasıl davranılacağı hakkında sana sorarlar de ki: Onların durumlarını düzeltmek en iyisidir. Ve onların hayatlarını paylaşırsanız unutmayın ki onlar sizin kardeşlerinizdir. Zira Allah bozgunculuk yapanları düzeltmeye çalışanlardan ayırt etmesini bilir, Allah dileyeydi taşıyamayacağınız yükleri omuzunuza yüklerdi...”¹⁷⁹

أخبرنا عمرو بن علي قال حدثنا عمران بن عيينة قال حدثنا عطاء بن السائب عن سعيد بن جبير عن ابن عباس : في قوله { إن الذين يأكلون أموال اليتامى ظلما } قال كان يكون في حجر الرجل اليتيم فيعزل له طعامه وشرابه وأنيته فشق ذلك على المسلمين فأنزل الله عز و جل { وإن تخالطوهم فأخوانكم } في الدين فأحل لهم خلطتهم

“İbn Abbas (r.a) Nisâ sûresi 10. ayeti hakkında şöyle demiştir: “Bu ayet indiği sırada bazılarının gözetimi altında yetimler bulunuyordu. Ayetteki tehditten korktukları için aynı evde olmalarına rağmen yiyeceklerini, içeceklerini ve kaplarını ayırıyorlardı. Bu da Müslümanlara zor geldi ve yetimlerle ilgilenmekten uzak durmaya başladılar. Bunun üzerine kolaylık getiren Bakara 220. ayeti nazil oldu ve birlikte yiyip içmeleri helâl kılındı.”¹⁸⁰

3. Yetimlerle İlgilenmek

حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَعْقُوبَ الطَّلَقَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، وَقَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يُحَدِّثُ، عَنْ حَنْشٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ قَبَضَ يَتِيمًا مِنْ بَيْنِ الْمُسْلِمِينَ إِلَى طَعَامِهِ وَشَرَابِهِ أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ الْبَتَّةَ إِلَّا أَنْ يَعْمَلَ ذَنْبًا لَا يُعْفَرُ لَهُ»

“İbn Abbâs (r.a.)’den rivâyete göre, Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Her kim Müslümanlar arasında bir yetimi tutar, götürür, yiyecek ve içeceğine onu ortak ederse

¹⁷⁹ Nesâî, Vesâyâ, 3669; Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 2871.

¹⁸⁰ Nesâî, Vesâyâ, 3670.

Allah onu mutlaka Cennete koyacaktır. Ancak affedilmeyecek bir günah işlenmiş ise o başka.”¹⁸¹

حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ زُرَّارَةَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَهْلِ بْنِ قَالٍ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ فِي الْجَنَّةِ هَكَذَا وَأَشَارَ بِالسَّبَّابَةِ وَالْوُسْطَى وَفَرَّجَ بَيْنَهُمَا شَيْئًا

“Sehl b. Sa'd (r.a) anlatıyor: Rasûlullah (s.a.s) buyurdu ki: "Ben ve yetime bakan kimse cennette şöyleyiz." Orta parmağı ile baş parmağını yan yana getirip aralarını açıp kapayarak işaret etti.”¹⁸²

حدثنا هشام بن عمار . حدثنا حماد بن عبد الرحمن الكلبى . حدثنا إسماعيل بن إبراهيم الأنصاري عن عطاء بن أبي رباح عن عبد الله بن عباس قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم (من عال ثلاثة من الأيتام كان كمن قام ليلة وصام نهاره . وغدا وراح شاهر سيفه في سبيل الله وكنت أنا وهو في الجنة أخوين . كهاتين . أختان) . وألصق إصبعيه السبابة والوسطى

"... Abdullah b. Abbâs (r.a)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.s) şöyle buyurmuştur:

‘Kim yetimlerden üç kişinin nafakasını, yetiştirilmesini üstlenirse gecesini ibâdetle ihya edip gündüzünü oruçla geçiren ve kılıcını çekerek sabah akşam Allah yolunda cihâd eden kimse gibi (sevab sahibi) olur ve benle o şu iki kardeş (parmak) gibi cennette kardeş oluruz.’ buyurdu ve şehâdet parmağı ile orta parmağını birbirine yapıştırdı.¹⁸³

1. Yetim Malından Tasarruf Etmek

أخبرنا إسماعيل بن مسعود قال حدثنا خالد عن حصين عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده أن رجلا أتى النبي صلى الله عليه وسلم فقال : إني فقير ليس لي شيء ولي يتيم قال كل من مال يتيمك غير مسرف ولا مبادر ولا متأثلا

“Amr b. Şuayb (r.a) babasından ve dedesinden aktararak şöyle dedi: Bir adam Rasûlullah (s.a.s)'e gelerek: “Ben fakirim, hiç malım mülküm de yok; fakat bir yetimin vasiliğini yapıyorum, ne yapmalıyım?” diye sordu. Rasûlullah (s.a.s.)’de “Yeti-

¹⁸¹ Tirmîzî, Birr ve Sıla, 1917; Ebû Dâvûd, Edeb, 121.

¹⁸² Buhârî, Talak, 5304; Tirmîzî, Birr ve Sıla, 1918; Ebû Dâvûd, Edeb, 5150; Müslim, Zühd,2983.

¹⁸³ İbn Mâce, Edeb, 3680; Müslim, Zühd, 2983.

min malından ye fakat israf etme, saçıp savurma ve kendi üzerine de geçirme” buyurdu.¹⁸⁴

حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: {وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ، وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ} [النساء: 6] ، قَالَتْ: «أُنزِلَتْ فِي وَالِي النَّيِّمِ أَنْ يُصِيبَ مِنْ مَالِهِ إِذَا كَانَ مُحْتَاجًا بِقَدْرِ مَالِهِ بِالْمَعْرُوفِ»

“-Âişe (r.a): ‘(Velilerden) kim zengin ise (yetimin malını yemeye tenezzül etmesin) kaçınınsın. Kim de fakir ise, o hâlde örf'e göre (birşey) yesin... ’ (Nisâ: 6) âyeti, yetim malının velîsi muhtaç bir kimse olduğu zaman, malının miktarına göre ve ma'rûf surette yetimin malından faydalanabileceği hakkında indirildi demiştir.”¹⁸⁵

أخبرنا العباس بن محمد قال حدثنا عبد الله بن يزيد عن سعيد بن أبي أيوب عن عبيد الله بن أبي جعفر عن سالم بن أبي سالم الجيثاني عن أبيه عن أبي ذر قال قال لي رسول الله صلى الله عليه وسلم : يا أبا ذر إني أراك ضعيفا وإني أحب لك ما أحب لنفسي لا تأمرن على اثنين ولا تولين على مال يتيم

“Ebu Zer (r.a)’den gelen bir rivâyete göre o şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.s) bana şöyle dedi: “Ey Ebu Zer! Ben, seni başkanlık ve emirlik vazifelerini yapmakta güçsüz görüyorum. Ben kendim için sevip hoşlandığımı senin için de sevip hoşlanırım. Aman sakın iki kişiye bile olsa başkan olma ve hiçbir yetimin malının idaresini de üzerine alma.”¹⁸⁶

2. Yetim Malından Yemek

حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ الْأَشْعَثِ حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ مَوْلَى بَنِي هَانِئِمٍ حَدَّثَنَا صَخْرُ بْنُ جُوَيْرِيَةَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ عُمَرَ تَصَدَّقَ بِمَالٍ لَهُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ يُقَالُ لَهُ نَمْعٌ وَكَانَ نَخْلًا فَقَالَ عُمَرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي اسْتَفَدْتُ مَالًا وَهُوَ عِنْدِي نَفِيسٌ فَأَرَدْتُ أَنْ أَتَصَدَّقَ بِهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَصَدَّقْ بِأَصْلِهِ لَا يَبَاعُ وَلَا يُوَهَّبُ وَلَا يُورَثُ وَلَكِنْ يُنْفَقُ تَمَرُهُ فَتَصَدَّقَ بِهِ عُمَرُ فَصَدَّقْتُهُ تِلْكَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَفِي الرَّقَابِ وَالْمَسَاكِينِ وَالضَّيْفِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَلَا جُنَاحَ عَلَى مَنْ وَلِيَهُ أَنْ يَأْكُلَ مِنْهُ بِالْمَعْرُوفِ أَوْ يُؤْكَلَ صَدِيقُهُ غَيْرَ مُتَمَوِّلٍ بِهِ

“İbn Ömer'den gelen rivâyete göre babası Hz. Ömer, Rasûlullah zamanında (Medine'nin karşısında) kendi öz malı olan ve "Semğ" denilen bir hurmalığı tasadduk et-

¹⁸⁴ Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 2872; Nesâî, Vesâyâ, 3668; İbn Mâce, Vesâyâ, 2718.

¹⁸⁵ Buhârî, Vesâyâ, 2765; Müslim, Tefsir, 3019.

¹⁸⁶ Nesâî, Vesâyâ, 3667.

me kararı vermişti. Bu kararı üzerine Ömer: ‘Yâ Rasûlallah! Ben nazarımda en güzel ve kıymetli bir hurmalığa mâlik bulunuyorum. Hâlis kazancım olan bu malımı tasadduk etmek istedim’ dedi. Hz. Peygamber (s.a.s) de: ‘Sen bu malın kökünü sadaka (yani vakıf) yap. Artık o satılmaz, hibe edilmez, mîrâs olunmaz; fakat onun mahsûlü infâk olunur (ihtiyâç sâhiblerine yedirilir)’ buyurdu. Hz. Ömer de bu malını o suretle tasadduk (yânî vakıf) etti. Hz. Ömer’in bu sadakası Allah yolunda gaza eden mücâhidlere, esirlikten kurtulmak isteyen kölelere, fakirlere, konuklara, yolculara, vakfedenin yakın hısımlarına harcanır idi. Bununla beraber bu vakfın işini yürütmeyi üzerine alan mütevellinin bu maldan mal biriktirici ve aslına tecâvüz edici olmayarak, yalnız gelirinden örfe göre yemesinde ve dostuna yedirmesinde günâh yoktur.”¹⁸⁷

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ عَنْ ثَوْرِ بْنِ زَيْدِ الْمَدَنِيِّ عَنْ أَبِي الْعَيْثِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُؤَيَّقَاتِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ قَالَ الشَّرْكُ بِاللَّهِ وَالسَّحَرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَكْلُ الرِّبَا وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَالنَّوْءِيُّ يَوْمَ الرَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْعَافِيَاتِ

“Ebû Hureyre(r.a.)’den gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.s): ‘Helak edici olan yedi şeyden sakınınız" buyurdu. Sahâbîler: ‘ Yâ Rasûlallah! Bu yedi şey nedir? diye sordular. Rasûlullah (s.a.s): ‘Allah'a ortak koşmak, sihir yapmak, Allah'ın haram kıldığı bir canı öldürmek(haklı öldürülen müstesna), ribâ (yânî faiz kazancı) yemek, yetim malı yemek, düşmana hücum sırasında harbden kaçmak, zinadan kal'aya girmişçesine korunmuş olup hatırından bile geçirmeyen mü'min kadınlara zina iftirası atmak" buyurmuştur.”¹⁸⁸

3. Yetimin Malından Zekat Vermek

حدثنا محمد بن اسماعيل حدثنا إبراهيم بن موسى حدثنا الوليد بن مسلم عن المثني بن الصباح عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده : أن النبي صلى الله عليه و سلم خطب الناس فقال ألا من ولي يتيما له مال فليتجر فيه ولا يتركه حتى تأكله الصدقة

“ Amr b. Şuayb (r.a.)’in babasından ve dedesinden rivâyetine göre, Rasûlullah (s.a.s) insanlara bir hutbe vererek şöyle buyurdu: “Dikkat edin! Kim malı olan bir

¹⁸⁷ Buhârî, Vesâyâ, 2764.

¹⁸⁸ Buhârî, Vesâyâ, 2766; Müslim, İman, 145; Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 2874; Nesâî, Vesâyâ, 3611.

yetimin velisi olursa, o malı ticarete değerlendirsın ve o malı zekatın yiyip tüketmesine terk etmesin.”¹⁸⁹

4. Yetime Sadaka Vermek

أخبرني زياد بن أيوب قال حدثنا إسماعيل بن عليّة قال أخبرني هشام قال حدثني يحيى بن أبي كثير قال حدثني هلال عن عطاء بن يسار عن أبي سعيد الخدري قال : جلس رسول الله صلى الله عليه و سلم على المنبر وجلسنا حوله فقال إنما أخاف عليكم من بعدي ما يفتح لكم من زهرة وذكر الدنيا وزينتها فقال رجل أو يأتي الخير بالشر فسكت عنه رسول الله صلى الله عليه و سلم فقيل له ما شأنك تكلم رسول الله صلى الله عليه و سلم ولا يكلمك قال ورأينا أنه ينزل عليه فأفاق يمسح الرخصاء وقال أشاهد السائل إنه لا يأتي الخير بالشر وإن مما ينبت الربيع يقتل أو يلم إلا آكله الخضر فإنها أكلت حتى إذا امتدت خاصرتها استقبلت عين الشمس فتلطت ثم بالت ثم رعت وإن هذا المال خضرة حلوة ونعم صاحب المسلم هو إن أعطى منه اليتيم والمسكين وابن السبيل وإن الذي يأخذه بغير حقه كالذي يأكل ولا يشبع ويكون عليه شهيدا يوم القيامة

“Ebu Said el Hudrî (r.a)’den gelen rivâyete göre o şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.s) minbere oturdu, biz de etrafına oturduk. Dünya ve dünyanın ziynetlerinden bahsederek: ‘Benden sonra dünyalık servet yönünden başınıza gelecek felaketlerden korkuyorum’ buyurdu. Bunun üzerine bir adam: “Hayır, şer getirir mi?” diye sordu. Rasûlullah (s.a.s) bir süre sustu, oradakiler o adama: “Rasûlullah (s.a.v) sana bir şey dememiş iken sen O’nunla niçin konuşuyorsun” diye çıkıştılar. Adam sıkıntıdan dolayı kendinden geçmişti. Biraz kendine gelince terini sildi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s): “Ey soru soran kimse! Beni dinliyor musun? Gerçekten hayır şer getirmez. Fakat bahar yağmurlarının bitirdiği nice otlar vardır ki o otların bir kısmı hayvanları öldürür, bir kısmı da onları besler. Ancak yeşillik yiyerek hayatlarını sürdürenler bunun dışındadır. Onlar şişip semirinceye kadar yerler, güneşten de istifade eder oynar, zıplar, idrarını yapar, tekrar otlarlar. İşte dünya malı olan servet de böyledir, yeşil ve tatlı olup aldatıcıdır. Müslüman zengin kendisine verilen bu maldan yetim, fakir ve yolda kalmışa infak ederse, ne iyi kimsedir. O hakkı olmadığı halde her şeyi alan kimse ise yiyip yiyip de doymayan kimse gibidir. O aldıkları şeyler kıyamet günü kendi aleyhinde şahitlikte bulunacaktır.”¹⁹⁰

¹⁸⁹ Tirmîzî, Zekat, 641.

¹⁹⁰ Nesâî, Zekat, 2581.

II- VELİNİN VE VASİNİN YETİM İLE İLGİLİ HUKUKİ TASARRUFLARI

İslam'ın yetimin haklarının korunması noktasında getirmiş olduğu prensiplerin genel hatlarıyla görülmesi açısından yetimin şahsiyeti ve malının korunması ve geliştirilmesi hakkında Kur'an ve Sünnet'te yer alan emir ve tavsiyelere yer verdikten sonra, çalışmamızın bu bölümünde veli ve vasinin yetimle ilgili hukuki tasarruflarına göz atmak konunun detaylarının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Fıkıh geleneğinde, dinimizin konuya göstermiş olduğu hassasiyet paralelinde yetimin haklarının korunması hususunda hem şahıslarının ya da kişiliklerinin korunması ve geliştirilmesi hem de mallarının korunması ve artırılması yönünde bir takım hükümlerin ortaya konulduğu görülmektedir.

A. Şahısları, Kişilikleri İle İlgili Tasarruflar

Fıkıh geleneği, yetimler hakkında ortaya koymuş olduğu bütüncül yaklaşıma bağlı olarak öncelikle yetimlerin şahısları ve kişiliklerinin korunması ve geliştirilmesi noktasına önem vermiş ve bu konuda bir takım hükümler getirmiştir.

1. Yetimin Korunması, Himayesi (Hidâne), Eğitimi ve Terbiyesi

a. Hidanenin Sözlük ve Terim Anlamı

Hidâne veya hadâne (Bu şekilde okunması daha meşhurdur) kelimesinin sözlük anlamı, küçük çocuğun nafaka ve terbiyesini üstlenmektir. Ha-da-ne fiilinin mastarı olan hidâne ya da hadâne kelimesi "hidn" den alınmadır. Hidn, yan demektir. Çünkü hâdine (bakıcı) kadın, çocuğu yanına alır.¹⁹¹

Fıkıh terminolojisinde hidâne; küçük çocuğu, âcizi, deli ve bunağı kendisine zarar verecek şeylerden elden geldiğince korumak, terbiye ve maslahatından; temizleme, yedirme ve rahatı için gerekli olan şeyleri yapmak gibi hususları yerine getirmektir.¹⁹²

b. Hidane Görevini Üstleneceklerin Öncelik Dereceleri

Dört mezhebin ittifakı ile çocuğa bakma ve onu terbiye etme hususunda, insanlar arasında en çok hak sahibi olan, gerek nikâhın mevcudiyeti halinde gerekse ölüm ve boşanma gibi nikâhdan ayrılma halinde olsun, anadır.

Hanefî alimlerin görüşüne göre kadın olsun erkek olsun akrabalar için aşağıdaki

¹⁹¹ İbn Manzûr, a.g.e., XIII, 122; Hamevî, a.g.e., I, 140.

¹⁹² Mavsîlî, a.g.e., IV, 15; İbn Âbidîn, III, 555; Bilmen, a.g.e., II, 425.

sıraya bağılı olarak, hidâne hakkı söz konusudur. İnsanlar içinde hidâne hakkına en fazla sahip olan anadır. Ananın, çocuğun babasıyla evli bulunması veya boşanmış olması bu hükmü değiştirmez. Anadan sonra ananın anası, ondan sonra da onun anası gelir. Ve bu hep böyle devam edip gider. Ananın anasının hidâne işine elverişli olması şarttır. Ananın anası, (yeni evlendiği) kocasının evinde evli bulunan kızının oğluna hidâne yapma hakkına sahip değildir. Çünkü o (üvey baba) onun (üvey oğlunun) düşmanı gibidir. Bu durumda baba, çocuğu anneannesinden alabilir. Anneanne ölür veya küçük çocuğun mahremi olmayan birisiyle evlenirse, hidâne hakkı her ne kadar yukarıya doğru çıksa da çocuğun babaannesine geçer. Anneanesi, çocuğun mahremi olan bir erkekle evlenirse, meselâ çocuğun dedesiyle evlenirse, hidâne hakkı düşmez. Babaanesi ölür veya evlenirse, hidâne hakkı öz bacısına intikal eder. Bu da ölür veya evlenirse, hidâne hakkı baba bir bacısına, bundan sonra öz bacısının kızına, sonra ana bir bacısının kızına geçer. Buraya kadar gelen sıra üzerinde Hanefiler ihtilâf etmemişlerdir. Bundan sonra gelen sıra üzerinde görüş ayrılığına düşmüşlerdir: Meselâ küçük çocuğun teyzesi ve baba bir bacısı varsa, bazıları hidâne hakkı hususunda baba bir bacının öncelikli olduğunu;¹⁹³ diğer bazılarıysa teyzenin öncelikli olduğunu söylemişlerdir. Ama baba bir bacının kızı teyze ile beraber bulunduğu anda, sahih görüşe göre teyze öncelikli olur. Öz teyze önceliklidir. Ondan sonra ana bir teyze, ondan sonra baba bir teyze gelir. Kardeş kızları, halalardan önce gelir. Öz hala önceliklidir. Sonra ana bir hala, sonra da baba bir hala gelir. Bunlardan sonra küçük çocuk anasının öz teyzesine, ondan sonra ana bir teyzesine, ondan sonra baba bir teyzesine, sonra da ananın halasına verilir. Ve hep bu sıraya göre devam edip gider. Özetle; ana tarafı baba tarafından önce gelir. Amca kızları, dayı kızları, hala kızları ve teyze kızlarına gelince; bunların hidâne hakları yoktur.

Küçük çocuğun anılan akrabalarından hidâne hakkına sahip bir kadın yoksa hidâne hakkı asabesinden olan erkeklere geçer. Önce baba, sonra her ne kadar yukarıya doğru çıksa da babanın babası, sonra öz kardeş, sonra baba bir kardeş, sonra öz kardeşin oğlu, sonra baba bir kardeşin oğlu; aynı şekilde her ne kadar aşağıya doğru inseler de bunların oğullarının oğlu. Sonra öz amca, sonra baba bir amca, sonra öz amcanın oğlu, sonra bakılacak küçük çocuğun erkek olması şartıyla baba bir amcanın oğlu gelir. Bakılacak küçük çocuk kız ise amca oğullarına teslim edilmez. Çünkü kız çocuğu bunlar için mahrem değildir. Küçük kız çocuğunun akraba olarak yalnızca

---

¹⁹³ Mavsîlî, a.g.e., IV, 15.

amca oğulları varsa, takdir kadınıdır. Dilerse bunlara teslim eder, dilerse güvenilir bir kadına teslim eder.

Küçük kız çocuğun birden fazla kardeşi varsa, bunların en salih olanına teslim edilir. Salihlikte eşit olurlarsa, en yaşlı olana teslim edilir. Birden fazla amcası olursa da aynı yöntem uygulanır. Küçük kız çocuğunun asabesi yoksa hidânesi ana bir erkek kardeşe, sonra bunun oğluna, sonra ana bir amcasına, sonra öz dayısına, sonra baba bir dayısına, sonra ana bir dayısına ait olur. Ana bir dedesi varsa bu, dayısından ve ana bir erkek kardeşinden önce gelir.¹⁹⁴

Mâlîkîlerin konu hakkındaki görüşleri şu şekildedir: Küçük çocuğun hidânesine; kadın olsunlar erkek olsunlar, şu sıraya göre akrabaları hak sahibi olurlar: Küçük çocuğun hidânesine insanlar içinde en fazla hak sahibi olan anasıdır.¹⁹⁵ Sonra anasının anası; yani her ne kadar yukarıya doğru çıksa da ana tarafından anaları, sonra öz teyzesi, sonra ana bir teyzesi, sonra anasının teyzesi, sonra anasının halası, sonra babaannesine, sonra babaannesinin annesi gelir. Bunların yakın olanları, uzak olanlarına tercih edilir. Ana tarafından olanlar, baba tarafından olanlardan önce gelirler. Sonra hidâne hakkı baba tarafındaki ninelerden babaya, sonra bacıya, sonra babanın bacısına (halaya) sonra babanın halasına, sonra babanın teyzesine, sonra öz kardeşin kızına, sonra ana bir kardeşin kızına, sonra baba bir kardeşin kızına, sonra aynı şekilde bacı kızına geçer. Bunlar bir arada bulunurlarsa, hidâne için en elverişli olanları tercih edilir. Bazıları, kardeş kızlarını bacı kızlarına tercih etmek gerektiği görüşündedirler. Bunlardan sonra hidâne hakkı; erkek olsun kadın olsun vasiye geçer. Sonra küçük çocuğun kardeşine, sonra kardeşin oğluna geçer. Ana tarafından olan dede, bundan önce gelir. Bundan sonra amca, sonra amca oğlu gelir. Yakın olan, uzaktakine tercih edilir. Sonra azad eden veya soy bakımından asabesi gelir.¹⁹⁶

Şâfiî alimler hidâneyi hakedenler ile ilgili olarak üç durumu göz önünde bulundurup buna göre hüküm beyan etmişlerdir.

- 1- Erkek akrabaların kadın akrabalarla bir arada bulunmaları.
- 2- Sadece kadın akrabaların bulunması.
- 3- Sadece erkek akrabaların bulunması.

---

¹⁹⁴ İbn Âbidîn, III, 562-564; Zeylâ'î, a.g.e., III, 46-49; Belhî, a.g.e., I, 541-542; Bilmen, a.g.e., II, 428-432.

¹⁹⁵ İbn Rüşd, a.g.e., II, 49.

¹⁹⁶ Dusûkî, a.g.e., II, 526; İbn Cüzeyy, a.g.e., IV, 246.

Erkek akrabaların kadın akrabalarla bir arada bulunmaları durumunda ana, babaya tercih edilir. Sonra mirasçı olması şartıyla anneanne gelir. Bu, ne kadar yukarıya doğru çıksa da hüküm değişmez. Ananın babasının anası, hidâne hakkına sahip değildir. Çünkü bu kadın mirasçı değildir. Bunlardan sonra baba, sonra babanın anası, sonra ne kadar yukarıya doğru çıksa da babanın anneanesi -tabii eğer mirasçıysa- gelir. Babanın anasının babaanesi için hidâne hakkı yoktur. Çünkü bu kadın mirasçı değildir. Bu dördü -ki bunlar da ana ve ananın analarıyla baba ve babanın analarıdır- bulunmaz da kadın erkek akrabalar birlikte bulunurlarsa, öncelikle yakınlık sıralarına göre kadınlar, sonra erkekler gelirler: Meselâ bacılarla kardeşler, hala ve teyze bir arada bulunurlarsa, bacılara öncelik verilir. Çünkü bunlar erkeklere nispetle daha fazla tercihe şayandırlar. Bunlardan sonra erkek kardeşler gelir. Çünkü bunlar teyze ve haladan daha yakındırlar. Sonra teyze, sonra hala gelir. Yakınlıkta erkeklik ve kadınlık eşit olursa; meselâ bacılar ve kardeşler bir arada bulunurlarsa, bacılar arasında kur'a çekilir. Kendisine kur'a isabet eden, diğerlerine tercih edilir.

İkinci duruma gelince; yani sadece kadın akrabaların bir arada bulunması durumunda anaya öncelik verilir. Sonra ananın anaları gelir. Daha sonra babanın anaları, sonra bacı, sonra teyze, sonra bacı kızı, sonra kardeş kızı, sonra hala, sonra teyze kızı, sonra hala kızı, sonra amca kızı, sonra dayı kızı gelir, özler öz olmayanlara tercih edilirler. Baba bir olanlar, ana bir olanlardan önce gelirler.

Üçüncü durumda yani sadece erkek akrabaların bulunması durumunda ise önce baba, sonra dede, sonra öz kardeş, sonra baba bir kardeş, sonra ana bir kardeş, sonra öz veya baba bir kardeşin oğlu, sonra öz amca, sonra baba bir amca, sonra aynı sıraya göre amca oğlu gelir. Ama şehvet çağına gelen kız çocuğu, amcaoğluna teslim edilmez. Çünkü onun mahremi değildir. Ancak, amcaoğlunun kendisine yardım edeceği güvenilir bir kadına, meselâ amca oğlunun kızına teslim edilir. Yaşça büyük ve deli olup bir kızı varsa, anadan sonra bu kızı ninelere teslim edilir.¹⁹⁷

Hanbelîlerin görüşüne göre ise insanlar içinde hidâne hakkına en çok sahip olan yine öncelikle ana, sonra ananın anası, sonra ananın anneanesi gelir ve bu hep böyle gider. Sonra baba, sonra ne kadar yukarıya doğru çıksalar da babanın anaları, sonra dede, sonra dedenin anaları, sonra öz bacı, sonra ana bir bacı, sonra baba bir bacı, sonra öz teyze, sonra ana bir teyze, sonra baba bir teyze, sonra öz hala, sonra ana bir hala, sonra baba bir hala, sonra anasının teyzeleri gelir. Öz olanlara öncelik verilir.

¹⁹⁷ Şirâzî, a.g.e., III, 165-166; Ensârî, a.g.e., III, 453; Şirbînî, a.g.e., V, 191.

Sonra ana tarafından olanlar, sonra baba tarafından olanlar, sonra aynı şekilde babanın teyzeleri, sonra aynı şekilde babanın halaları, sonra bacı kızları, sonra kardeş kızları, sonra amca kızları, sonra hala kızları, sonra anasının amca kızları ve aynı şekilde babasının amca kızları gelir. Bütün bunlarda öz olanlara öncelik verilir. Sonra ana tarafından olanlar, sonra baba tarafından olanlar gelirler. Amcaoğlu ve babanın amcasının oğlu gibi mahremler için kadın üzerinde hidâne hakkı yoktur. Süt emme yoluyla mahrem olanların da kadın üzerinde hidâne hakları yoktur.¹⁹⁸

2. Nafakası

a. Nafakanın Sözlük ve Terim Anlamı

Lügatte nafaka, çıkarmak ve gitmek anlamındadır. Binek hayvanı satış veya ölüm nedeniyle sahibinin mülkiyetinden çıktığında "Nafaka-tü'd-dâbbeti" denilir. Nitekim eşyanın satışla revaç bulması durumunda "Nafakatü's-Sil'ati" denilir. Na-fa-ka, de-ha-le babındandır. Mastarı "nufük"tur. Tıpkı duhûl gibi. Nafaka, ism-i mastardır. Çoğulu "nafakât" ve "nifak" şeklindedir. Semere ve simâr gibi.¹⁹⁹

Fıkıhçıların ıstılahında nafaka; kişinin bakmakla yükümlü olduğu kimselerin ek-mek, katık, mesken, giysi ve bunlara bağlı olarak su ve aydınlatma giderlerini karşılamasıdır. Nafakanın hükmüne gelince nafaka vâcip olarak görülmüştür. Nitekim nafaka, koca veya baba veya efendi üzerine vâciptir.

Nafakanın vucûp sebeplerine gelince bunlar üç başlıkta tasnif edilmiştir:

- 1- Evlilik.
- 2- Akrabalık.
- 3- Mülk.

Bu statüde bulunan kimseler üzerine nafakanın vâcip oluşu Kitap, Sünnet ve icma' ile sabittir.²⁰⁰

b. Yetimin Nafakasıyla Yükümlü Olanların Öncelik Dereceleri

Hanefîler yetimin nafakasıyla yükümlü olanların dereceleri hakkında çocuğun erkek ya da kız olmasını esas alarak şu görüşleri beyan etmişlerdir. Buna göre, eğer çocuk erkek ise, nafakası üç şartla babasının üzerindedir:

¹⁹⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 238; Merdâvî, Ebü'l-Hasan Alâüddîn Ali (ö.885/1480), *el-İnsâf fi Ma'rifeti'r-Râcih mine'l-Hilâf 'alâ Mezhebi'l-İmâm*, Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, ty., by., IX, 416; Behûtî, a.g.e., V, 496.

¹⁹⁹ İbn Manzûr, a.g.e., X, 358.

²⁰⁰ Cezîrî, a.g.e., IV, 485; Bilmen, II, 445-446.

1- Çocuk yoksul olmalıdır.

2- Çocuk bulûğa ermemiş olmalıdır: Bulûğa ermiş ve kazanmasını engelleyen bir ayıbı, kusuru yoksa çalışıp nafakasını kendisinin temin etmesi gerekir. Kazanmasına engel bir hali varsa, nafakasını babası vermeye devam eder. Bununla birlikte baba, bulûğa ermemiş çocuğunu, kazanıp nafakasını onun kazancından vermesi için -eğer mümkünse- onu bir iş veya ücretle çalıştırabilir. Ancak çocuk doğru dürüst bir ilim talebesi olursa, yaşı büyük de olsa, nafakası babası üzerine vâcib olur. Babası onu ilim tahsilinden menedemez.

3- Çocuk hür olmalıdır: Ama başkasının mülkiyetindeki bir köle ise, nafakası babası üzerine değil, efendisi üzerine vâcib olur.

Çocuk kız ise; ister büyük olsun, ister küçük olsun nafakası iki şartla babasının üzerine vâcib olur:

1- Kız çocuğu fakir olmalıdır: Çocuğun malı varsa, nafakasının malından karşılanması vâcib olur. Baba, erkek çocuğun tersine kız çocuğunu (para) kazanması için bir işte ücretle çalıştıramaz. Ancak kızını kendisine dikiş, nakış veya dokuma gibi sanatları öğretecek bir kadının yanına verebilir. Kız çocuğu bu sanatı o kadından öğrenip kazancı olursa, nafakasını bu kazancından karşılar.

2- Kız çocuğu hür olmalıdır: Cariye ise nafakası efendisinin üzerinedir. Bunlara yetecek kadar nafaka takdir edilir. Kadı, onlara yeterli gördüğü miktarda nafaka takdir eder.²⁰¹

Çocukların nafakaları, babaları öldükten sonra, dedeleri üzerinedir. Dede sarf etmiş olduğu nafakayı geri alamaz. Çocukların dedeleri varlıklı değil ise varlıklı amca veya kardeşleri varsa, nafakaları bunlardan birinin üzerine vâcib olur. Nafaka vermezlerse hapsedilir. Yoksa nafaka yakınlık sırasına göre akrabalar üzerine vâcib olur. Varlıklı bir yakını yoksa ve dilenebilecek durumdaysa, telef olmasınlar diye çocukların nafakalarının beyt'ü-l maldan karşılanması vâcib olur.²⁰²

Zengin çocuk; akar olsun, nakit veya giysi olsun, hazırda malı bulunan çocuktur. Dede bu malı satarak çocuğun barınması ve zarurî ihtiyaçları için gereken miktarı bu paradan sarf eder. Çocuğun şu anda ele geçirilmesi mümkün olmayacak kadar uzak yerde malı varsa, bu malı ele geçirilinceye dek nafakası dedesinin üzerine olur. Çocu-

²⁰¹ Cezîrî, a.g.e., IV, 511.

²⁰² Belhî, Nizamüddin, *El-Fetâva'l-Hindiyye*, Dâru Sâdir, Beyrut, 1310 h., I, 560.

ğün ancak sene sonunda kendisine gelecek olan bir vakıf istihkakı varsa, nafakasını dedesinin vermesi vâcib olur. Çünkü bu istihkakı, kendisinden uzakta olan bir malı mesabesinde. Dede çocuğa sarf ettiği nafakayı ondan geri alamaz. Ancak sarf ederken ona borç olarak verdiği ve malı geldikten sonra kendisinden geri alacağına dâir başkalarını şahit tutar veya nafakayı çocuğa vermesi için kâdı kendisine izin verirse, o zaman çocuğun malı geldiğinde, sarf etmiş olduğu nafakayı ondan geri alır. Şahit tutmaz, kâdı da kendisine izin vermez, ama geri almak niyetiyle çocuğuna nafaka verirse; yargı bakımından sözü tasdik edilmez, diyaneten geri alabilir.²⁰³

Şâfiî fukahasına göre ne kadar aşağı inerse insanın bâliğ olmayan çocukların nafakası, babaların üzerine vâciptir. Bunun delili şu ayettir: “*Şayet sizler için (çocuklarınızı) emzirirlerse onlara ücretlerini ödeyin.*” (Talak/6) Çocuğun emzirilme ücreti babanın üzerine olduğuna göre, giyecek, yiyecek ve mesken gibi ihtiyaçları da babanın üzerindedir. Bunun Sünnet'ten delili Hz. Aişe'den rivayet edilen şu hadîstir: "Hind binti Utbe b. Rabîa'nın bir kere Rasûlullah'ın huzuruna girip 'Ey Allah'ın Rasûlü! (Kocam) Ebu Süfyan çok cimri bir kimsedir. O bize, bana ve çocuklarıma yetecek miktarda nafaka vermiyor. Ben, ona ait olan maldan onun haberi olmaksızın alsam, bu alma işi hususunda benim üzerime bir günah var mıdır?' diye sordu. Rasûlullah 'Sen onun maldan örfe göre sana ve oğullarına yetecek kadar al' buyurdu".²⁰⁴

Eğer çocukların babası yoksa nafaka vermek, babanın babası üzerine vâciptir. Bu hususta torunlar da çocuklara ilhak edilmiştir. Çünkü çocuklarla torunlar arasındaki nisbet aynıdır.²⁰⁵

Hanbelîlere göre de çocukların nafakaları şu şartlarla babalarının üzerine vâciptir:

1- Çocuklar yoksul olmalıdırlar: Varlıklı olurlarsa, onlara nafaka vermek vâcib olmaz. Varlıklı olmaları, kazanmaya muktedir olup kendi nafakalarını temin ederek kendileri için gerekli harcamayı yapabilmeleri veya mallarının var oluşuyla olur.

2- Baba veya nafakayla yükümlü olan kimsenin kendi şahsının, karısının ve hizmetçisinin nafakasından fazla olarak bu çocuklara sarf edecek malı bulunmalıdır.

3- Her ikisi de hür olmalıdırlar: Baba malî sıkıntı içinde olup varlıklı bir oğlu varsa; bu oğlunun, baba ve küçük kardeşleriyle babasının karısına nafaka vermesi vâcib olur.

²⁰³ Cezîrî, a.g.e., IV, 511; Bilmen, II, 495-500.

²⁰⁴ Buhârî, Fedâilü'l-Ku'rân, 5049; Müslim, Hudûd, 1714; Cezîrî, a.g.e., IV, 513.

²⁰⁵ "http://www.dumlu.com/fikih/fikihkitaplari/buyuksafii/fikhi/indexana.htm"

Çocukların nafakaları, babası öldükten sonra, babanın velisi üzerinedir.²⁰⁶

3. Yetimin Evlendirilmesi

Fıkıh geleneğinde yetimin evlendirilmesi noktasında veli ve vasiye tanınan bir takım yetkiler hakkında farklı görüşlerin ortaya konulduğu görülmektedir.

a. Evlendirmede Mücbir ve Mücbir Olmayan Velayet

Yetimi evlendirmede velayet sahibi olan kimselerin bu tasarrufları mücbir ve mücbir olmayan şeklinde iki kısma ayrılır:

1) Mücbir veli: Velayeti altındaki bazı kimseleri, izin ve rızalarını almaksızın evlendirmek hakkına sahip olan velidir.

Mücbir veli küçük kızla küçük erkeği, büyük olsalar bile deli olan kızla erkeği, hükmen veya hakikaten bakire ve yaşlı büyük olan akıllı ve bâliğa kadını evlendirme hususunda zorlama ve cebretme yetkisine sahiptir. İzin ve rızalarını almadan, ama bazı şartlar çerçevesinde mücbir veli, bunları evlendirebilir.²⁰⁷

2) Mücbir olmayan veli, bu yetkiye sahip olmayan, ama mevcudiyeti de zorunlu olan velidir. Bu statüdeki velinin, kendi velayeti altında bulunan kimseleri, izin ve rızalarını almadan evlendirmesi sahih olmaz.²⁰⁸

Mücbir olmayan veli, bakire olsun dul olsun, büyük yaştaki akıllı ve bâliğa kadını, izin ve rızasını alarak evlendirebilir. Ancak bakirenin izin verirken, evlenmeye razı olduğunu sözlü olarak açıkça bildirmesi şart değildir. Reddettiğine delâlet eden bir hali izhar etmeksizin susarsa, izin vermiş sayılır. Dul kadının ise lâfzen, sarih olarak izin vermesi gerekir. Velinin yapmadığı akit sahih olmaz. Kadının izin ve rızası olmadan velinin nikâh akdetmesi sahih olmaz. Mezheplerin buna ilişkin geniş açıklamaları aşağıya alınmıştır.²⁰⁹

b. Mezheblere Göre Nikâhta Velilerin Sıralandırılmaları

Hanefî alimlere göre veli olarak sadece mücbir olan veli vardır. Velâyet, hoşnud olsalar da olmasalar da, başkalarına söz geçirmek demektir. Bu mezhebe göre nikâh akdi için varlığı mutlaka gerekli olan mücbir olmayan veli yoktur. Mücbir veli, küçük yaştaki kızlarla erkekleri, büyüklerden de deli olan kadınlarla erkekleri zorlama ve

²⁰⁶ Cezîrî, a.g.e., IV, 511-513.

²⁰⁷ Bilmen, a.g.e., II, 7-10.

²⁰⁸ Cezîrî, a.g.e., IV, 29.

²⁰⁹ Cezîrî, a.g.e., IV, 32, 36; Kâsânî, a.g.e., II, 249; Mavsîlî, a.g.e., III, 96; Zeylâ'î, a.g.e., II, 122; Meydânî, a.g.e., III, 8; Bilmen, a.g.e., II, 7-12; Dusûkî, a.g.e., II, 222-225.

cebretme yetkisine sahip olan kimsedir.

Nikâh konusunda velilerin sıralandırılması ise şöyledir: Neseble veya sebeple asabe, örneğin köleyi azâd eden, sebeple onun asabesidir. Bir cariyeyi azâd eden, kadın bile olsa, o cariyenin asabesidir. Neseble asabe olanlar, sebeple asabe olanlardan önce gelirler. Sonra zevi'l-erham, sonra sultan, sonra kâdı gelir.

Asabelerin sıralandırılması ise şu şekildedir: Oğlu varsa, -bu oğlu zinadan olmuş olsa bile-kadının oğlu. Sonra ne kadar aşağıya doğru inse de oğlunun oğlu, oğuldan sonra baba, sonra ne kadar geriye doğru gitse de babanın babası (ki bu, dededir) gelir. Sonra ana-baba bir kardeş, sonra baba bir kardeş, sonra ana-baba bir kardeşin oğlu, sonra ne kadar ileriye doğru gitseler de bu minval üzere baba bir kardeşin oğlu gelir. Sonra ana-baba bir amca, sonra baba bir amca, sonra ana-baba bir amcanın oğlu, her ne kadar ileriye doğru gitseler de bu minval üzere baba bir amcanın oğlu gelir. Sonra babanın ana-baba bir amcası, sonra babanın amca oğulları gelir. Sonra dedenin ana-baba bir amcası, sonra dedenin baba bir amcası, sonra bu minval üzerine dedenin amca oğulları gelir. Bütün bunlardan sonra kadının uzaktan amca oğlu gelir. Bu, kadının asabeleri arasında kendisine en uzak olandır.

Bu saydığımız kimseler, küçük yaştaki kadın ve erkek üzerinde icbârî velâyet hakkına sahiptirler. Büyüdüklerinde, bunların üzerine velâyet yapma hakları kalmaz. Ancak kadın olsun, erkek olsun, deliler üzerine velâyet yapma hakları devam eder.

Asabenin bulunmaması halinde zevi'l-erhamdan olan bir yakını, küçük yaştaki kız ve erkeği evlendirebilir. Ebû Hanîfe bu görüştedir. İmam Muhammed ise bu görüşe muhaliftir. Ebû Hanîfe'ye göre bunların en yakını anadır. Sonra kız, sonra oğlun kızı, sonra kızın kızı, sonra oğlun oğlunun kızı, sonra kızın kızının kızı, sonra ana-baba bir kız kardeş, sonra baba bir kız kardeş, sonra ana bir erkek kardeş ve kız kardeş, sonra bunların çocukları. Bunlardan sonra amcalar, dayılar, teyzeler, amca kızları, hala kızları gelir. Ananın babası, kız kardeşten öncedir. Sonra mevle'l-muvalât, sonra sultan, sonra kâdı ya da kâdının görevlendireceği kimse gelir.²¹⁰

Malikîlere göre nikâhta velilerin sıralandırılması şu şekildedir: Mücbir veli, oğul, zina ile elde edilmiş olsa bile, (yani önce sahih bir nikâhla evlenir, bundan sonra da zina ile bir erkek çocuk doğurursa), bu oğlu diğerlerine nisbetle öncelikle anası üzerinde velâyet yapma hakkına sahip olur. Ama kadın hiç evlenmeden, zina ederek gebe kalır ve bir erkek çocuk doğurursa, bu durumda babası, öncelikle bu kadın üze-

²¹⁰ Kâsânî, a.g.e., II, 249; Mavsilî, a.g.e., III, 96; Zeylâ'î, a.g.e., II, 122; Meydânî, a.g.e., III, 8; Bilmen, II, 50-55.

rinde velâyet yapma hakkına sahip olur ve mücbir veli olur. Çünkü mücbir veli, bakire ve de zina nedeniyle bakireliğini yitirmiş olan kız üzerinde velâyet yapma hakkına sahiptir. Oğul, oğlun oğlundan önce gelir. Bundan sonra baba, babanın tayin etmiş olduğu vasi ve efendidir. Mâlikîlerde dede mücbir veli olarak kabul edilmez. Sonra mücbir olmayan baba gelir. Mücbir olmayan babadan sonra, sahih kavle göre öz kardeş gelir. Sonra da baba bir kardeş gelir. Öz kardeşle baba bir kardeşin, velâyet açısından aynı mertebede bulduklarını söyleyenler de olmuştur. Sonra öz kardeşin oğlu gelir. Sonra da sahih görüşe göre baba bir kardeşin oğlu, sonra baba bir dede, sonra babanın amcası gelir. Bunlardan sonra velâyet kadının himayecisine, sonra da hâkime intikal eder. Yalnız hâkimin, nikâh akdini bir veli olarak düzenlemek için bir harç almaması şarttır. Eğer harç alıyorsa, velâyet hakkı kalmaz. Hâkim bulunmaz veya bulunduğu halde bozuk biri olursa velâyet, Müslüman topluma intikal eder.²¹¹

Şâfîîlerin nikâhta velileri sıralanması şöyledir: Baba, sonra dede (babanın babası), sonra dedenin babası gelir. İki dede bir arada bulunursa, en yakın olan, velâyet yapmada daha fazla hak sahibi olur. Bunlardan sonra öz kardeş, sonra baba bir kardeş, sonra öz kardeşin oğlu, sonra baba bir kardeşin oğlu, sonra öz amca, sonra baba bir amca, sonra öz amcanın oğlu, sonra baba bir amcanın oğlu gelir. Amcadan maksat, kadının amcasını, babasının amcasını ve dedesinin amcasını kapsayan amca kelimesidir. Velîlik, amcadan sonra -eğer erkek ise- azâd eden şahsa, sonra -eğer varsa- azâd edenin asabesine intikal eder. Neseb veya sebeple veli olacak bir kimsenin bulunmaması halinde, hâkim kendisini evlendirir.

Mücbir veli baba, ne kadar geriye doğru gitse de dede ve efendidir. Mücbir olmayan veli, yine baba, dede ve bunlardan sonra daha önce söz konusu yapılmış olan asabeler gelir. Bilindiği gibi oğul, Şâfîîlere göre veli değildir.²¹²

Hanbelî fukahasına göre ise nikâhta velilerin sıralaması şu şekildedir: Baba, babanın ölümünden sonra da -daha önce- tayin etmiş olduğu vasi. İhtiyaç halinde hâkim. İleride de anlaşılacağı gibi bunlar, mücbir velidirler.

Bunlardan sonra velâyet, tıpkı mirasta olduğu gibi, yakınlık sırasına göre asabelere intikal eder. Velilerin en yetkilisi baba, sonra ne kadar geriye doğru gitse de dede, sonra oğul, sonra ne kadar ileriye doğru gitse de oğludur. Oğlun oğulları birden fazla sayıda olurlarsa, bunların en yakın olanı velâyet için öne geçer. Oğuldan sonra öz kardeş, sonra baba bir kardeşin oğlu, sonra ne kadar ileriye doğru giderse gitsin bun-

²¹¹ İbn Cüzeyy, a.g.e., I, 133; Dusûkî, a.g.e., II, 222-225.

²¹² Ensârî, a.g.e., III, 126-129; Şîrbînî, a.g.e., IV, 278;

ların oğulları, sonra öz amca, sonra baba bir amca, sonra öz amcaoğlu, sonra ne kadar ileriye doğru gitseler baba bir amcanın oğlu, sonra dedenin amcaları, sonra bunların oğulları, sonra dedenin babasının amcaları, sonra aynı tertibe göre bunların oğulları gelir. En yakın olanların çocukları, üsttekilerin çocuklarından önce gelirler. Bunlardan sonra velâyet -evlenecek olan azâdlı biri ise- azâd edene, o mevcut değilse kendisinin sırasıyla en yakın asabesine, sonra devlet başkanına veya naibine intikal eder. Bu da mümkün olmazsa kadın, kendi evlendirilme akdini yapacak âdil bir erkeği kendi şahsı için vekil tayin eder.²¹³

Buraya kadar yetimin şahsının ve kişiliğinin korunması hususunda fıkıh geleneğinde ortaya konulan hükümlere yetimin hidanesi bağlamında velayeti, nafakasının temini ve evlendirilmesi bakımından göz atılmıştır. Bu konularda fıkıh geleneğinde ortaya konulan hükümler, yetimin bakımı, eğitimi, yetiştirilmesi, nafakasının temini vb. temel konularda öncelikle geride kalan akrabalarının, eğer akrabası yoksa hâkim ya da kâdı bağlamında toplumun yönetimini üstlenen devlet yetkililerinin sorumlu tutulduğu görülmekte, böylece yetimler hakkında toplumun topyekün bir hassasiyet içerisinde olması gerektiğinin ortaya konulduğu anlaşılmaktadır.

B. Mal Varlıkları İle İlgili Tasarruflar

Öncelikle ifade edilmelidir ki, İslam hukukunda yetimin malının korunması hakkında ortaya konulan hükümlerin yine yetimin faydasına olacak durumlar ön planda tutularak verildiği görülmektedir. Fıkıh geleneğinde olay bütüncül bir yaklaşımla ele alınmış ve yetimin mal varlıklarıyla ilgili tasarruflar öncelikle yetime menfaat sağlayacak olanları öncelenerek hükme bağlanmıştır. Bu bütüncül yaklaşımın bir sonucu olarak yetimin velilerine yetim malı hakkında yetimin malının toplum menfaati için kullanılması açısından diğerlerinin malları gibi görülüp işleme tabi tutulması bağlamında kendisine menfaat sağlamayan bir takım tasarruflara da imkan verilmiştir.

1. Yetime Menfaat Sağlayan Tasarruflar

Fıkıh geleneğinde yetime menfaat sağlayan tasarruflarla ilgili olarak pek çok müspet düzenlemenin olduğu bilinmektedir. Nitekim fakihler, velinin ve vasinin, yetimin malında maslahat ve zarar vermemek ilkesine göre tasarruf etmesinin vâcip

---

²¹³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 14; Merdâvî, a.g.e., VIII, 55-57, 69; Cezîrî, a.g.e., IV, 29-31.

(farz) olduğunda ittifak etmişlerdir. ²¹⁴ Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "*Bir de yetimin malına... En güzel olandan başka bir suretle yaklaşmayın.*"²¹⁵

Buna göre yetime menfaat sağlaması açısından yetimin gayr-i menkulünün satışı, malının vadeli ve teklif ile satışına imkan tanınmış ve bu konuda söz gelimi Hanefiler yetime ait bir malın mislinin kıymetiyle satılabileceği gibi insanların âdeten aldanabileceği miktarda kıymetinden daha aşağısına da satılabileceğini söylemişlerdir. Aynı şekilde yetimin malının artırılması bağlamında bir şeyi misli kıymeti ile satın alınabileceği gibi, âdeten insanların aldanabileceği kadar kıymetinden fazlası ile de satın alınabileceği görüşünü ortaya koymuşlardır.

Yetimin malının korunması ve artırılması hususunda aynı zamanda malının kiraya verilmesi, mudârebe ortaklığı kurulması, musâkât ve müzâra'a ortaklığı kurulması, borç sebebiyle sulh yapılması, şüf'a hakkından yararlandırılması vb. konularda veli ve vasiler sorumlu tutulmuştur. Hatta yetimin malının korunması ve artırılması bağlamında veli/vasi olan kişinin bir başkasına vekâlet vermesi imkanı tanınmıştır.

a. Yetim Malının Satışı

Velinin yetim malını satma ve satın alma konusunda Hanefiler velinin, yetim malını kıymetinden daha fazlasına satabileceği gibi, her hangi bir şeyi kıymetinden daha aşağısına da satın alabileceği görüşündedir. Çünkü bu yetimin mutlak menfaatine olan bir durumdur. Aynı şekilde mislinin kıymetiyle satabilir ve insanların âdeten aldanabileceği miktarda kıymetinden daha aşağısına da satabilir. Bir şeyi misli kıymeti ile satın alabileceği gibi, âdeten insanların aldanabileceği kadar kıymetinden fazlası ile de satın alabilir.²¹⁶

Mâlikîler bu konuda küçük çocuğun malının sabit bir akar olmasıyla başka bir şey olması arasında hiç bir fark görmemişler, yalnız, satışın küçük çocuğun yararına olması şart koşmuşlardır.²¹⁷

Mâlikîlere göre velinin kendi velayeti altındaki çocuğun malını satması şu şartlardan birinin tahakkuk etmesiyle caiz olur:

1) Satış, çocuğun nafaka ve borç ödeme türünden bir ihtiyacı için olmalıdır. Bor-

²¹⁴ İbn Cüzeyy, a.g.e., I, 212; Şirâzî, a.g.e., II, 126.

²¹⁵ En'âm 6/152.

²¹⁶ Kâsâni, a.g.e., V, 153-155.

²¹⁷ İbn Cüzeyy, a.g.e., I, 212.

cun kapatılması da ancak satılan bu malın bedeliyle mümkün olmalıdır.

2) Satılan mal, emsal malların bedelinin üçte bir fazlasına satılmalıdır. Bedelin de, haram olduğu bilinen bir mal olmaması şarttır. Ama aslı meçhul olan mallar, helâl hükmündedirler.

3) Satılan ayn'ın üzerinde ihtikâr bedelinin bulunması, vasinin de onu satmak ve bedeliyle ihtikârdan arındırılmış bir mal satın almak istemesi gerekir. Ancak verimi diğerlerininkinden daha fazlaysa, bu durumda satılması sahih olmaz.

4) Satılan mal, bir evde veya bir arazîde veya bunlara benzer bir şeydeki hisse olmalıdır. Bu durumda vasinin o hisseyi satması ve satılan malın bedeliyle şirketin zararından kurtulmak için başka bir mal satın alması sahih olur.

5) Satılan malın veriminin az veya hiç olmaması. Bu durumda mal satılır ve bedeliyle, daha fazla yararlı olan bir ayn satın alınır.

6) Küçük çocuğun, din ve dünya bakımından zararlarından korkulan kötü komşular arasında bir evinin olması. Bu durumda anılan ev satılır ve bedeliyle iyi komşular arasında bulunan bir ev satın alınır.

7) Bir mal'da çocuğun ortağının bulunması ve ortağının da anılan şeyi satmak istemesi. Kendisinin, ortağının hissesini satın alacak kadar malının (parasının) bulunmaması ve de bu aynın paylaşılmasının mümkün olmaması. Bu durumda çocuğun hissesi, yerine başka bir şey konulmayacak olsa bile satılabilir.

8) Çocuğun evinin ve benzeri malının harab olmasından korkulması; tamir edecek malının da bulunmaması. Bu durumda ev ve diğer harab olmasından endişe edilen malı satılır.

9) Harab olmasından korkulan bir evinin olması ve bu evini onarabilecek malının da bulunması. Ama satılmasının onarmaktan daha uygun olması durumunda söz konusu evi satılabilir.

10) Mal için bir zalimden korkulması. Meselâ küçük çocuğun bir topluluk arasında arazîsinin bulunması ve bu topluluğun o araziye zapt etmelerinden ya da arazinin gelirine el koymalarından korkulması ve onları menetme gücüne sahip olunamaması.

Anılan bu sebeplerden biri tahakkuk etmedikçe, babanın görevlendirdiği vasinin, küçük çocuğun akarını satması câiz olmaz.

Hâkime veya hâkim tarafından görevlendirilen vasiye gelince; bunlar, babası tarafından kendisi için bir vasi tayin edilmemiş olan yetimin malını, zaruretlerin gerektirmesi durumunda satabilirler. Ancak satarken şu şartlara riâyet etmeleri gerekir.

1) Çocuğun yetimliğinin sabit olması.

2) Çocuğun mühmel olması. Yani babasının, hayattayken kendisi için bir kimseyi vasi tayin etmemiş olması.

3) Satılması istenen malın, yetimin mülkü olduğunun sabit olması. Bu da iki veya daha fazla sayıdaki şahidin, anılan akarın, küçük çocuğun mülkü olduğuna şehâdet etmeleriyle olur.

4) Kâdı bu akarı muayene edip içten ve dıştan araştırıp keşif yapacak bir cemaati göndermeli, sonra bu cemaat kâdı huzurunda veya kâdı tarafından gönderilen elçi huzurunda, keşfini yaptıkları bu akarın küçük çocuğun mülkü olduğuna şahitlik etmelidir. Birinci beyyine akarın hududunu belirler ve onu keşif beyyinesine ihtiyaç bırakmayacak şekilde vasf ederse, o zaman keşif yapmaya gerek kalmaz. Buna da "hiyâze beyyinesi" denir.

5) Satılacak olan malın ilân edilmesi, satılacağına herkese duyurulması.

6) Verilen fiyattan daha fazla fiyat verecek istekli bir müşterinin bulunmaması.

7) Bahis konusu mal, piyasa fiyatına veya daha fazla bir fiyatla satılmalıdır.

8) Satılacak olan şey, bir ayn olmalıdır. Ticâret eşyası olması durumunda satılması sahih olmaz. Çünkü bu eşyanın ucuzlaması ve çocuğun yararını sarsması mümkündür.

9) Satış, vadeli değil; peşin olmalıdır. Çünkü alıcının vadeli alması durumunda bilâhare bedeli ödemediğinden ve dolayısıyla küçük çocuğun hakkının zayi olmasından korkulur.

10) Kâdı, yevmiye defterine şahitlerin adlarını ve akdi kaydetmelidir. Yani yevmiye defterine şu kaydı koymalıdır: "Falan ve falan kimselerin şahitlikleriyle şu küçüğün yetimliği benim yanımda sabit oldu ve yine falan ve falan kimselerin şahitlikleriyle bu yetimin başıboş olduğu, babasının sağlığında onun için bir kimseyi vasi tayin etmediği sabit olmuştur. Falan ve falan kimselerin şahitlikleriyle de onun falan mahaldeki yere mâlik olduğu da sabit olmuştur."

Hâkim ve hâkimin tayin ettiği vasiye gelince; bunlar, sadece bir sebepten dolayı küçük çocuğun malını satabilirler. Bu sebep ise nafaka ve borç ödemedir. Nafaka veya borç ödeme, ancak satılacak malın bedeliyle karşılanabilecekse, anılan şartlar çerçevesinde çocuğun malı satılabilir.²¹⁸

Şâfîlere göre yetimin velisinin maslahat gereğince tasarrufta bulunması vâcibtir. Onun malını telef olma tehlikelerine karşı muhafaza eder, arttırır ve malında onun

²¹⁸ Cezîrî, a.g.e., II, 320; Dusûkî, a.g.e., III, 300.

adına ticaret yapar. Böylelikle nafaka ve buna benzer masraflar onun malını yiyip bitirmemiş olur. Çünkü Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Her kim bir yetime velâyet yapar ve o yetimin de malı bulunursa, onun adına malıyla ticaret yapsın ve sadaka (zekât) onu yiyip bitirsin diye öylece bırakıp terk etmesin."²¹⁹

Hanbelîlere göre ise veli bu mal ile bizzat ticaret yapabilir ve bu konuda onun için ücret söz konusu olmadığı gibi, kârın tümü de velayet altında bulunana aittir. Çünkü bu, onun malının bir artışıdır. Yetimin malı ile ticaret yapmak, onu olduğu gibi bırakmaktan daha iyidir. Çünkü Hz. Ömer ve başkaları şöyle demiştir: "Zekâtı yiyip bitirmemesi için yetimlerin malları ile ticaret yapınız." Fazlası ile satın alarak ya da eksikliğine satarak karşı tarafa iltimas gösterirse veya onlara lüzumundan fazlası ile harcama yaptığı takdirde, bunların tazminatını öder. Çünkü o bu konuda başkalarının malındaki tasarrufunda olduğu gibi kusurludur.²²⁰

Velinin yetimin malından kendi şahsına satma ve satın alma yetkisi konusunda fıkıh alimleri iki farklı görüş sergileyerek ihtilafa düşmüşlerdir:

Birinci görüşe göre satmada noksanlık bulunmaması ve satın almada bilinen kıymetinin fazla olduğu şüphesi olmadığı sürece velinin yetimin malından kendi adına satma ve satın alması caizdir. Ebu Hanîfe ile Ebû Yûsuf'a göre eğer vasinin satışı veya satın alması yetimin faydasına ise caizdir, değilse caiz olmaz. "Faydasına olmak" hali şu şekilde açıklanmıştır: Vasinin küçükten satın aldığı mal, başkasından satın alacağı malın mislinden üçte bir miktardan fazla olmalıdır. Meselâ, küçüğün dışında bir kimseden on liraya satın alabileceği bir malı küçükten on beş liraya satın alması gerekir.

Ancak Ebu Hanîfe ve Mâlikîler hâkim ve onun vasisinin mülk edinemeyeceği görüşündedir. Bu da İmam Ahmed'den rivayet edilmiştir.

İmam Muhammed'e göre vasinin satması veya satın alması caiz değildir.²²¹

İkinci görüş: Velinin yetimin malından kendi çıkarına satma ve satın almasının caiz olmadığı yönündedir.

Bu da Şâfiî ve Hanbelîlerin görüşüdür. Şâfiîler dedeyi istisna ederek, "onun kendisi için satma ve satın alma yetkisi vardır" demişlerdir. Eğer veli, değerini vererek

---

²¹⁹ Şirâzî, a.g.e., II, 126-130.

²²⁰ Behûtî, a.g.e., III, 451.

²²¹ Kâsânî, a.g.e., V, 136.

yetimin malını satın alır ve bu veli baba veya dede olursa bu satış caiz olur. Çünkü bu konuda onlar itham altında değildirler; zira çocukları üzerine şefkatleri eksiksizdir. Başkası ise caiz olmaz. Çünkü Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Vasi olan kimse yetimin malından bir şey satın almaz." Çünkü yetimin malını kendisi adına satın aldığı takdirde böyle bir vasinin kendi maslahatını gözetmek ihtimali her zaman vardır.²²²

Hanbelîler de Şâfîlerle aynı görüşü benimsemişlerdir. Velinin, vasinin veya hâkimin , yetimin malından kendi adına bir şey satın alması yahut da kendisine ait bir şeyi onlara satması sahih değildir. Çünkü böyle bir uygulama halinde o itham altında kalır.²²³

b. Yetimin Gayr-i Menkulünün (Akar) Satışı

Hanefî hukukçulara göre yetimin akarını adil (insanlar arasında yaşayış ve davranışı beğenilen veya adil olmadığına dair herhangi bir kanaat bulunmayan) velinin, kıymetinin misli ile veya daha fazlası ile yetimin akarını satması caizdir. Ancak vasinin, bu malı zaruret olmaksızın satması caiz olmaz. Satılacak akardan başka borcunu ödeyecek bir mal varlığı olmaması hâlinde, borcunu ödemek maksadıyla akarın satılması böyle bir zarurete örnektir. Fetvaya esas olan görüş budur. Hâkimin geçerli kabul etmesi ile vasinin bu satışı geçerlidir, eğer daha hayırlı görürse hâkim, bu satışı ret de edebilir.²²⁴

Şâfîlere göre veli ancak iki durumda yetime ait olan akarı satabilir:

- 1) Akarın gelirleri nafaka ve giyim masrafı gibi ihtiyaçlarını karşılayamaz, borç verecek kimse bulamaz yahut borçlanmakta bir fayda görmez veya akarın harap olmasından korkarsa.
- 2) Yetimin akarının satışında açık bir maslahat söz konusu olursa bu durumda veli akarı satabilir. Mesela, ortağı veya bir komşusu o akarı değerinden daha fazlası ile satın almak isterse, kendisi de mislinin bir kısmı ile onun gibisini yahut o mislin tümüyle ondan daha iyisini alabilecekse veya haracı gelirlerinin azlığına rağ-

---

²²² Şirâzî, a.g.e., II, 126-130.

²²³ Behûtî, a.g.e., III, 451.

²²⁴ Zuhaylî, a.g.e., X, 77.

men ağır olursa yani giderleri ve vergileri çok olursa satabilir.²²⁵

Hanbelî alimlere göre de veli bir maslahat için velayeti altındakine ait olan akarı satabilir. Değerinden fazla bir fiyat elde edemese dahi durum böyledir. Maslahatın türleri ise pek çoktur; bunların bir kısmını şöylece sıralanabilir:

1) Nafaka, giyim, borç ödeme ve buna benzer küçüğün gerekli harcamaları için ihtiyaç duymak. Eğer satılacak olan şeyin dışında bu ihtiyaçlarını görecektir başka malları yoksa , akarın satılmasında maslahat var demektir.

2) Su altında kalmak, yanmak, harap olmak veya buna benzer şekillerle akarın telef olmasından korkmak.

3) Yetimin lehine kârlı bir şekilde akarını satmak . Meselâ, değerine göre oldukça fazla bir fiyatla satılması gibi. Burada üçte bir şeklinde bir kayıtlanma da söz konusu değildir.

4) Akarın, kendisinden faydalanılmayacak bir yerde bulunması. Meselâ, mamur olmayan bir mahallede gibi. Bu takdirde, daha faydalı bir yerde bir akar satın almak üzere onu satabilir.

5) Velinin, bir şeyin oldukça ucuz bir fiyata satıldığını görmesi ve onun ancak o akarın satılması ile satın alınmasının mümkün olması gibi durumda da velayeti altında bulunanın malını satabilir.

6) Akarın, ikâmet etmesi halinde çocuğun zarar görecektir yerde bulunması. Komşuları kötü olması veya buna benzer hallerde olduğu gibi. Buna benzer maslahatın söz konusu olabileceği ve hasredilemeyecek türden olan durumların hepsinde akar, ancak tespit edilen değeri ile satılabilir.²²⁶

c. Malının Veresiye Olarak Satışı

Nakdi olarak daha çok ve daha faydalı olması veya bir soygun ve buna benzer hallerin bulunduğu korkusu yönünde bir maslahat gözlenmesi halinde velinin satma işlemini veresiye şeklinde geciktirmesi caizdir. Bu Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinin

---

²²⁵ Şirâzî, a.g.e., II, 126-130.

²²⁶ Behûtî, a.g.e., III, 451.

görüşüdür. Ancak bu satışta yetimin maslahatı şart koşulmuştur.²²⁷ İmam Ahmed'e isnat edilen bir rivayete göre ise, velinin veresiye olarak yetimin malını satması kesinlikle caiz değildir. Çünkü veresiye olarak yapılan satış nakit olarak yapılan satış ile eşit değildir.²²⁸

Hanefîler ve Şâfiîler'e göre, sürenin çok uzun olmaması şartıyla, velinin malı satma işlemini veresiye şeklinde gerçekleştirmesi caizdir.²²⁹ Ancak Şâfiîler rehin alması, şahit tutması, müşterinin zengin olması karşılığında verilen paranın fazla olmasını şart koşmuşlar.²³⁰

d. Malının Teklif ile Satışı

İslam hukukçular bu konuda iki farklı görüş bildirmişlerdir.

Birinci görüşe göre bu tarz alış verişi; semenin/karşılığında verilen paranın fazla olması ve benzeri gibi bir maslahat gözetildiği zaman caizdir. Bu görüş Mâlikîlere aittir. Buna göre velide bu tasarrufta bir maslahat gözetmesi şartı aranmıştır. Şâfiîler ve bir kısım Hanbelîler de aynı görüştedir. Buna delil olarak maslahat gözeterek yapılan veresiye alış verişte zikredilen delil yeterlidir.²³¹

İkinci görüşe göre ise yetimin zarar etmemesi şartıyla malının teklif ile satışı caizdir. Bu görüş Ebu Hanîfe'ye aittir.²³²

Hanbelîlerin tercih edilen görüşüne göre ise bu tür alış verişi caiz değildir.²³³

e. Yetim Malının Kiraya Verilmesi

Velinin yetimin malını değeri veya değerinden fazla fiatla kiraya vermesi caizdir. Eğer, değerinin altında bir tutar karşılığında kiraya verilmiş ve fahiş bir aldatma söz konusu ise, fakihlerin ittifakı ile yetimin malının yasaklanması/hürmetine bağlı olarak velinin tazminat ödemesi gerekir.

---

²²⁷ İbn Kudâme, 'Abdurrahman b. Muhammed el-Makdisî (ö.682 h.), *eş-Şerhü'l-Kebîr 'alâ Metni'l-Mukni'*, Dâru'l-Kitabi'l-'Arabî, XII, 377.

²²⁸ el-Merdâvî, a.g.e., V, 328.

²²⁹ İbn Âbidîn, a.g.e., VI, 708.

²³⁰ Şirâzî, a.g.e., II, 126-130; Remlî, a.g.e., IV, 378.

²³¹ Şerbinî, a.g.e., II, 175;

²³² Kâsânî, a.g.e., V, 153.

²³³ Suyûtî, Mustafa b. Sa'd (ö.1243 h.), *Matâlibu 'Ûli'n-Nuhâ fi Şerhi Gaâyeti'l-Muntehâ*, Mektebü'l-İslâmî, 1994, III, 410.

Veli, yetimin malını kiraya verdiği zaman ve daha sonra kira akdi gerçekleştiği zaman yetim rüşt yaşına ulaşırsa, buna göre malı iki seneliğine kiralandıysa ve 14 yaşındayken yetimin ergenlik dönemine geldiği bilirse akit feshedilir. Yetim, 15 yaşındayken kiraya verildiği sırada yetimin ergenlik dönemine geldiği bilinmiyorsa, sonra ergen olursa akit feshedilmez. Bu kanaat Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine aittir.²³⁴

Ebu Hanîfe'ye göre ise yetimin bu konuda seçme yetkisi yoktur.²³⁵

f. Mudârebe Ortaklığı Kurulması

Velinin yetimin malı üzerinde satma ve satın almada tasarruf hakkı bulunduğu gibi, başkası ile mudârebe ortaklığı da yapabilir. Alimlerden bir kısmı bunun mendub olduğunu açıklamışlardır. Bu da fukahanın çoğunluğunun görüşüdür.

Fakat Hanbelîler, bu konuda iki şart öne sürmüşlerdir:

1. Mudârebe ortaklığı ancak güvenli durumlarda yapılmalıdır.
2. Güvenilir kimselerle mudârebe ortaklığı kurulmalıdır.

Alimler, velinin veya yetimin malı ile ilişkin çalışan başka birinin gelirden pay talep etmesi hususunda ihtilafa düşerek iki farklı görüş ileri sürmüşlerdir:

a) Hanefî mezhebine göre velinin kendisi için pay alması ve başkasına vermesi caizdir.

b) Velinin gelirden herhangi bir pay alması söz konusu değildir. O sadece malını mudarebe akdi için teslim edilen kimseye verebilir. Mâlikîlerin çoğu, Şâfiîler ve Hanbelîler bu görüştedirler.²³⁶

Hanefî alimlerin görüşüne göre veli, yetimin malını kendi şahsına mudarebe ortaklığı yapabilir. Bunun için başlangıçta şahit bulundurması gerekir. Şahit tutmamışsa

---

²³⁴ Dusûkî, a.g.e., IV, 32; Şerbîni, a.g.e., II, 176; Merdâvî, a.g.e., V, 347.

²³⁵ Kâsânî, a.g.e., V, 154.

²³⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IV, 180; Nemrî, Ebû Ömer Yusuf (ö.463 h.), *el-Kâfi fi Fıkhi Ehli'l-Medîne*, Riyad, 1980, II, 1033; Mâlik b.Enes (ö.179/795), *el-Müdevvene*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994, V, 314.

elde edilen kâr kendi ve Allah arasında helal olur. Ancak, hâkim bunu tasdik etmez.²³⁷

g. Musâkât ve Müzâra'a Ortaklığı Kurulması

Veli, yetimin arazisini müzâra'a, ağaçlarını/bahçesini de müsâkât akdine konu edebilir. Çünkü veli, yetim malının kullanımında onun maslahatı/yararının gözetilmesinden sorumludur.

Ancak, velinin, kendisi müzâr'a ve müsâkât akdine taraf olması hususunda bazı şüphe ve endişeler de söz konusu olmuştur. Bu mesele, daha önce velinin müdârebe akdine karşılık gelirden pay alıp alamayacağı konusunda zikredilmişti.²³⁸

Hanefî hukukçulara göre tohumun vasi tarafından olması lazımdır. Çünkü o, tohumu kendisi kullandığı zaman yetimin arazini kiralamış olur. Veli müzâra'a akdi kurulduğu zaman ve ekim sırasında da şahit bulundurmalıdır. Yeri kendisi kiraladığı zaman bu durum yetim için daha faydalı olacaktır.²³⁹

Vasi, kısıtlının malını müzâr'a akdi için almış ve yetimden tohumun alınması şartını getirmişse bu uygulama caiz değildir. Çünkü, kendisi kiralamış hükmünde olur. Vasinin kısıtlının malını kendisi için kiralama hakkı yoktur. Eğer tohum kendi (veli) tarafından temin edilirse bu durumda yetim için daha hayırlı olması açısından akit geçerlidir. Çünkü o tohumu kendi almakla birlikte arazinin bir kısmını kiralamış bulunmaktadır. Bununla birlikte o, kısıtlının arazisini dirhem karşılığında kira hakkına sahiptir.²⁴⁰

h. Borç Sebebiyle Sulh Yapılması

Eğer bir başkasının yetime borcu varsa veli borcun ödenmesi için anlaşma yapabilir, bu borç üzerinden karşılıklı sulh yapması konusunda iki durum göz önünde bulundurulmuştur:

1) Borcun ispat edilmiş ve kesin olması durumu:

---

²³⁷ Kâsâni, a.g.e., V, 154-155.

²³⁸ Dusûkî, a.g.e., III, 546; Şerbînî, a.g.e., II, 176;

²³⁹ Kâsâni, a.g.e., V, 154.

²⁴⁰ İbn Nüceym, a.g.e., VIII, 535.

Eğer borç ispat edildiyse veli, borcun cinsine göre en az misli miktarı üzerine anlaşma yapar. Eğer bu miktardan az ise anlaşma sahih olmaz. Çünkü böyle bir anlaşmada yetimin bir kısım hakları eksik kalmakta ve yararı sağlanmamaktadır.

Eğer, borç/para, kendi cinsinden değilse; söz gelimi bir ev için 1000 dirhem gibi bir durum söz konusu ise, takdir edilen değer/tutarı ya da daha fazlası olursa caizdir. Eğer değerinin altında ise, yani (gabni fahiş) fahiş bir aldatma söz konu ise, veli -daha önce alış-veriş bahsinde geçtiği gibi- eksik kısmını ödemekle mükelleftir. Eğer gabni yesir (adeten aldanabilecek bir miktar) ise anlaşma yoluna gidilebilir. Çünkü az olan ihmal bağışlanabilir. Bu da Ebu Hanîfe ve Muhammed bin Hasanın görüşüdür.

2) Borcun tespitinin imkansızlığı durumu:

Eğer borcun tesbiti mümkün değilse velinin, borca konu olan tutarın değeri aynı olsun veya olmasın borcun asgari tutarı ile anlaşma yapması caizdir. Çünkü yetimin yararı, malın hepsinin zayi olması değil; sadece bir kısmının eksilmesidir.²⁴¹

i. Şuf'a Hakkı

Şuf'a hakkında çocuk, şer'an babasının hukukuna sahiptir. Çocuğun hakkını, önce babası, sonra babasının vasisi;, sonra dedesi yani babasının babası, sonra da, onun vasisi, daha sonra da hâkimin nasbeylediği vasi ister ve alır.

Şayet bunlardan birisi yoksa, o zaman, çocuk, bulûğ çağına girince hakkını alır.

Çocuğun vasilerinden her hangi biri, imkân dahilinde şuf'ayı terk ederse (yani almazsa) şuf'a batıl (geçersiz) olur. Hatta, çocuk bulûğa erişse bile, o hakkı geri alamaz. Bu, İmam Ebû Hanîfe (r.a) ve İmam Ebû Yûsuf (r.a)'un görüşüdür, Mâlikîler de bu kanaattedir.²⁴²

j. Yetimin Malının Satışı İçin Vekalet Verilmesi

Hanefî alimlerin görüşüne göre veli, alış-veriş, icare ve isticar için vekâlet verebilir. Çünkü bu gibi tasarruflar ticarete tabi tasarruflardır.²⁴³

k. Yetimin Malının Vedîa Verilmesi

Hanefî alimlerin görüşlerine göre veli, velayet altında olana ait malı, güvenilir bir

²⁴¹ Kâsâni, a.g.e., VI, 40.

²⁴² Belhi, a.g.e., V, 191.

²⁴³ Kâsâni, a.g.e., V, 154.

kimsenin yanında vedâ (emanet) olarak bırakabilir. Ticaret yapmak imkânına sahip olan herkes, aynı şekilde ticarete tabi olan hususları yapmak imkânına da sahip olur.²⁴⁴

l. Yetimin Malı Velinin Malı ile Birleştirilmesi

Fıkıh alimlerine göre velinin kendi malını yetimin malı ile birleştirmesi caizdir. Bu konuda bir ihtilaf yoktur.²⁴⁵

Yetimin malı velinin malı ile birleştirildiğinde veli ona karşı daha yakın ve daha kibar davranacaktır. Bu da yetimin kişiliğinin oluşumuna imkan sağlayacaktır. Çünkü Allahu Teâlâ “ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ قُلْ إِصْلَاحٌ لَّهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَارْحَمُواهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَغْنَيْنَاكُمْ أَنْ اللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ” *“Bir de sana yetimleri soruyorlar. De ki: "Onların durumlarını düzeltmek hayırlıdır. Eğer onlara karışıp (birlikte yaşar)sanız (sakıncası yok). (Onlar da) sizin kardeşlerinizdir. Allah bozguncuyu yapıcı olandan ayırır. Allah dileyseydi sizi zora sokardı. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*²⁴⁶ buyurmaktadır.²⁴⁷

m. Yetimin İhtiyaçlarının Karşlanması

Yetimin velisi; hâkimin izni olmaksızın yetimin malından o yetimin ihtiyaçlarını giderir. Veli,

“وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا” *“Onlar, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik edenlerdir. Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır.”*²⁴⁸ ayeti gereği yetimin ihtiyaçlarını karşılarken israftan ve cimrilikten kaçınarak hakkaniyet ölçülerine özen göstermek zorundadır. Bununla birlikte velinin, imkan dahilinde onları besleme ve giydirme hususunda cömert davranması gerekir. Çünkü Kur’an’da “إِلَيْنْفِقْ نُوسَعَةٍ مِنْ سَعِيَةٍ...” *“Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka ver-sin. ...”* buyurmaktadır.

Yemekte ve giymekte gerekli olan hususlarda kasıra, bilinen ölçüler içerisinde, darlık ve ferahlık zamanlarında ona yakışır şekilde harcamada bulunur. Daha az harcayacak olursa, günahkâr olur; israf edecek olursa hem günahkâr olur, hem de tazmi-

²⁴⁴ Kâsâni, a.g.e., V, 154.

²⁴⁵ Karâfi, a.g.e., VIII, 242.

²⁴⁶ Bakara 2/220.

²⁴⁷ İbn Kudâme (ö.682 h.), eş-Şerhü'l-Kebîr, IV, 531; Nevevî, a.g.e., IV, 190.

²⁴⁸ Furkan 25/67.

natını öder.²⁴⁹

Velayeti altında bulunan kişiye yazı yazmayı, atıcılığı, edebi ve ona faydalı olacak şeyleri öğretir; velayeti altındakinin malından da onun adına bunların ücretini öder. Çünkü bunlar velayet altındakinin faydasına olan şeylerdir. Bir işte çalışmak üzere onu çırak verebileceği gibi, hâkimin iznine gerek olmadan maslahat sebebiyle onu tedavi de ettirebilir.²⁵⁰

2. Yetime Menfaat Sağlamayan Tasarruflar

Yetimin şahsının ve malının korunması hususunda yukarıda detaylıca ortaya konulduğu üzere, veli herhangi bir şeyi teberru etmek ve küçüğün malından bir şeye malik olmak imkânına sahip değildir. Çünkü bu tamamen zararlı bir tasarruftur. Nitekim velisi olduğu kimsenin malından sadaka veremez, vasiyette bulunamaz. Bununla birlikte fıkıh geleneğinde olaylar ve fiili durumlar bir bütün olarak değerlendirilip buna yönelik hüküm vazetme durumu söz konusudur. Bunun anlaşılması bakımından önemli bir örnek; yetimin malının toplum menfaati için kullanılması açısından diğerlerinin malları gibi görülüp işleme tabi tutulmasıdır. Bu bağlamda yetimin malı ile ilgili olarak kendisine menfaat sağlamayan bir takım tasarruflara da imkan verilmiştir. Nitekim, yetimin malından bağış yapılması, karz verilmesi, rehin verilmesi, belli şartlarla yenilmesi, malının i'âre verilmesi, kullanılması, yetimin malıyla ihtiyaçların karşılanması, zekat ve kurban kesme gibi dini yükümlülüklerin yerine getirilmesi ve yetimin malından tazminat ödenmesi bu noktada zikredilebilecek hususlardan bazılarıdır.

a. Yetimin Malından Bağış Yapılması

Öncelikle ifade edilmelidir ki, yetimin malının karşılıksız bağış olarak verilmesi İslam hukukçuların ittifakı ile caiz değildir. Bu meyanda, yetimin malının bedelsiz hibe edilmesi, vakfedilmesi, sadaka verilmesi ve buna benzer tasarrufların da caiz olmadığı görüşü ittifakla kabul edilmiştir.

Fıkıh bilginleri bağışın bedele konu olması hususunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

---

²⁴⁹ Zuhaylî, a.g.e., X, 77-78.

²⁵⁰ Behûtî, a.g.e., III, 448; Karâfî, a.g.e., VIII, 242; Kâsâni, a.g.e., V, 153-155.

1) Caiz olması. Hanbelî mezhebine göre, hibe edilen malın değeri veya değerinden fazlası kadar karşılığının olması şartıyla böyle bir uygulama söz konusu olabilir.²⁵¹

2) Hibenin karşılığı, ancak açık bir kâr ile mümkündür. Bu Şâfiîlerin görüşüdür.²⁵²

3) Böyle bir tasarruf hiçbir şekilde caiz değildir. Bu da Hanefî ve Mâlikîlerin görüşüdür.²⁵³

b. Yetimin Malından Karz Verilmesi

Bu konuda fakihler ihtilafa düşmüşler ve iki farklı görüş sergilemişlerdir.

1) Kesinlikle bir maslahat söz konusu ise veli, karz olarak verebilir. Mesela; malda herhangi bir yağmalanma riski bulunuyorsa ya da erime ve buna benzer risk taşıyorsa bu durumda yetimin bu malından karz verilebilir. Bununla birlikte üzerinden uzun süre geçmesinden dolayı telef olma riski ya da yenisinin eskisinden daha faydalı olacağı kanaati (buğday misalinde olduğu gibi) söz konusu olursa yahut çürüme korkusu ya da değerinin azalma riski ve buna benzer riskli durumlar bulunursa bu tür sebeplere bağlı olarak da karz verebilir. Bu kanaat fukahanın çoğunluğuna aittir.²⁵⁴

2) Yetimin malının karz verilmesi hiçbir şekilde caiz değildir. Bu görüş ise Hanefîler ve İmam Ahmed'e aittir.

Bununla birlikte Hanefîler ve bir kısım Şâfiîler bu konuda hâkimi istisna ederek, hâkimin serbest bir şekilde ödünç verebileceğini söylerler.²⁵⁵

Yetimin malından karz verilmesi hususunda bazı şartların ileri sürüldüğü görülmektedir:

1) Borç alan kimsenin tam güvenilir biri olması gerekir. Bu şart cumhurun görüşüdür.

---

²⁵¹ Behûfî, a.g.e., III, 450.

²⁵² Şerbînî, a.g.e., II, 175.

²⁵³ Kâsânî, a.g.e., V, 153.

²⁵⁴ Senîkî, a.g.e., II, 214;

²⁵⁵ Kâsânî, a.g.e., V, 153.

2) Rehin. Yetimin malının ödünç verilmesi için rehin şartı aranması hususunda iki farklı görüş söz konusudur:

a) Eğer veli, rehin hususunda bir maslahat görüyorsa, rehin alır. Eğer rehin almaması daha faydalı ise, rehin almaz. Bu Şâfîîler'in görüşüdür.

b) Yetimin malının borç olarak verilmesinde rehin şarttır. Bu, Mâlikî mezhebine ait bir kanaattir.

Hanbelî mezhebinde ise rehin şartı yoktur.

3) Yetimin malının karz olarak verilmesinde şahit tutulması. Bu görüş Şâfîîlere aittir.²⁵⁶

4) Yetimin malının başkasının yararına (onun kâr etmesi gibi) borç olarak verilmemesi gerekir.

5) Borç alan kimsenin veli ya da hâkim olmaması. Bu şart bir kısım Hanbelîlerin görüşüdür.²⁵⁷

c. Yetimin Malından Rehin Verilmesi

Bu konuda iki hususa dikkat çekilmiştir. Birincisi yetimin malının yetimle ilişkisi olmayan bir iş için rehin olarak kullanılması. Buna göre, veli eğer yetimin malını yetimden başkasına bir borç olarak vermiş ise, alimler bu konuda iki farklı görüş zikretmişlerdir:

a) Caiz değildir. Bu fıkıh alimlerinin çoğunluğunun fikridir.

b) Velinin kendi borcu karşılığında kasırın malını rehin vermek yetkisi vardır. Ebu Hanîfe'nin görüşüne göre istihsan açısından bu caizdir.²⁵⁸

İkincisi: Velinin yetimin malından yetimle ilgili bir konuda rehin vermesi hususu. Yetimin malından onun ihtiyaçları veya onun maslahatı ile alakalı olması durumunda rehin işlemi caizdir. Yetimin ihtiyacı olan şeyler hakkında; ona nafakası veya giydirmesi ya da gerekli olan şeyin tedariki ya da telef olanın ıslahı ve benzeri ihtiyaçlarını karşılamak için borç vermesi örnek olarak verilebilir. Maslahat için de; kârlı olması

²⁵⁶ Senîkî, a.g.e., II, 214;

²⁵⁷ Merdâvî, a.g.e., V, 381; Behûtî, a.g.e., III, 450.

²⁵⁸ İbn Âbidîn, a.g.e., VI, 495.

şartıyla, velinin malı satma işlemini veresiye şeklinde gerçekleştirmesi örnek olarak zikredilebilir. Söz gelimi, 200 dirhemlik bir şeyin 100 dirhem karşılığında satın alınması ve malından 100 dirhem değerinde bir rehin bırakılması gibi. Bu Şâfiî mezhebini benimsenen bir görüşüdür.²⁵⁹

Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre, yetimin malının rehin olarak kullanılması ancak onun ihtiyacı ile ilgilidir.²⁶⁰

d. Yetimin Malının İ'âre Verilmesi

Alimler velinin, yetimin malını i'âre vermesi hususunda iki farklı görüş ortaya koymuşlardır.

1. Veli bu konuda tasarrufta bulunamaz. Bu cumhur ulemanın görüşüdür.²⁶¹
2. Veli yetimin malı ile i'âre akdi yapabilir. Bu da Ebu Hanîfenin istihsan olarak belirttiği kanaatidir.

Velinin yetimin malına i'âre akdi yapması istihsan açısından caiz olmakla birlikte kıyasa göre caiz değildir. Kıyasa göre; i'âre, karşılıksız bir menfaat elde etmektir. Bu da zarar demektir. İstihsana göre ise; bu ticaretin getirdiği sonuçlardandır.²⁶²

e. Yetimin Malından Yenilmesi

Velinin zengin olması durumunda onun yetimin malından yemesi fıkıh alimleri arasında ihtilaf konusu olmuştur.

1) Zengin velinin yetimin malından yeme hakkı yoktur. Bu cumhurun görüşüdür.²⁶³ Buna delil olarak şu ayet-i kerîme gösterilmiştir:

“وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ”

“(Velilerden) kim zengin ise (yetim malından yemeye) tenezzül etmesin. Kim de fakir ise, aklın ve dinin gereklerine uygun bir biçimde (hizmetinin karşılığı kadar) yesin.”²⁶⁴

²⁵⁹ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn b.Şeref (ö.676/1277), *Ravdatü't-Tâlibîn*, el-Mektebü'l-İslâmî, Dimaşk, IV, 187.

²⁶⁰ Kâsânî, a.g.e., V, 154; Merdâvî, a.g.e., V, 330; Dusûkî, a.g.e., III, 232.

²⁶¹ Nemrî, a.g.e., II, 1034;

²⁶² Kâsânî, a.g.e., V, 153.

²⁶³ Kâsânî, a.g.e., V, 153-154; Mavsîlî, a.g.e., V, 70;

2) Yetimin malından zengin olan velinin de yemesi caizdir. Bu görüş bir kısım Şâfîîlerin görüşüdür . İmam Ahmed'den de buna benzer bir rivayet vardır. Bu konudaki görüş zekat memuruna kıyasen ortaya konulmuştur. Çünkü zekat memurunun, zengin olsa da, Beytül Mal'dan alması caizdir. Aynı şekilde vasinin de zengin olmasına rağmen yetimin malından yemesi caizdir.

Eğer veli fakir ise, bu konuda fakihler ihtilaf etmişlerdir.

1) Hanefî, Şâfîî, Mâlikî ve Hanbelî cumhur ulemanın görüşüne göre veli fakir ise yetimin malından yiyebilir.²⁶⁵

2) Ebu Hanîfe'ye göre ise velinin, fakir olsun olmasın yetimin malından yemesi caiz değildir.

İmam Muhammed ve Malik de bu konuda Ebû Hanîfe gibi düşünmektedir. Nitekim Muvatta isimli eserinde: “Bu konuda en iyisi onun malından uzak durmasıdır” görüşü yer almaktadır. Bu görüşünü de Abdullah b. Mes'ud'dan gelen bir rivayete dayandırmaktadır. Bu rivayete göre bir kişi Abdullah İbn Mes'ud'a gelerek: “Bir yetim vesayetime verildi.” demiş, bunun üzerine Abdullah İbn Mes'ud da ona “Onun malından hiçbir şey satma ve borç olarak verme” demiştir.²⁶⁶

Alimler, veli zengin olduğu zaman velinin yetimin malından yemesini bir borç şeklinde görerek yetimin malını iade etmesi ya da yemesinin mübahlığı hususunda da iki farklı görüş belirtmişlerdir:

1) Velinin yemesi mubahtır ve zengin olduğu zaman bedelini iade etmesi gerekmez. Cevaz olduğu kanaatine varanlar ve Abdullah bin Abbas şöyle demiştir: “Velinin onun malından yemesi mubahtır; fakat, bu israfa yol açmadan maruf bir şekilde olmalıdır. Çünkü Hz. Aişe bu şekilde rivayette bulunmuştur”. Bu Hanbelîlerin ve Şâfîîler'in görüşüdür.

2) Diğer bir görüşe göre ise, veli müsait olduğu zaman karşılığını vermelidir.²⁶⁷

---

²⁶⁴ Nisâ 4/6.

²⁶⁵ Nevevî, a.g.e., IV, 189; İbn Cüzeyy, a.g.e., I, 212.

²⁶⁶ Kâsânî, a.g.e., V, 155.

²⁶⁷ Şirâzî, *el-Muhezzeb*, II, 130.

Bu Mâlikîlerin görüşüdür.²⁶⁸ Bu konuda İmam Ahmed'in rivayeti de mevcuttur. Aynı şekilde Hz. Ömer'in "Veli borç olarak yiyebilir, sonra da karşılığını iade eder" şeklinde bir rivayeti vardır. Bu da İbn Abbas'tan gelen iki rivayetten birisidir.

Velinin yetimin malını yemesinin caiz olduğunu savunan alimlerin çoğunluğu bunun bir takım şartlar ileri sürmüşlerdir.

1) Yetim malında çalışmasından dolayı kendisine herhangi bir kazanç fırsatı bulunmaması durumunda veli yetimin malından yiyebilir. Bu Şâfiî ve bazı Hanbelîlerin görüşüdür.²⁶⁹

2) Böyle bir tasarrufa hâkimin karar vermesi. Bu da diğer bir kısım Hanbelîlerin fikridir.

3) Hâkim ve temsilcisi olursa bunların yemesi mubah değildir. Bu da Şâfiî ve Hanbelîlerin görüşüdür.

4) Yetimin malı ile ilgili bir işin karşılığı olması. Bu da Hanbelîler ve Şâfiîlerin görüşüdür.²⁷⁰

f. Yetimin Malının Kullanılması

Daha önce fakir velinin yetimin malından yemesi ve içmesi konusuna değinilmişti. Fıkıhçılar, erzakın dışındaki; elbise, konaklama, binek ve buna benzer konularda velinin yararlanıp yararlanamayacağı konusunda iki farklı görüş sergilemişlerdir.

1) Bu konuda veliye izin yoktur. Bu Hanefîlerin ve Mâlikîlerin görüşüdür.²⁷¹

2) Diğer ihtiyaçlar konusunda veliye izin verilmiştir. Bu da Şâfiî mezhebinin kanaatidir.²⁷²

Ancak Hanefîlerin görüşüne göre veli, küçüğün malı ile yolculuğa çıkabilir.²⁷³

Mâlikî ve Şâfiîlere göre ise veli, yetimin malı ile zaruret dışında yolcu yapamaz. Çünkü burada mal hakkında bir risk bulunmaktadır.²⁷⁴ Rivayet edildiğine göre: "Yol-

²⁶⁸ Nemrî, a.g.e., II, 1034.

²⁶⁹ Nevevî, a.g.e., IV, 190.

²⁷⁰ Behûtî, a.g.e., II, 179; İbn Kudâme (ö.682 h.), *eş-Şerhu'l-Kebîr*, IV, 531.

²⁷¹ Nemrî, a.g.e., II, 1034.

²⁷² Ensârî, Zeynüddin Ebû Yahyâ (ö.926 h.), *Esnâ'l-Metâlib fi Şerhi Revdeti't-Tâlib*, Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, trs, II, 213;

²⁷³ Belhî, a.g.e., VI, 149.

cu ve onun malı tehlikededir”. Eğer bir zaruret olması durumunda (soygun ya da bulunduğu bölgede yangın tehlikesi olması gibi) onun malı ile yolculuk yapması caizdir.²⁷⁵

Hanbelî fukahanın görüşlerine göre de ticaret maksadı ile veya başka bir maksatla güvenilir yerlerde ve emniyetin çoğunlukla söz konusu olduğu yerlerde malları ile yolculuk yapması, velinin yetkileri arasındadır. Çünkü böyle bir şey onların menfaatinedir.²⁷⁶

g. Yetimin Malından Dini Yükümlülüklerin Yerine Getirilmesi

Yetimin malından zekat, fitr sadakası, telef olanı değerlendirme, cinai tazminat, borç ödeme, malî keffaret, yakınlarla nafaka, mülkü ödünç verme gibi yükümlülükler, fıkıh alimlerine göre vâciptir.²⁷⁷

Alimler yetimin malından kurban kesme konusunda ise iki ayrı görüş bildirmişlerdir :

1- Eğer yetim varlıklı ise veli onun adına malından kurban kesebilir. Bu Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî çoğunluk ulemanın kabul ettiği görüştür.²⁷⁸ Ancak bu konuda Mâlikîlerden bir kısmı vasinin yetim ile kurbanını birleştiremeyeceğini şart koşmuşlardır.²⁷⁹

2- Yetimin malından kurban kesmek caiz değildir, bu Şâfiî mezhebine göre-
dir.²⁸⁰

h. Yetimin Malından Tazminat Ödenmesi

Hanefîler ile Mâlikîlere göre yetim başkalarına taalluk eden zararlı fiilleri işlemesi durumunda, bu işlerinden dolayı hesaba çekilir ve sorumlu tutulur. Başkasının ma-

---

²⁷⁴ Karâfî, a.g.e., VIII, 236.

²⁷⁵ Şerbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, II, 175.

²⁷⁶ Harânî, a.g.e., I, 347.

²⁷⁷ El-Fetâvâ'l-Hindiyye, eş-Şeyh Nizam, Beyrut, Dar Sadir, VI, 149-150; Karâfî, a.g.e., VIII, 242; ibn Kudâme, eş-Şerhü'l-Kebîr, IV, 531; Zuhaylî, a.g.e., X, 77; İbn Cüzeyy, a.g.e., I, 67.

²⁷⁸ Merdâvî, a.g.e., V, 331; Dâmad, Abdurrahman b.Muhammed (ö.1078/1667), *Mecma'u'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, II, 516; Nemrî, a.g.e., II, 834.

²⁷⁹ İbn Cüzeyy, a.g.e., I, 125.

²⁸⁰ Nevevi, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn b.Şeref, Muhi'd-Din (ö.676/1277), *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, Dâru'l-Fikri, VIII, 425.

lını telef ederse, derhal tazminat ödemekle yükümlü olur.²⁸¹ Ancak dört şey, bu kural-
dan istisna edilmiştir:

1) Bir kimse, malını yetime karz olarak verir de, bu, o kişinin malını yerse,
tazminat ödemekle yükümlü olmaz.

2) Bir kimse, yetimin yanına bir şeyi emânet olarak bırakır, o da bunu zayi eder
veya telef ederse, mal sahibinin kesesinden zayi olmuş olur. Bu emanetçi, malı tazmin
etmekle yükümlü olmaz. Ama bir kimse kendi malını vasinin yanına emanet olarak
bırakır da yetim malı telef ederse, tazminat ödemekle yükümlü olur.

3) Bir kimse bir şeyi, yetime iğreti olarak verir de, o, bu şeyi zayi ederse mal,
sahibinin kesesinden zayi olur. İğreti alan yetim sorumlu olmaz.²⁸²

4) Bir kimse, bir eşyayı yetime sattığında o, bu eşyayı zayi ederse, mal, sahibi-
nin kesesinden zayi olur. Yetim bu maldan sorumlu tutulmaz.

Velinin izin vermemesi durumunda bu dört meselede yetim tazminat ödemekle
yükümlü olmaz ve sorumlu tutulmaz. Ama emanet verme, karz verme, iğreti verme
veya satma akdi velinin izniyle yapılır da yetim malı telef ederse tazminat ödemekle
yükümlü olur.

Mâlikîler'in görüşüne göre ise velinin izin vermesi durumunda bile aynı mesele-
lerde yetim tazminat ödemekle yükümlü olmaz.²⁸³

Yetim mülkiyetinde olmayan bir malı, tıpkı kendisi gibi kısıtlı olan bir şahsın ya-
nına emanet olarak bırakır da emanetçi olan şahıs bu malı telef ederse, mal sahibi di-
lerse yanına emanet bıraktığı birinci şahsı, dilerse, bu şahsın yanına emanet bıraktığı
ikinci şahsı sorumlu tutar.²⁸⁴

Şâfiîler ve Hanbelîler'in görüşlerine göre hacr altında olan yetim, ancak şu üç
durumda zâmin olur:

1) Hacr altında olan yetim, kemâl-i rüş't'e ermek hususunda kendi gibi olan
bir kişiden mal alır da telef ederse zâmin olur.

2) Hacr altında olan yetim, hacr altında olmayan bir kişinin malını onun iznini
almaksızın kendisinden alır ve telef ederse zâmin olur.

3) Hacr altında olan yetim, parasını vermeden satıcıdan malı alır, satıcı ondan
malı bırakmasını, vermesini istediği halde vermez ve telef ederse, zâmin olur. Çünkü

²⁸¹ Mavsîlî, a.g.e., II, 95; Dusûkî, a.g.e., III, 296; Sâvî, a.g.e., III, 385.

²⁸² Dusûkî, a.g.e., III, 296.

²⁸³ Dusûkî, a.g.e., III, 296.

²⁸⁴ Cezîrî, Abdurrahman b. Muhammed (ö.1360/1941), *Kitâbü' - Fıkh 'ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a*, Dâru'l-
Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, II, 325.

burada satıcının bir kusuru yoktur.

Yetim, borca bir mal alırsa veya bir malı kabzettikten sonra telef ederse, ister kendi kusuruyla telef olsun, ister başka bir nedenle telef olsun, zâmin olmaz, o malı ona borca satan da onu zâmin kılamaz, ondan malı veya parasını isteyemez. Onun durumunu bilmemesi hükmü değiştirmez. Çünkü kendi maslahatı için onun durumunu araştırması gerekirken araştırmamıştır, kendi nefsi hakkında da ifrat etmiştir. Çünkü hacr altında olan bir kişiyi malına musallat eden odur; zira malını ona verip kabzettirmiştir.²⁸⁵

C. Veli/Vasinin Yetimi Yetkili Kıldığı Tasarruflar

Daha önce de değinildiği üzere, ergenlik yaşına ulaşmamış yetim küçüklerin, hacir altına alınmasının vâcip oluşu üzerinde ilim adamları icma etmişlerdir. Çünkü Yüce Allah: "Yetimleri nikâh çağına erecekleri zamana kadar deneyin." (Nisa, 6) diye buyurmuştur.²⁸⁶ Diğer taraftan tasarrufların sonuçlarını takdir edebilmek için gerekli olan idrak tamam olmadığından tasarruf ehliyeti de yeterince onlarda bulunmamaktadır. Çocuğun hacr altına alınmasının etkisi konusunda fakihlerin farklı görüşleri vardır.²⁸⁷

Hanefîlerle Mâlikîlere göre çocuk ya mümeyyizdir veya değildir.

1- Mümeyyiz olmayan (gayr-i mümeyyiz) küçükler. Bunlar yedi yaşına basmamış olup kavli tasarrufun ne demek olduğunu bilmez ve zararın, aldanmanın farkında olmazlar.²⁸⁸ Dolayısıyla bunlar, tamamen ehliyetsizdirler. Hiç bir çeşit kavli tasarrufta bulunamazlar. Çünkü bunlar, kasd ve temyiz (seçebilme) yeteneğine sahip değildirler. Mecelle'nin 966. maddesinde: "Sağır-i gayr-i mümeyyizin velisi izin verse dahi onun tasarrufatı kavliyyesi sahih olmaz." denilmektedir.

2- Mümeyyiz küçükler. Bunlar yedi yaşına gelmiş ve kavli tasarrufun sonuçlarını kavrayan, zararın büyük ve küçüğünü seçebilen çocuklardır. Dolayısıyla bunlar, ehliyetten büsbütün yoksun değildirler. Kısmen de olsa ehliyete sahiptirler.

²⁸⁵ "http://www.dumlu.com/fikih/fikihkitaplari/buyuksafiifikhi/indexana.htm"; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IV, 353.

İbn Kudâme, *el-Muğni*, IV, 353.

²⁸⁶ İbn Rüşd, a.g.e., IV, 62; İbn Nuceym ,a.g.e., VIII, 88; Serahsî, a.g.e., XXIV, 157; İbn Cüzeyy, a.g.e., I, 212; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IV, 343; Remlî, a.g.e., IV, 353.

²⁸⁷ Zuhaylî, a.g.e., VI, 283.

²⁸⁸ Serahsî, a.g.e., XXV, 22.

Küçüğün hacr altına alınmasının fiilî tasarruflarda etkisi yoktur. Bunlar telef ettikleri her hangi bir mal veya canın tazminatını ödemek durumundadırlar.²⁸⁹ Zira fiiller hakkında hacr söz konusu değildir; hacr sadece sözler ile ilgilidir.²⁹⁰

Sözlü tasarruflara gelince:

1) Eğer bu gibi tasarruflar mümeyyiz olmayan kişiden sadır olmuşsa, onun bütün tasarrufları batıldır. Çünkü böyle bir kişinin ödeme veya tasarruf ehliyeti yoktur. Zira onun ne aklı, ne de temyiz gücü vardır.²⁹¹ O bakımdan onun rızası veya maksadı nazar-ı itibara alınmaz. Bu tasarrufun onun için faydalı olması ile zararlı olması yahut da fayda ile zarar arasında olabilmesi arasında fark yoktur. Bu bakımdan böyle bir kimsenin akdi, ikrarı ya da talakı sahih değildir, çünkü sözlerine itibar edilmez.²⁹²

2) Eğer bu sözlü tasarruflar, mümeyyiz bir kimseden sadır olursa üç türdür:

a) Ona mutlak menfaat sağlayan tasarruf. Hibeyi veya vasiyyeti kabul etmesi, İslâm'a girmesi gibi. Bu tür tasarrufları sahihtir, velisinin veya vasisinin geçerli kabul etmesine bağlı olmaksızın -onun menfaat yönünü gözetmek maksadıyla- geçerli olur.

b) Ona mutlak bir şekilde zarar veren tasarruflar. Malından her hangi bir şeyi teberru olarak vermesi, borç vermesi, ödünç vermesi, hanımını boşaması gibi. Bu tür tasarrufları batıldır, nafiz (geçerli) olmaz; velinin geçerli kabul etmesi dahi bu gibi tasarrufları sahih duruma getirmez. Çünkü batıl olan bir tasarruf için geçerli kılmanın faydası yoktur. Hanefilerin kabul ettiği kaidelerden birisi de şudur: "Her talak geçerlidir, ancak küçüğün ve ma'tuh (bunak)'un talakı müstesna."²⁹³

c) Zararlı ve faydalı olabilen tasarruflar: Alış-veriş, kiraya vermek, kiralamak ve evlenmek gibi. Bu gibi tasarrufları eğer mümeyyiz kişi, satmanın elindeki mülkü çıkarmaya, satın almanın da başkasının elindeki mülkü celbetmeye (eline geçirmeye) sebep olduğunu aklıyla kavrayabiliyor ve laf olsun diye değil de o maksadı gözeterek yapıyor ise, mümeyyizin bu tasarrufu velinin geçerli kabul etmesine bağlı (mevkuf) olmak üzere gerçekleşir. Çünkü mümeyyizin bu gibi tasarruflarının zarar getirme ihtimali de vardır. Eğer veli bu tasarrufu geçerli kabul ederse nafiz (geçerli) olur, geçerli

---

²⁸⁹ Dusûkî, a.g.e., III, 296.

²⁹⁰ İbn Âbidîn, a.g.e., VI, 143; Zuhaylî, a.g.e., VI, 283.

²⁹¹ Serahsî, a.g.e., XXV, 22.

²⁹² Mavsîlî, a.g.e., II, 94.

²⁹³ Mavsîlî, a.g.e., II, 2, 94.

kabul etmezse batıl olur. Ancak velinin fahiş bir ğabn (ileri derecede aldanma) olan şeyleri geçerli kabul etmek yetkisi yoktur. Şayet bir maslahat varsa veli muhayyerdir, isterse kabul eder dilerse fesheder.²⁹⁴

Şâfîiler ise mümeyyiz olsun olmasın, küçüğün bütün malî tasarruflarını batıl kabul ederler. Velisi kendisine izin vermiş olsa dahi mümeyyizin tasarrufları sahih olmaz. Onun ibaresi gerçekleşmez; veliliği sahih olmaz. Çünkü o, ibare ve velayet yetkisinden soyutlanmıştır. Mümeyyiz küçüğün duhûl (evin içine girmek) ve hediye götürmek iznine itibar edilir. Yine velisinin izni ile ihramı sahih olur. İbadeti sahihtir. Münkeri izale etmek hakkına sahiptir ve ergenlik yaşına ulaşmış kimse gibi bundan dolayı sevap da alır. İslâm'a girmesi de muteberdir; efendimiz Hz. Ali'nin İslâm'a girmesinin muteber olduğu gibi, ibadetleri sahih olur.²⁹⁵

Mümeyyiz olmayan çocuğun odun toplama ve benzeri yollarla mülk edinmeleri sahih olur. Aynı şekilde avlanırlarsa, avladıkları hayvana da malik olurlar.

Hanbelîlerin görüşüne göre mümeyyiz olmayan çocuğun tasarrufu mutlak surette batıldır. Velisinin izni ile mümeyyizin tasarrufu sahihtir. İzin verdiği ticaret ve benzeri hususlarda üzerinden hacir kalkar ve izin verdiği şeyler için ikrarı da sahih olur.²⁹⁶

Aşağıda, yetimin veli veya vasisinin kendisine verdiği izin ile tasarrufları konusunu açıklamaya çalışacağız.

1. İzin Sözlük ve Terim Anlamı

İzin kelimesi lügatte bildirmek mânasındadır. Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: "İnsanlar arasında haccı ilân et."²⁹⁷ Yani haccetmeleri gerektiğini onlara bildir. İnsanlara namaz vaktini bildirdiği için, ezan da bu kökten türemiştir. İbâhaye, müsaadeye, ilâma, fekk-i hacre de izin denilir.²⁹⁸

Şer'î istilahda izin; kısıtlılığını kaldırmak, tasarrufta bulunmaktan menedilen kimseyi, tasarrufta bulunma hususunda serbest bırakmaktır. Ona izin vermekle, kısıtlılık halinin kaldırıldığı ve tasarrufta bulunma hususunda serbest bırakıldığı sanki kendisine bildirilmiş olmaktadır. Söz gelimi, kendisiyle muamelede bulunsunlar diye, bu

²⁹⁴ İbn Nüceym, a.g.e., VII, 8, 89; Kâsâni, a.g.e., VII, 170; Dusûkî, a.g.e., III, 294; İbn Cüzeyy, a.g.e., I, 211.

²⁹⁵ Şerbînî, a.g.e., III, 132.

²⁹⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IV, 185; Behûtî, Mansûr b. Yûnus b. İdrîs (ö.1051/1641), *Keşşâfûl-Kınâ 'an Metni'l-İknâ'*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, III, 457.

²⁹⁷ Hacc 22/27.

²⁹⁸ Hamevi, Ahmed b. Muhammed b. Ali Ebû'l-'Abbas (ö.770 h.), *el-Misbâhü'l-Munîr fî Garîbi's-Şerhi'l-Kadîr*, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, I, 9.

hususta sanki tüccarlara beyanda bulunmuş olunmaktadır.²⁹⁹

Reddu'l-Muhtâr'da iznin anlamı şöylece açıklanmıştır: "İzin, hakkı düşürmektir. Eğer mezun köle ise hakkı düşüren efendidir. Yok eğer çocuk ise, hakkı düşüren onun velisidir." İmamŞâfiî ve İmam Züfer'e göre ise, izin şeriatta vekâlet vermek ve kendi yerine geçirmek demektir.³⁰⁰

2. İzin Gerçekleşmesi

İzin gerçekleşmesi hakkında şu hususların bilinmesinde fayda görülmektedir. Bir nevi tasarrufa izin vermek ticarete izindir.³⁰¹ Şahsî tasarrufla izin vermek ise istihdamdır.³⁰²

"İzin sarahaten olduğu gibi delaleten dahi olur".³⁰³ Sözcelişi, mümeyyiz bir çocuk alış-veriş ederken velisi görse ve susmak suretiyle onu bundan menetmese bu, delaleten bir izin sayılır.³⁰⁴ Bundan sonra da çocuk asla hacrolunmaz. Çünkü bu hükümdür. Ancak diğer bir hâkimin hacre hükmetmesiyle hacrolunur. Hâkim yetimi, onun kölesini alış-veriş ederken görse ve sussa, bu susması ticaretle izin vermek olmaz. Yetimin velisi veya vasisi izin vermekten kaçınsa, hâkimin ona izin vermesi sahihtir.³⁰⁵

3. İzin Sıhhat Şartları

İzin sıhhati için yetimin, satışın mülkiyeti satıcının elinden çıkardığını, alışın da mülkiyete yol açtığını bilmesi şarttır. Bu alış-verişinde kâr etmeyi kasetmesi ve gabnı yesiri gabnı fahişten ayırmayı bilmesi de şarttır.³⁰⁶

4. Velinin Yetime İzin Vermesi Hususu

Velinin kasır kimseye ticarete bulunmak için izin vermesi ve iznin tasarruflar üzerindeki etkisi konusunda mezhep alimleri arasında ihtilaf bulunmaktadır:

Şâfiîlere göre böyle bir kimseye ticaret hususunda izin vermek caiz değildir. Ona mal teslim edilir ve alış verişlerinde pazarlıkta kârlı bir akit yapması konusunda sınırı. Akit yapmak istediği takdirde ise akdi veli yapar. Çünkü kasır ehliyetlinin tasar-

²⁹⁹ Mavsîlî, a.g.e., II, 100; Bilmen, a.g.e., VII, 280-285.

³⁰⁰ İbn Âbidîn, a.g.e., VI, 155.

³⁰¹ Belhî, Nizamuddin, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, Dâru'l-Fikri, 2. b., 1310 h., V, 64.

³⁰² İbn Âbidîn, a.g.e., VI, 156.

³⁰³ İbn Âbidîn, a.g.e., VI, 156; Belhî, a.g.e., V, 65.

³⁰⁴ İbn Nüceym, a.g.e., VIII, 99; Mavsîlî, a.g.e., II, 100.

³⁰⁵ İbn Âbidîn, a.g.e., VI, 175.

³⁰⁶ İbn Âbidîn, a.g.e., VI, 173; Belhî, a.g.e., V, 64.

rufları ve akitleri, tasarrufun yapılmasında maslahatı takdir edebilmek için yeterli tecrübesi bulunmadığından, batıldır. Dolayısıyla aklının kemâline dâir kanat doğmadığı müddetçe, akıllıların tasarruflarında söz konusu olan hükümler kasır (noksan) ehliyetli hakkında sabit olmaz.

Hanefîler, Malikîler ve Hanbelîlerin görüşlerine göre ise malî konularda veli olan bir kimsenin, bu konuda bilgi sahibi olduğunu sezdiği takdirde, kasır ehliyetli kişiye ticaret yapması hususunda izin vermesi caizdir. Bundan maksat, kazanma yolları konusunda onu eğitmektir. Zira Yüce Allah: Yetimleri sınavınız", yani "reşid olup olmadıklarını bilmek için onları deneyiniz" diye buyurmuştur. Bu deneme ise alışverişlerde tasarruf yetkisini onlara vermekle gerçekleşir. Diğer taraftan akıl sahibi mümeyyiz hacr altında bulunan bir kimsenin velisinin ona izin vermesiyle üzerindeki hacr kalkar ve bu izin sebebiyle de tasarrufu sahih olur.³⁰⁷

Hanefî fukahaya göre izin vermenin faydası; çocukların böylece maddî tasarrufta bulunarak, para kazanıp kâr sağlamalarıdır. Bu hususta Allah (c.c) bizlere şöylece çağrıda bulunmaktadır: "*Yetimleri nikâh çağına kadar gözetip deneyin. O vakit kendilerinde rüşt hali gördünüz mü, mallarını onlara teslim edin.*"³⁰⁸ Yani, kendilerine verdiğiniz bir miktar malla onları deneyin ki, o malla tasarrufta bulunsunlar. Siz de onların bu tasarruflarına bakıp nezaret edin.

Kendisine izin verilen çocuk, kendi malından kendi şahsı için tasarrufta bulunur. Bu sebeple o vekil sayılmaz. Yemek için bir yiyecek, giymek için bir giyecek satın almasına izin verilen kimse me'zûn sayılmaz: Çünkü bu ticaret değil, istihdamdır. Ticaret ise kendisinden kazanç sağlanan şeydir.

Hanefîlere göre me'zûnun bedelli akitlerde tasarrufları şöyledir:

a) me'zûnun satın alması;

Kendisine izin verilen kısıtlı alışverişte bulunabilir, çünkü bu ticaretin aslıdır. Me'zûn kişi, vârisi bulunduğu menkul ve gayr-i menkûlünü satmaya yetkilidir.³⁰⁹

İzinli bir sabî, malını bir yabancıya az bir miktar noksanla satarsa bütün rivayetlere göre bu caizdir. İmâm Ebû Hanîfe (r.a)'ye göre, gabnı fahişle de olsa me'zunun bu

³⁰⁷ Bilmen, VII, 280-291.

³⁰⁸ Nisâ 4/6.

³⁰⁹ Mavsılî, a.g.e., II, 100; Belhî, a.g.e., VII, 110.

satışı caizdir. İmâmeyne göre ise, gabnı fahişle olması durumunda caiz değildir.³¹⁰
Zira kıymetinden aşağıya mal satamaz, çünkü bunda töhmet vardır.³¹¹

Me'zûn kişi sermaye edinebilir, sipariş verip sipariş kabul edebilir, çünkü bu da tüccarların yaptıkları işlerdendir.

Me'zûn satınaldığı malda bir kusur bulursa, tüccarların âdeti üzere o malın bedelinden indirim yapar. Böyle yapması belki de kusurlu mala razı olmasından daha faydalıdır. Ama malda kusur yoksa indirim yapamaz. Çünkü böyle yapması teberrûdur.³¹²

İzinli bir sabî, bir köle satın alıp, ona ticâret izni verse, bu caizdir.³¹³

b) me'zûnun rehin verip alması;

İzinli yetim rehin verip rehin alabilir: Çünkü bu verip almadır ve ticarete tâbi işlerdendir.³¹⁴

c) me'zûnun mudârebe ortaklığı yapması;

İzinli yetim mudârebe ortaklığı yapabilir, çünkü bu da ticaretten sayılmaktadır.³¹⁵

d) me'zûnun müsâkât ve müzareât akti yapması;

Mezun yetim bir tarlayı ekmek için icare, müsâkât veya muzareât yoluyla alabilir, tarlayı ekeceği tohumu da satın alabilir; tarlasını da birisine verebilir. Tohum ister ondan olsun, ister olmasın. Çünkü ziraat ortaklığı manâ itibariyle ya kiraya vermektir veya kiralamaktır. O halde ziraat ortaklığı da ticarettendir.³¹⁶

e) icare akti yapması;

Me'zûn yetim kiraya verip, kiralayabilir. Kendisini işçi olarak kiraya verebilir. Zira böylelikle kâr ve kazanç sağlanır ki, maksat da budur.³¹⁷

f) me'zûnun bedelsiz akitlerde tasarrufları;

---

³¹⁰ Belhî, a.g.e., V, 111.

³¹¹ İbn Âbidîn, a.g.e., VI, 159;

³¹² İbn Âbidîn, a.g.e., VI, 162.

³¹³ Mavsîfî, a.g.e., II, 101; Belhî, a.g.e., V, 110; Serahsî, a.g.e., XXV, 25.

³¹⁴ Mavsîfî, a.g.e., II, 101; İbn Âbidîn, a.g.e., VI, 159.

³¹⁵ Mavsîfî, a.g.e., II, 101.

³¹⁶ İbn Âbidîn, a.g.e., VI, 160.

³¹⁷ Mavsîfî, a.g.e., II, ; Belhî, a.g.e., V, 110; İbn Âbidîn, a.g.e., VI, 161.

Me'zûn teberru etmeye mâlik değildir, nitekim karz veremez, aynı zamanda kimseyi borçtan ibra da edemez. Zira ibra da hibe gibidir.³¹⁸

Nitekim, ne karşılıklı ne de karşılıksız hibe edemez. Ancak israf sayılmayacak kadar az bir yiyeceği hediye edebilir.³¹⁹

Sadaka veremez, çünkü doğrudan veya dolaylı bu bir bağıştır, ticaretten sayılmaz. Ebû Yûsuf'tan şu rivayet edilmiştir: Eğer mahcure günlük yiyeceği verilmiş olsa, bazı arkadaşlarını kendisiyle beraber yemeğe çağırsa, bunda bir beis yoktur. Ama bir aylık yiyeceği toptan verilirse, bunun aksinedir.

Kendisi ile iş yaptığı kimselere ziyafet verebili. Çünkü bu tüccarların yaptıkları işlerdendir. Böylece iş yaptığı kimselerin gönlünü kazanmış olur. Az miktardaki ziyafet, ticaret malının miktarına göredir. Meselâ; on bin liralık mal satılmışsa, on liralık bir ziyafet az miktarda sayılır. On dirhemlik bir ticaret yapılmışsa, bir danıklık ziyafet, çok miktardaki ziyafet sayılır.³²⁰

Üzerine vâcip olan bir kısastan dolayı sulh yapamaz, çünkü sulh yapmak kendi rakabesinde tasarruftur. Kendi rakabesindeki tasarrufu ise izne dahil değildir. Affetme ise, teberrudur.³²¹

g) me'zûnun ikrarı;

Kendisine izin verilen yetim borcu olduğunu, bir malı gasbettiğini veya yanındaki malın emanet olduğunu ikrar ederse, bu ikrarı sahih olur: Eğer sahih olmazsa, insanlar onunla muameleye yanaşmazlar. Çünkü gasb da bir mübadeledir. Eğer sabî, "parasını aldığı" söylerse; bu durumda da iki rivayet vardır: "Bazı rivayetlerde "caizdir."; bazılarında da: "Caiz değildir." denilmiştir. Sabînin: "Malını, vasiden aldığı" söylemesi caiz değildir. "İzinden sonra malını vasiye verdiğini" söylemesi caizdir.³²²

Sabînin, ticarete borç ikrarı caizdir. Vasi, sabîye izin vermiş ve o da "babasına borcunun olduğunu" ikrar etmiş veya izinden önce gasbta bulunduğunu ikrar etmiş olursa; bu ikrarı caizdir.³²³

h) me'zûnun evlenmesi;

³¹⁸ İbn Âbidîn, a.g.e., VI, 163.

³¹⁹ İbn Âbidîn, a.g.e., VI, 161.

³²⁰ İbn Âbidîn, a.g.e., VI, 162.

³²¹ Belhî, a.g.e., V, 111.

³²² Mavsîfî, a.g.e., II, 101; Belhî, a.g.e., V, 111; Serahsî, a.g.e., XXV, 23.

³²³ Belhî, a.g.e., V, 111.

Me'zûn evlenemez. Çünkü bu bir ticaret değildir. Bu hüküm mülkün izalesi sebebiyle getirilmiştir. Nitekim evlenecek olsa, eşini mehirle alır. Mehir bir nevi mülkün izalesidir, mülkün izalesi ise sırf zarardır.³²⁴

i) me'zûnun talakı;

Me'zûnun talakı, velev ki bu talâk bir mal karşılığı olsa, sahih değildir. Zira talak, mülkün izalesi için vazedilmiştir. Mülkün izalesi ise sırf zarardır. Sabînin bir karısı olduğunda; babası veya bir yabancı, onu mal mukabili boşar veya talâkını verir, sabî büyüdükten sonra, buna rıza gösterirse, bu batıldır. Büyüdüğü zaman: "Filanın ona verdiği talâk, onun üzerine vâkidir." derse; talâk vâki olur.³²⁵

j) me'zûnun kölelerini evlendirmesi;

Me'zûn yetim kölelerini evlendiremez. Bir kölesini, câriyesiyle evlendirse Hanefî alimlere göre caiz değildir.³²⁶

Ebu Hanîfe ve Muhammed'in görüşlerine göre izinli sabî, cariyesini nikahlamaya yetkili değildir. Ebû Yûsuf ise cariyesini evlendirebileceği görüşündedir. Zira cariye evlendirmekte mehri tahsil etmek ve nafakanın düşmesi vardır. Cariyeyi evlendirmek, onu kiraya vermeye benzer.

Kölesini evlendirmeye gelince, buna sabî de babası da vasisi de yetkili değildir. Keza, bu sabî büyüür ve kölesinin evlenmesine izin verirse; bu da caiz olmaz.³²⁷ Çünkü bir tasarrufât, bidayetinde sabînin izniyle caiz olmayınca, nihâyetinde de onun izniyle caiz ve geçerli olmaz.³²⁸

k) me'zûnun mukâtebe yapması;

Me'zûn kimse kölesi ile mukâtebe akdi yapamaz. Çünkü bu onu serbest bırakmaktır, ticaret değildir. Zira kitabet halen yed hürriyetini, gelecekte de rakabe hürriyetini gerektirir. İzin de bunların hiçbirisini gerektirmez. Bir şey kendisinden üstün bir şeyi kapsamına almaz.³²⁹

l) me'zûnun kölesini azad etmesi;

³²⁴ Serahsî ,a.g.e., XXV, 24; Belhî, a.g.e., V, 111.

³²⁵ Serahsî ,a.g.e., XXV, 24; Belhî, a.g.e., V, 111.

³²⁶ Mavsîlî, a.g.e., II, 101; Belhî, a.g.e., V, 111.

³²⁷ Belhi, a.g.e., V, 133-135;

³²⁸ Serahsî, a.g.e., XXV, 23-25; Belhi, a.g.e., VII, 111.

³²⁹ Mavsîlî, a.g.e., II, 101; Serahsî, a.g.e., XXV, 23.

Me'zûn yetim, ne mal karşılığında, ne de mal almaksızın kölesini azad edemez. Büyüyünce izin verse; yine bu caiz olmaz.³³⁰

Sabînin bir karısı olduğunda; babası veya bir yabancı, onu mal mukabili boşar veya talâkını verir yahut onun kölesini azâd eder; sabî büyüdüktan sonra, buna rıza gösterirse; bu batıldır. Büyüdüğü zaman: "Fılanın ona verdiği talâk, onun üzerine vâkidir." veya "Fılanın azadı, onun üzerine vâkidir." derse; talâk ve itak vâki olur.³³¹

Bunda asıl olan babanın ve vasinin yaptıkları caiz oluyorsa; onu bir yabancı yapar da sabî büyüyünce, ona rıza gösterirse; işte o da caiz olur. Çünkü sonundaki izin, önündeki izin gibidir.

Bir tasarrufât, bidayetinde sabînin izniyle caiz olmayınca, nihâyetinde de onun izniyle caiz ve geçerli olmaz. Çünkü burada aslına bakılır.³³²

m) me'zûnun kefil olması;

Me'zûn başkasına kefil olamaz: Ne şahsını bulup getirme ve ne de borcunu ödeme hususunda başkasına kefil olamaz. Zira kefâlet sırf zarardır.³³³

n) me'zûnun vekil olması;

Me'zûn yetim başka birine vekil olarak, alış-veriş yaparsa, Hanefî alimlere göre, bu da caizdir.³³⁴

Kendisine vekil tayin edilebilir: Çünkü bazı hallerde işini bizzat kendisi yapma imkânını bulamayabilir.³³⁵

o) me'zûnun iğreti mal vermesi;

İzinli yetim iğreti mal verebilir, çünkü bu tüccarların yaptıkları işlerdendir.³³⁶

p) me'zûnun şirket-i inan ortaklığı³³⁷;

Me'zûn mufâveze değil, inan ortaklığı ile şirket de kurabilir, çünkü bu da tüccarla-

³³⁰ Mavsılî, a.g.e., II, 101; Serahsî, a.g.e., XXV, 23.

³³¹ Serahsî, a.g.e., XXV, 24.

³³² Serahsi, a.g.e., XXV, 25; el-Belhi, a.g.e., V, 111.

³³³ Mavsılî, a.g.e., II, 101.

³³⁴ Mavsılî, a.g.e., II, 101; Belhi, a.g.e., V, 110; İbn Âbidîn, a.g.e., VI, 159.

³³⁵ Mavsılî, a.g.e., II, 101.

³³⁶ Mavsılî, a.g.e., II, 101.

³³⁷ Şirket-i inan ile şerik olanların sermayeleri mütesavi olmak şart değildir, birinin sermayesi diğerinin sermayesinden daha ziyade olabilir.

rın yaptıkları işlerdendir.³³⁸

q) me'zûnun ved'fa ve emanet vermesi;

Me'zûn ved'fa ve emanet verebilir, zira adam ved'fa ve emaneti inkâr ettiği takdirde onlara zamindir.³³⁹

r) me'zûnun şuf'a hakkı;

Şuf'ada istihkak bakımından, küçük de büyük gibidir. Şuf'a istihkakında, hamî ve büyük eşittir. Hamî (ana karnındaki çocuk) altı aydan noksan bir sürede doğar ve bu durumda satış vâki olmuş olursa; yine onun için şuf'a vardır.

Babası ölen çocuk, —ölüm, satıştan önce olsa bile— o zaman, mîras yoluyla, şuf'a hakkına sahiptir.

Çocuğun hakkını, önce babası; sonra babasının vasisi; sonra dedesi yani babasının babası; sonra da, onun vasisi; daha sonra da hâkimin nasbeylediği vasi ister ve alır. Şayet bunlardan birisi yoksa, o zaman, çocuk, bulûğ çağına girince hakkını alır. Bulûğ çağına eren şuf'a hakkına sahiptir.³⁴⁰

Bu konuda Mâlikî alimler Hanefîlerin görüşündedir. Malikîlerin me'zunun tasarruflarının geçerliliği konusundaki görüşleri ise malî muavazalarda söz konusudur, teberrularda söz konusu değildir. Onlar da -Ebû Yûsuf ile Muhammed gibi- “fahiş gabn ihtiva eden tasarrufları geçerli değildir” derler.³⁴¹

Hanbelî Âlimlere göre izinli yetimin tasarrufları şöyledir: izin verdiği ticaret ve benzeri hususlarda üzerinden hacr kalkar ve izin verdiği şeyler için ikrarı da sahih olur.³⁴²

a) me'zûnun kölesini azad etmesi;

Kasım b. Muhammed'in görüşüne göre, eğer kısıtlı azad etse bu hukuken geçerli değildir. Çünkü yetimin azad etmesi bir teberru'dur (bağışlamadır.) Dolayısıyla bir hibe edilmesi ve vakıf edilmesine benzer.

b) me'zûnun talak ve evlenmesi;

³³⁸ İbn Âbidîn, a.g.e., VI, 160.

³³⁹ İbn Âbidîn, a.g.e., VI, 163.

³⁴⁰ Belhî, a.g.e., V, 191.

³⁴¹ Zuhaylî, a.g.e., VI, 301.

³⁴² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IV, 185; Behûtî, a.g.e., III, 457.

Hanbelî alimlerin görüşlerine göre, evlenme mali olmayan bir akittir. Dolayısıyla bu akit hem kısıtlı hem de me'zun yetim için geçerli sayılır, hulû' ve talak gibidir. Bundan malî bir durum söz konusu olduğu zaman malın tazmin yolu ile alınma imkanı mevcuttur. Boşanma hukukunda olduğu gibi akit buna engel değildir.

c) me'zûnun çocuğunun nesebinin tespit edilmesi;

Çocuğun nesebinin tespit edilmesi endişesine gelince, buradaki tespit (hadd cezaları ve boşanma hukukundaki gibi) mal ile alakalı değildir. Bu konuda mal ile tasarrufta bulunmadığı için çocuğun nesebinin tespit edilmesi caizdir.

d) me'zûnun malından nafaka verilmesi;

Çocuğun nesebi tespit edilirse, bununla ilgili nafaka tazminat yoluyla alınır, buna benzer hükümlere başvurulur, eşe verilen nafaka hükümlerine benzer.

e) me'zûnun kıyas talebinde bulunması;

Me'zun yetim, kıyas talebinde bulunma hakkına sahiptir. Bir mal karşılığında affetmesi yararına olacaktır. Çünkü affetme yolunu seçtiği zaman bu malın zayi olması değil; çoğalması demektir. Eğer karşılığında bir mal almadan affederse hukuken geçerlidir.

f) me'zûnun ibadetleri;

Me'zun yetim, eğer hac yapmak için ihram giyerse, bu ihramı sahihtir. Çünkü o da diğerleri gibi hac yapmakla mükelleftir. Zira hac da bir ibadettir. Diğer ibadetleri gibi hac ibadeti de sahih olur. Eğer farz olarak ihrama girerse, malından nafaka ödenir. Nafile olarak ihrama girerse, sefer harcamaları için verilen nafakası günlük ihtiyaçları kadardır. Çünkü o bu ihramı giymekle zararda değildir.

g) me'zûnun keffareti;

Eğer yeminini bozarsa ya da zihar yemininde geri adım atarsa veyahut Ramazan ayında gündüz cinsel ilişkide bulunmuş ve adam öldürme suçuyla keffaret lüzumu doğmuş ise, yine oruç ile keffaretini öder. Bu durumda köle azad etmesi veya fakirleri yedirmesi caiz değildir.

Eğer bedenî bir ibadet için nezirde bulunmuşsa bunu yerine getirmekle mükelleftir. Çünkü, o bedeni üzerinde her hangi bir kısıtlılık durumu yoktur. Mali sadaka üze-

rine nezirde bulunmuş ise, bu geçerli bir uygulama değildir ve oruç ile keffaret öder.³⁴³

SONUÇ

İnsanların dünya ve ahiret mutluluğunu amaçlayan dinimiz, bu mutluluğun temini için insanların maddi ve manevi açıdan sahip oldukları ihtiyaçları ve toplum gerçekliğinde varolan hususları bir bütün olarak dikkate alıp hükümlerini buna göre koymuştur. İnsanlar arasındaki ilişkileri de tanzim eden İslam, anne-baba, aile bireyleri, kâdınlr, çocuklar, akrabalar, esirler, komşular gibi toplumun parçası olan gruplar hakkında hükümler ortaya koymuş, bu bağlamda insanlık tarihi boyunca daima varolan yetimler gerçeğini de göz önünde bulundurmıştır. Kur'an'a ve Hz. Peygamber'in sünnetine bakıldığında hem şahısların himayesi hem mallarının himayesi konusunu dikkate alan bütüncül bir yaklaşımla yetimler hakkında pek çok hüküm ve uygulamanın olduğu görülmektedir. Nitekim *“Öldükten sonra geride âciz ve küçük çocuklar bıraktıkları takdirde gadre ve zulme uğrayacaklar diye endişe edenler, himayeleri altındaki yetimler hakkında da aynı korkuyu taşısınlar. Böylece Allah'tan sakınıp kendi evlatları yerinde olan yetimler hakkında da gerçek ve doğru söz söylesinler. Yetimlerin mallarını zulmen yiyenler, karınlarına ancak bir ateş yerler ve yakında alevli ateşe gireceklerdir.”*(Nisa 4/10) ayeti ile yetimlerin şahsı ve mallarının korunmasını önemle vurgulamıştır. Bu ayet-i kerîmede yetim kalan çocuklar hakkında, kendileri

---

³⁴³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IV, 355.

öldüklerinde geride bırakacakları çocuklarının durumu ile ilgili sahip olacakları hissiyat esas alınarak kendi çocukları üzerinden bir anlayışa sahip olmaları gerektiği şeklinde insanların vicdanlarına hitaben bir hatırlatmanın yapılması, dinimizin ortaya koyduğu hükümlerin keyfiyetini ve Müslümanların bu konuda nasıl bir anlayışa sahip olmaları gerektiğini açıkça dile getirmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.) de “Allahın! (Sen şâhid ol) Ben şu iki zayıfın hakkının zayi edilmesinden (insanları) şiddetle cidden sakındırırım, men ederim. Yetim ve kadın”³⁴⁴ buyurması örneğinde olduğu gibi pek çok hadisinde bu konuya önemle işaret etmiş, bu konudaki hassasiyetini de fiilen tatbik ederek bizlere örneklik teşkil etmiştir.

Fıkıh geleneğimiz de Kur’an ve Sünnet’te hassasiyetle üzerinde durulan yetimler konusunda hem şahsiyetlerinin hem mallarının korunmasını dikkate alarak konunun detaylarını müstakil bablarda ele almıştır. Bu çalışmamızda yetimlerin mallarının korunması hususu fıkıh geleneğinde ortaya konulan hükümler çerçevesinde ele alınmıştır.

Çalışmamızda elde edilen sonuçlara göre fıkhî yetimin şahsiyetinin ve malının korunması hakkında ortaya konulan hükümlerin İslam’ın yukarıda işaret ettiğimiz hassasiyetini merkeze alarak verildiği görülmektedir. Nitekim, yetimin nafakasının karşılanması hususu baba yakınlarının sorumluluğuna verilmişken, bakım ve terbiyesinin, öncelikle annesi ve anne akrabalarına verilmesi, çocuğun bakımı konusunda şefkat hususunun ön planda tutulduğuna işaret etmektedir.

İslam hukukunda yetimin malının korunması hakkında ortaya konulan hükümlerin yine yetimin faydasına olacak durumlar ön planda tutularak verildiği görülmektedir. Bu noktada yetime menfaat sağlayan tasarruflarla ilgili olarak pek çok müspet düzenlemenin olduğu bilinmektedir. Nitekim fakihler, velinin ve vasinin, yetimin malında maslahat ve zarar vermemek ilkesine göre tasarruf etmesinin vâcip (farz) olduğunda ittifak etmişlerdir. Buna göre yetime menfaat sağlaması açısından yetimin gayr-i menkulünün satışı, malının vadeli ve teklif ile satışına imkan tanınmış ve bu konuda söz gelimi Hanefiler yetime ait bir malın mislinin kıymetiyle satılabileceği gibi insanların âdeten aldanabileceği miktarda kıymetinden daha aşağısına da satılabileceğini söylemişlerdir. Aynı şekilde yetimin malının artırılması bağlamında bir şeyi misli kıymeti ile satın alınabileceği gibi, âdeten insanların aldanabileceği kadar kıymetinden fazlası ile de satın alınabileceği görüşünü ortaya koymuşlardır.

---

³⁴⁴ İbni Mâce, Edeb/3678.

Yetimin malının korunması ve artırılması hususunda aynı zamanda malının kiraya verilmesi, mudârebe ortaklığı kurulması, musâkât ve müzâra'a ortaklığı kurulması, borç sebebiyle sulh yapılması, şüf'a hakkından yararlandırılması vb. konularda veli ve vasiler sorumlu tutulmuştur. Hatta yetimin malının korunması ve artırılması bağlamında veli/vasi olan kişinin bir başkasına vekâlet vermesi imkanı tanınmıştır. Yetimin malının ekonomik ortam ve toplum menfaati açısından diğerlerinin malları gibi bir işlev görmesi açısından vedîa verilmesi hususunda da bir takım hükümlerin ortaya konduğu görülmektedir.

Dinimizin olayları ve fiili durumları bir bütün olarak değerlendirip buna yönelik hüküm vazetmesinin anlaşılması açısından önemli bir örnek; yetimin malının toplum menfaati için kullanılması açısından diğerlerinin malları gibi görülüp işleme tabi tutulmasıdır. Bu bağlamda yetimin malı ile ilgili olarak kendisine menfaat sağlamayan bir takım tasarruflara da imkan verilmiştir. Nitekim, yine de kendisinin menfaatleri merkeze almak kaydıyla yetimin malından bağış yapılması, karz verilmesi, rehin verilmesi, belli şartlarla yenilmesi, malının i'âre verilmesi, kullanılması, yetimin malıyla ihtiyaçların karşılanması, zekat ve kurban kesme gibi dini yükümlülüklerin yerine getirilmesi ve yetimin malından tazminat ödenmesi bu noktada zikredilebilecek hususlardan bazılarıdır.

Yetimin yetiştirilmesi ve malı hakkında bazı tasarruflara alıştırılması noktasında, her ne kadar çocuğun haklarının korunması noktasında gösterilen hassasiyetten kaynaklı olduğu düşünülen farklı görüşler ortaya konulsa da, Şâfiîler hariç diğer mezheplere göre velisinin izni ile mümeyyizin tasarrufu sahih görülmüştür. Nitekim, Hanefî hukukçulara göre, yetime bu konuda izin vermenin faydası, çocukların böylece maddî tasarrufta bulunarak para kazanıp kâr sağlamalarını temindir. Nitekim bu konudaki ayet-i kerimenin mantığına göre hareket ederek, yetimlere bir miktar mal verip kendilerinin o malla tasarrufta bulunmalarını denemek, ancak onların bu tasarruflarında kendilerine bakıp nezaret etmek gerektiği görüşü ortaya konmuştur.

Bu itibarla, günümüz insanının yetimlerin şahıslarının himayesi konusunda sahip olmaları gereken hassasiyeti onların mallarının korunması hususunda da göstermeleri çok önemli bir konudur. Bu noktada dinimizin getirmiş olduğu prensiplerin günümüz insanı tarafından da en azından gerektiği kadarıyla bilinmesi önemli bir husustur.

KAYNAKLAR

Ali Haydar Efendi (ö. 1936), *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, Dâru'l-Ceyl, 1.B., 1991.

Behûfî, Mansûr b. Yûnus b.İdrîs (ö.1051/1641), *Keşşâfûl-Kınâ' 'an Metni'l-İknâ'*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ty.

Belhî, Nizamüddin ve Alimler, *El-Fetâva'l-Hindiyye*, Dâru Sâdir, Beyrut, 1310 h.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, ty.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b.İsmail (ö.256/869), *el-Câmi'ü'l-Müsned es-Sahîh*, Daru Tuki'n-Neca, 1.B., 1422.

Cessas, Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî (ö.370/980), *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Daru'l-İhyai't-Turasi'l-'Arabi, Beyrut, 1405 h.

Cezîrî, Abdurrahman b. Muhammed (ö.1360/1941), *Kitâbü' - Fıkh 'ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.

Dâmad, Abdurrahman b.Muhammed (ö.1078/1667), *Mecma'u'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, Dâr İhye'it'-Turâsi'l-Arabî, ty.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b.Abdirrahman (ö.255/868), *es-Sünen*, Dâru'l-Mugnî lin'Neşri ve't- Tevzî', Arabistan, 1.B., 2000.

Döndüren, Hamdi, *Çağdaş Ekonomik Problemlere İslâmî Yaklaşımlar*, İstanbul, 1988,
-----, *Delilleriyle İslam Fıkhı*, İstanbul, 1983.

Dusûkî, Muhammed b. Ahmed (ö.1230 h.), *Hâşiyetü'd-Dusûkî 'ala'ş-Şaerhi'l-Kebîr*, ty.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as Sicistânî (ö.275/888), *es-Sünen*, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut, ty.

Ebû Zehra, Muhammed (ö.1974), *el-Milkiyye ve Nazariyyetü'l-'Akd fi'ş-Şerî'ati'l-İslâmiyye*, Mısır, ty.

Ensârî, Zekeriyya b. Muhammed b. Zekeriyye (ö.926 h.), *Esnâ'l-Metâlib fi Şerhi Revdeti't-Tâlib*, Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ty.

Fahrüddîn er-Râzî, Muhammed b. Ömer (ö.606/1209), *Mefâtihu'l-Gayb (et-Tefsîru'l-Kebîr)*, Dar İhyai't-Turasi'l-'Arabi, Beyrut, 2.B., 1420 h.

Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed (ö.505 h.), *Zübdetü'l-İhyâ*, terc. Ali Özek, İstanbul, 1969 .

Hamevi, Ahmed b. Muhammed b. Ali Ebû'l-'Abbas (ö.770 h.), *el-Misbâhü'l-Munîr fi Garîbi'ş-Şerhi'l-Kebîr*, el-Mektebetu'l-'İlmiyye, Beyrut, ty.

Hüseynî, İbn 'Abdirrazzak ,*Tâcü'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs* ,Daru'l-Hidaye,ty., ty.

İbn Cüzeyy, Ebü'l- Kâsım Muhhammed b. Ahmed (ö.741/1310), *el-Kavânînu'l-Fikhiyye*, by.,ty.

İbn Nüceym, Zeynuddin b. İbrâhim (ö.970/1562), *el-Bahru'r- Râ'ik Şarhu Kenzi'd-Dakâ'ik*, by., ty.

İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Hafid el-Kurtubi (ö.595/1198), *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, Dâru'l-Hadis, Kahire, 2004 .

İbn Abdisselam, İzzüddin Abdülazîz (ö.660/1262), *Tefsîrü'l- Kur'ân*, Dâru b. Hazm, Beyrut, 1.B., 1996.

İbn Âbidîn, Muhammed Alâüddin(ö.1252/1836), *Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr Şerhu Tenvîri'l-Ebsâr*, Dâru'l-Fikri, Beyrut, 1992 .

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b.Ebi Bekr (ö.751/1350), *İ'lâmü'l-Muvakkî'in 'an Rabbi'l-'Âlemîn*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1991.

İbn Kesir, İsmail b.Ömer (ö.774/1373), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Daru't- Teyyibe li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1999.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b.Ahmed (ö.620/1223), *el-Muğnî*, Mektebetü'l-Kahire, 1968.

İbn Kudâme, Abdurrahman b. Muhammed el-Makdisî (ö.682 h.), *eş-Şerhü'l-Kebîr 'alâ Metni'l-Mukni'*, Dâru'l-Kitabi'l-'Arabî, ty.

İbn Mâce, Ebû Abdilla Muhammed b.Yezîd el-Kazvînî (ö.273 h.), *es-Sünen*, Dâru'l-İhyai'l-Kutubi'l-'Arabiyye , ty.

İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b.Mükerrem (ö.771/1369), *Lisânü'l-'Arab* , Dar Sâdir, Beyrut, 1.B., 1414 h.

Karâfi, Ebü'l-'Abbas Ahmed b.İdris es-Sanhâcî (ö.684/1285), *ez-Zahîre*, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1994.

Kâsânî, Ebu Bekir Alâüddin b.Mes'ûd, *Badâi'u's-Sanâ'i' fî Tertîbi's-Şerâ'i'*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2.B., 1986.

Kurtubî, Ebû 'Abdillah Muhammed b.Ahmed (ö.671/1273), *Câmi'ü'l-Ahkâmi'l-Kur'ân* , Dâru'l- Kutub Misriyye, Kahire, 2.B., 1964.

Mâlik b. Enes (ö.179/795), *el- Muvatta'*, İmarat, Ebu Zabi, 2004.

Mâlik b. Enes (ö.179/795), *el-Müdevvene*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1994.

Mavsîfî, Ebû'l-Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmud (ö.683/1284), *El-İhtiyâr li't-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Kahire, 1937.

Merdâvî, Ebü'l-Hasan Alâüddîn Ali (ö.885/1480), *el- İnsâf fi Ma'rifeti'r-Râcih mine'l-Hilâf 'alâ Mezhebi'l-İmâm*, Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, ty.

Meydânî, Abdülganî el-Ganîmî (ö.1298/1881), *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, el-Mektebetü'l-'İlmiyye, Beyrut, ty.

Mutçalı, Serdar, *El-Mu'cemu'l-'Arabiyyül'l-Hadîs / Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul, 1995.

Müslim b.Haccâc, Ebü'l-Hüseyin el-Kyşeyrî (ö.261/874), *el-Câmi'u's-Sahîh*, Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Berut, ty.

Nasâî, Ebû Abdirrahman b.Şuayb (ö.303/915), *el-Müctebâ mine's-Sünen*, Mektebetü'l-Mektubati'l-İslamiyye, Haleb, 1986.

Nemrî, Ebû Ömer Yusuf (ö.463 h.), *el-Kâfî fî Fıkhi Ehli'l-Medîne*, Riyad, 1980.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn b.Şeref (ö.676/1277), *Revdatü't-Tâlibîn*, el-Mektebü'l-İslâmî, Dimaşk, 1991.

Nevevi, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn b.Şeref, Muhi'd-Din (ö.676/1277), *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, Dâru'l-Fikri, ty.

Râzî, Muhammed, *Muhtârü's-Sihâh*, Beyrut, 1995.

Remlî, Şemsüddin Muhammed b.Ahmed (ö.1004/1596), *Nihâyetü'l- Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*, Dâru'l-Fikri, Beyrut, 1984.

Sâvî, Ebü'l-Abbâs Ahmed (ö.1241 h.), *Belâgatü's-Sâliki li Akrabi'l-Mesâlik (Hâşiye-tü's-Sâvî)*, Dâru'l-Me'ârif, ty.

Serahsi, Şemsüleimme Muhammed b.Ahmed b.Sehl (ö.483/1090), *El-Mebsût*, Daru'l-Ma'rifa, Beyrut, 1993.

Suyûtî, Celalüddin b.Abdirrahman b.Ebi Bekr (ö.911/1505), *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi Kavâidi ve Furû'i Fıkhi's-Şâfi'iyye*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990.

Suyûtî, Mustafa b. Sa'd (ö.1243 h.), *Matâlibu Üli'n-Nuhâ fi Şerhi Gaâyeti'l-Muntehâ*, Mektebü'l-İslâmî, 1994.

Şeybânî, Ebû 'Abdullah Ahmed b.Muhammed, *Müsnedü'l-İmam Ahmed b.Hanbel*, Müessesetü'r-Risâle, 1.B., 2001.

Şirâzî, Ebû İshâk İbrahim b. Ali el-Firûzâbâdi (ö.476/1083), *el-Mühezzeb fi Fıkhi'l-İmâmi's-Şâfi'i*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ty.

Şirbînî, Muhammed b.Ahmed el-Hatîb (ö.977/1570), *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'âni'l-Minhâc*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye,1.B., 1994.

Taberi, Ebû Ca'fer Muhammed b.Cerir (ö. 310/923), *Câmi'ü'l- Beyân Fi Te'vili'l-Kur'ân*, Müessese Risale, 1.B., 2000.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b.Sevre (ö.279 h.), *Sünenü't-Tirmizî*, Şerike Mektebe ve Matbaa Mustafa, Mısır, 2.B., 1975.

Yıldırım, Celal,Kaynaklarıyla İslam Fıkı, Uysal Kitabevi, Konya, ty.

Zeylâ'i, Fahrüddin Osman b.Ali (ö.743 h.), *Tebyînü'l-Hakâ'ik Şerhu Kenzid'-Dekâ'ik*, Kahire, 1313 h.

Zeynüddin Râzî, Ebû Abdillâh (ö.666 h.), *Muhtârü's-Sihâh*, el-Maktebetü'l-'Asriyye, Beyrut, 5.B., 1999.

Zuhaylî, Vahbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletüh*, Daru'l-Fikr, Dimaşk, 1985.

"<http://www.dumlu.com/fikih/fikihkitaplari/buyuksafiifikhi/indexana.htm>"

ÖZET

Yetimlerin hem şahıs varlıklarının hem de mal varlıklarının Müslümanlar tarafından korunması gereken temel bir yükümlülük olduğu görülmektedir. Yetimlerin şahsiyetlerinin korunması yanında mallarının da korunması, hatta sadece korunmakla yetinilmeyip kendilerinin yararının gözetilip bununla birlikte servetlerinin de artırılması için gerekli çabanın gösterilmesinin hükme bağlanmış olması İslam'ın yetimler konusunda göstermiş olduğu hassasiyetin önemini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İslam Hukuku bakımından yetim, mal ve hukuki himaye kavramları ele alınmıştır. Bu bağlamda öncelikle yetim, mal ve hukuki himaye kelimelerinin sözlük ve terim anlamları üzerinde durulmuş; mal çeşitleri ve mal üzerinde yapılan tasarruflar (akitler) hakkında konunun anlaşılmasına yönelik bilgiler verilmiş, ayrıca hukuki himaye hususu da hem şahsın himayesi hem yetim malının himayesi konuları dikkate alınarak işlenmiştir.

İkinci bölümde yetimin hukuki tasarruflarının sınırlandırılması ve korunması hususu işlenmiştir. Konu iki kısımda ele alınmıştır. İlk kısımda Kur'an ve Sünnet'te yetimler ile ilgili emir ve tavsiyelere yer verilmiştir. İkinci kısımda ise velinin ve vasinin yetim ile ilgili hukuki tasarrufları işlenmiştir. Bu konu da yetimlerin şahısları ve kişilikleri ile ilgili tasarruflar ve mal varlıkları ile ilgili tasarruflar detaylandırılarak ortaya konulmuştur.

ABSTRACT

The protection of the individual assets and the assets of the orphans by Muslims appears to be an essential obligation. The fact that Islam gives great importance to the protection of the assets of the orphans besides the protection of their individuality and not just even protecting them but also protecting their interests as well as showing the necessary effort in order to increase their wealth and that these facts are decreed help us to understand the sensitivity that Islam has demonstrated for the orphans.

Our study (research) consists of two sections. In the first section, the concept of being an orphan and the concept of the safeguard of assets and legal guardianship have been discussed. In this context, primarily the dictionary meaning and the terminological meaning of the words orphan, property and legal guardianship has been focused on; information has been provided in order to make the subject understandable regarding the types of property and the covenants that have been made on the property, furthermore the subject on legal guardianship has been handled both considering the issues of the protection of the individual as well as the protection of the property of the orphan.

In the second section, the topic of the delimitation and protection of the legal disposition of the orphan has been discussed. The topic has been discussed in two parts. In the first part the recommendations and orders of the Qur'an and the Sunnah regarding the orphans are given. In the second part, the legal dispositions of the protector and the guardian with regards to the orphan have been discussed. The dispositions regarding the individuality and the personality of the orphans and the disposition regarding the property holding of the orphan have been presented in detail.